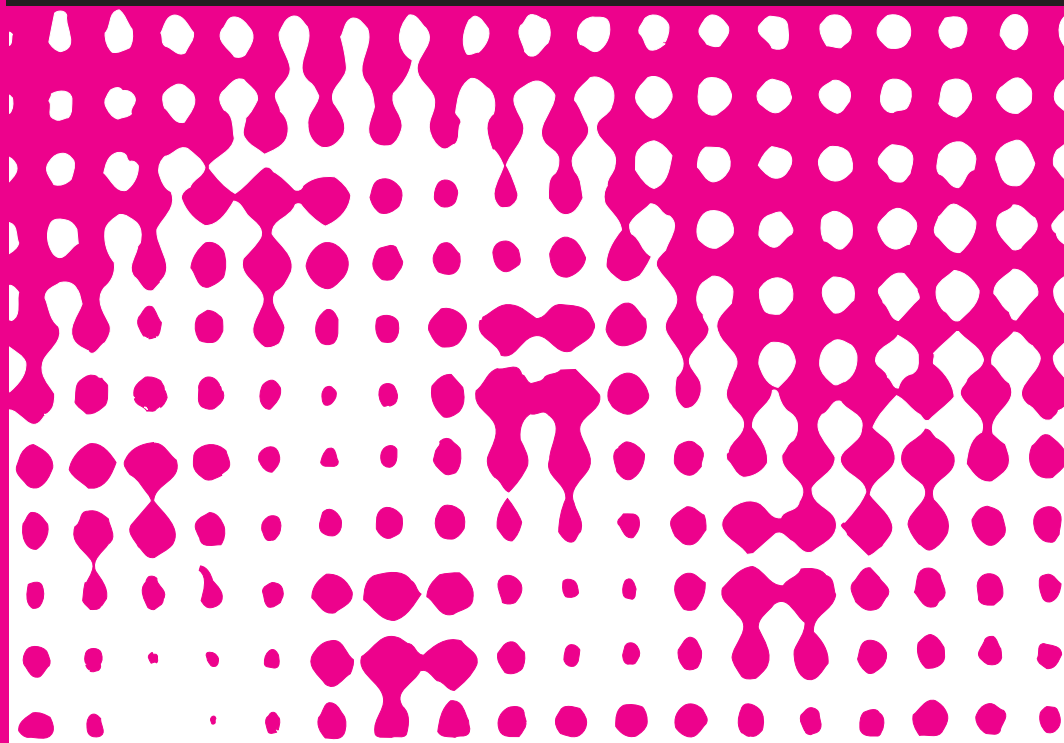

* DEMO 2008 GRAFIE 3

revue pro výzkum populačního vývoje

ČLÁNKY – Terezie Štyglerová: Vývoj obyvatelstva v České republice v roce 2007 ● Boris Burcin – Tomáš Kučera: Strukturální změny úmrtnosti v českých zemích a na Slovensku mezi roky 1991 a 2006 ● Luděk Šídlo: Faktory ovlivňující regionální diferenciaci plodnosti v Česku na počátku 21. století ●

SCÍTÁNÍ LIDU ● RECENZE ● ZPRÁVY ● PŘEHLEDY ● BIBLIOGRAFIE

---

obsah

ČLÁNKY

- Terezie Štyglarová*: Vývoj obyvatelstva v České republice v roce 2007..... 153
Boris Burcin – Tomáš Kučera: Strukturální změny úmrtnosti v českých zemích
a na Slovensku mezi roky 1991 a 2006 173
Luděk Šídlo: Faktory ovlivňující regionální diferenciaci plodnosti v Česku na počátku 21. století 186

SČÍTÁNÍ LIDU

- Josef Škrabal*: Stav přípravy příštího sčítání lidu, domů a bytů 199

RECENZE

- Ombudsman řeší problematiku trvalého pobytu (*Bohdana Holá*) 202
Nejen demografická historie Ruska v posledních dvou stoletích (*Zdeněk Pavlík*) 205

ZPRÁVY

- Z České demografické společnosti – Kartografický den v Olomouci – Demografický vývoj
nových spolkových zemí Německa – Mezinárodní statisticko-ekonomické dny na VŠE 207

PŘEHLEDY

- Rozvody v České republice v letech 1991–2006 aneb co lze najít v Hlášení o rozvodu
(*Michaela Němečková*) – Pohyb obyvatelstva České republiky ve městech nad 20 tisíc
obyvatel v roce 2007 – Pohyb obyvatelstva České republiky podle krajů a okresů
v roce 2007 (*Radek Havel*) 213

- BIBLIOGRAFIE 224

Názory autorů se nemusí vždy shodovat se stanovisky redakční rady.

POKYNY PRO AUTORY

Redakce přijímá rukopisy v tištěné a elektronické podobě. V průvodním dopise uveďte úplnou kontaktní adresu, včetně e-mailu, a číslo účtu pro zaslání honoráře.

Rozsah příspěvku:

Textová část studie nesmí přesahovat 15 normostran (1 NS = 1800 znaků vč. mezer), tj. 27 000 znaků včetně mezer. Příspěvky do oddílů: Sčítání lidu, Diskuse a Přehledy nesmí přesahovat 8 NS, recenze 4 NS, zprávy a anotace literatury 2 NS. Je třeba, aby zasláná studie obsahovala abstrakt do 5 řádků (Ř), resumé do 20 Ř, abecední seznam citované literatury a stručnou informaci o autorovi – jeho odborném zaměření a názvy nejdůležitějších prací (do 5 Ř). Rukopis je třeba zaslat v textovém editoru Word, zdrojová data pro tabulky a grafy v programu Excel, obrázky a mapy ve formátu *.tif, *.jpg, *.eps (blíže **Zásady pro optimální podobu textu a citací**). Tabulky, grafy a obrázky je třeba zařadit do textu, jednotlivé strany musí být očíslovány.

Recenzní řízení je oboustranně anonymní. Rozhodnutí o publikování rukopisu, resp. závěru redakční rady, je autorovi sděleno do 14 dnů po zasedání redakční rady. Redakce provádí jazykovou úpravu textu.

Zásady pro optimální podobu textu a citací

A. Texty

Při psaní v textovém editoru PC Word je třeba dodržovat tyto zásady:

1. V nastavení odstavce používejte pouze zarovnání VLEVO (na levou zarážku) bez odsazení první řádky (k odlišení odstavce vynechat řádek).
2. Předsazení řádky, automatické úroveň číslování a vyznačování (např. u poznámek), nastavení typů odstavců pro různé druhy textů (titulky, podtitulky) je v dalším zpracování nepoužitelné (např. text poznámky, na kterou je v odstavci číselný odkaz, vypíste za tento odstavec mezi dvě volné řádky).
3. Vyznačování v odstavci (kurzivou, tučně) a používání indexů a exponentů bude do sazby korektně přeneseno.
4. Nepoužívejte (v nastavení vypněte) funkci, která nuceně přesunuje do další řádky jednohláskové předložky a spojky (a, s, z, v, k apod.), jež by jinak vyšly na konec řádky. Textový editor vsune do textu programové informace o tomto tzv. nuceném dělení, které nelze jinak než pracně odstranit.
5. Nepoužívejte různé druhy podtitků a barev pro úpravu textů, titulků, podtitulků a tabulek (u tabulek nepoužívejte dvojité čáry) a grafů.

Text bude v konečné úpravě zalomen v jiné velikosti a typu písma, do více sloupců a na jinou šířku sloupce než na tu, která je nastavena v textovém editoru, proto jakákoliv „grafická úprava“ v textu je zbytečná. Úroveň stupňů důležitosti, např. u titulků, podtitulků vyznačte (kurzíva – vlnovkou, tučně – podtržením) ve vytištěném rukopise.

B. Grafy, obrazové soubory

1. Pro zpracování grafů je kromě požadovaného typu (sloupcový, spojnicový, bodový apod.) nutné připojit zdrojová data v programu Excel.
2. Všechny obrazové soubory – např. mapy, fotografie ukládejte mimo textový soubor samostatně ve formátech *.tif, *.jpg, *.eps s odkazem v textu (graf 1, schéma 1 apod.).
3. Pro další technologické zpracování je důležité, aby bitmapové soubory měly v požadované velikosti rozlišení 300 dpi (bodů na palec).
4. Podkladem pro tisk mohou být klasické černobílé fotografie na fotopapíru.

C. Pravidla citací a popisky

Příklady základních druhů citací:

Monografie

- Roubíček, Vladimír. 1997. *Úvod do demografie*. Praha: Codex Bohemia. (U publikace s více než třemi autory se uvádí jen příjmení prvního autora, na ním následuje zkratka aj., u zahraničních publikací et al.)
- Hantrais, Linda (ed.). 2000. *Gendered Policies in Europe. Reconciling Employment and Family Life*. London: Macmillan Press.
- *Potraty*, 2005. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky.

Články v časopisech

- Bakalář, Eduard – Kovařík, Jiří. 2000. *Otcové, otcovství v České republice*. Demografie, 42, s. 266–272.
- Pokud je časopis stránkovan průběžně v celém ročníku, není nutný údaj o čísle.

Články ve sbornících

- Daly, Mary. 2004. *Rodinná politika v evropských zemích*. In Perspektivy rodinné politiky v ČR, s. 62–71. Praha: MPSV ČR.

Elektronické dokumenty

Je třeba uvést:

1. specifikaci média (on-line, CD ROM, databáze, datový soubor, disketa)
  2. datum stažení (cit. 29. 10. 2005)
  3. webovou adresu (dostupné z: <http://www.czso.cz>)
- Hoem, Jan M. *Why does Sweden have such high fertility?* Demographic Research (on-line), 13, (cit. 4. 9. 2005), dostupné z: <http://demographic-research.org/Volumes/Vol13/22/>

Přednášky z konferencí

Maur, Eduard. *Problémy studia migrací v českých zemích v raném novověku*. Příspěvek přednesený na konferenci Dějiny migrací v českých zemích v novověku. Praha, 14. 10. 2005.

Seznam literatury a odkazy

Jednotlivé položky jsou řazeny podle abecedy, více prací od téhož autora je řazeno sestupně od nejstarší k nejnovejší. Pokud má autor v seznamu v jednom roce více plůžek, rozlišují se přidáním písmen a, b, c... za rok vydání.

Příklad:

- Syrovátka, Augustin. 1962a. *Úrazy v domácnosti*. Česká pediatrie, 17, s. 750–753.
- Syrovátka, Augustin. 1962b. *Úmrtnost dětí v českých zemích na dopravní úrazy*. Časopis lékařů českých, 101, s. 1513–1517.

Odkazy v textu na seznam literatury

(Srb, 2004); (Srb, 2004: 36–37); (Syrovátka aj., 1984).

Popisky tabulek a grafů

Tab. 1 Pohyb obyvatelstva, 1990–2005

Graf 1 Pravděpodobnost uzavření sňatku svobodných žen podle věku, 1991–2005

Adresa redakce: Český statistický úřad, redakce Demografie, Na padesátém 81, 100 82 Praha 10 – Strašnice, telefon: 274052834, e-mail: vera.hruskova@czso.cz, <http://czso.cz/csu/redakce.nsf/i/demografie>

CONTENS

ARTICLES

<i>Terezie Štyglarová: Population Development of the Czech Republic in 2007</i>	153
<i>Boris Burcin – Tomáš Kučera: Structural Changes in Mortality in the Czech Republic and Slovakia between 1991 and 2006</i>	173
<i>Luděk Šídlo: Factors Influencing a Regional Differentiation of Fertility in the Czech Republic at the Beginning of 21st Century</i>	186

POPULATION CENSUS

<i>Josef Škrabal: The State of Preparation for the Next Census</i>	199
--	-----

BOOK REVIEWS

The Ombudsman Addresses the Issue of Permanent Residence (<i>Bohdana Holá</i>)	202
Beyond just the Demographic History of Russia in the Past Two Centuries (<i>Zdeněk Pavlík</i>)	205

REPORTS – SURVEYS – BIBLIOGRAPHY

© Český statistický úřad 2008

Vydává ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD ve Studiu GSW, Čs. armády 31, 160 00 Praha 6.

Řídí redakční rada: Ing. Jiřina Růžková, CSc. (předsedkyně redakční rady), Mgr. Věra Hrušková, CSc. (výkonná redaktorka), PhDr. Milan Aleš, Doc. RNDr. Ludmila Fialová, CSc., Doc. Ing. Zuzana Finková, CSc., Prof. MUDr. Jan Holčík, DrSc., Doc. RNDr. Felix Koschin, CSc., Ing. Milan Kučera, PhDr. Věra Kuchařová, CSc., Ing. Jitka Langhamrová, CSc., Prof. Ing. Zdeněk Pavlík, DrSc., Prof. RNDr. Jitka Rychtaříková, CSc., Doc. Ing. Eduard Souček, CSc., Ing. Josef Škrabal.

Časopis vychází čtyřikrát ročně, jeho plné znění za roky 2004–2006 je uveřejněno na internetu na: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/demografie>

Informace o předplatném podává a objednávky přijímá redakce.

Adresa redakce: Praha 10 – Strašnice, Na padesátém 81, PSČ 100 82, telefon: 274 052 834, e-mail: vera.hruskova@czso.cz

Informace o předplatném a objednávky vyřizuje firma MYRIS TRADE s. r. o., P. O. Box 2, 142 00 Praha 4.

Podávání novinových zásilek povolila Česká pošta, s. p., Odštěpný závod Praha č. j. nov 6364/98 ze dne 9. 2. 1998

Sazba, grafické zpracování a tisk – Studio GSW, Čs. armády 31, Praha 6, tel./fax: 233 326 945, e-mail: gsw@gsw.cz

Cena jednoho výtisku 53 Kč, roční předplatné včetně poštovného je 282 Kč.

Indexové číslo 46 465 • ISSN 0011-8265 • Reg. zn. MK ČR E 4781.

Nevyžádané rukopisy se nevracejí.

Číslo 3/2008, ročník 50. Rukopis předán tiskárně 8. 6. 2008. Toto číslo vyšlo v srpnu 2008.

VÝVOJ OBYVATELSTVA V ČESKÉ REPUBLICE V ROCE 2007

TEREZIE ŠTYGLEROVÁ

Population Development of the Czech Republic in 2007

This article describes the demographic situation in the Czech Republic in 2007 and evaluates it in the context of recent development. The study analyses the causes and structures of the population growth, increase in fertility and nuptiality, stagnation of abortion rate and divorce rate. Changes in the mortality statistics by causes of death are also discussed. The analysis is based on data processed by the Czech Statistical Office.

Demografie, 2008, 50: 153–172

Demografická situace České republiky navazuje na vývoj v předchozím roce. Opět byl zaznamenán kladný přirozený přírůstek, pokračoval vzestup počtu narozených dětí, sňatků, přistěhovaných a celkového počtu obyvatel (tab. 1).

Přírůstek obyvatel přirozenou měnou dosáhl dokonce výše téměř deseti tisíc, což bylo sedmkrát více než v roce 2006. Jednalo se o největší rozdíl počtu živě narozených a zemřelých za posledních 25 let. Vyšší byl tedy naposledy v roce 1982. Rekordní v roce 2007 bylo také saldo zahraniční migrace. Registrovanou zahraniční migrací přibylo v České republice 83,9 tis. osob, téměř tolik, co v předcházejících třech letech dohromady, přičemž významně se změnil jak počet přistěhovaných, tak i vystěhovaných. V součtu to znamenalo nárůst počtu obyvatel v roce 2007 o 93,9 tis. na 10 381,1 tis. Počet obyvatel České republiky se nepřetržitě zvyšuje již pátým rokem.

Živě se v loňském roce narodilo 114,6 tis. dětí, o 8,8 tis. více než v roce 2006. Byl to nejvyšší meziroční přírůstek od vzestupu porodnosti po letech jejího hlubokého propadu během poslední dekády minulého století. Nárůst počtu narozených lze interpretovat jako sekundární populační vlnu dětí žen narozených během sedmdesátých let dvacátého století, které obecně vytváří rodinu v pozdějším věku než ženy z předchozích generací. Polovinu vzestupu tvořily děti druhého pořadí, které se nejčastěji rodily ženám ve věku 29–32 let. Do věku vysoké plodnosti se ale dostávají také ženy narozené počátkem osmdesátých let.

Počet zemřelých v roce 2007 setrval na hladině roku 2006, resp. byl pouze o dvě stovky vyšší. Za stagnací stál další mírný pokles úrovně úmrtnosti, ve věku vysoké úmrtnosti jsou zčásti také ještě osoby z početně slabších ročníků. Děti do jednoho roku věku zemřelo v roce 2007 oproti roku 2006 více, avšak při vyšší porodnosti.

Tab. 1 Pohyb obyvatelstva, 2000–2007 (Population change, 2000–2007)

Ukazatel	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
	Absolutní počty							
Živě narození	90910	90715	92786	93685	97664	102211	105831	114632
Zemřelí	109001	107755	108243	111288	107177	107938	104441	104636
z toho do 1 roku věku	373	360	385	365	366	347	352	360
Sňatky	55321	52374	52732	48943	51447	51829	52860	57157
Rozvody	29704	31586	31758	32824	33060	31288	31415	31129
Potraty celkem	47370	45057	43743	42304	41324	40023	39959	40917
z toho UPT	34623	32528	31142	29298	27574	26453	25352	25414
z toho ze zdrav. důvodů	6472	6019	5606	5385	4597	4678	4779	4789
Přistěhovalí	7802	12918	44679	60015	53453	60294	68183	104445
Vystěhovalí	1263	21469	32389	34226	34818	24065	33463	20500
Přirozený přírůstek	-18091	-17040	-15457	-17603	-9513	-5727	1390	9996
Přírůstek stěhováním	6539	-8551	12290	25789	18635	36229	34720	83945
Celkový přírůstek	-11552	-25591	-3167	8186	9122	30502	36110	93941
Počet obyvatel (k 1. 7.)	10272503	10287482	10189423	10201651	10206923	10234092	10266646	10322689
	Na 1000 obyvatel							
Živě narození	8,8	8,8	9,1	9,2	9,6	10,0	10,3	11,1
Zemřelí	10,6	10,5	10,6	10,9	10,5	10,5	10,2	10,1
Sňatky	5,4	5,1	5,2	4,8	5,0	5,1	5,1	5,5
Rozvody	2,9	3,1	3,1	3,2	3,2	3,1	3,1	3,0
Potraty celkem	4,6	4,4	4,3	4,1	4,0	3,9	3,9	4,0
z toho UPT	3,4	3,2	3,1	2,9	2,7	2,6	2,5	2,5
Přistěhovalí	0,8	1,3	4,4	5,9	5,2	5,9	6,6	10,1
Vystěhovalí	0,1	2,1	3,2	3,4	3,4	2,4	3,3	2,0
Přirozený přírůstek	-1,8	-1,7	-1,5	-1,7	-0,9	-0,6	0,1	1,0
Přírůstek stěhováním	0,6	-0,8	1,2	2,5	1,8	3,5	3,4	8,1
Celkový přírůstek	-1,1	-2,5	-0,3	0,8	0,9	3,0	3,5	9,1

Sňatků bylo v loňském roce uzavřeno 57,2 tis., o 4,3 tis. více než v roce předchozím. Počty uzavřených manželství se každoročně zvyšují od minima z roku 2003, kdy jich bylo registrováno méně než padesát tisíc. Za loňským největším meziročním nárůstem za poslední čtyři roky však stály především sňatky uzavřené v měsíci červenci, kdy bylo oddáno 10,8 tis. párů, o 3,5 tis. více než o rok dříve. Ve dni s datem se třemi „šastnými“ sedmičkami 7. 7. 2007, který navíc připadl na sobotu, na den v týdnu, který je pro snoubence zdaleka nejpřitažlivější, se uskutečnilo rekordních 4,4 tis. sňatků. Při podrobnějším členění se neukazuje, že by skupina snoubenců, která uzavřela manželství v tomto dni byla něčím výjimečná. V průměru šlo jen o něco málo mladší osoby, byl mezi nimi menší podíl vysokoškoláků, také se o něco častěji jednalo o první sňatky snoubenců. Rozdíly oproti ostatním snoubencům uzavírajícím sňatek v roce 2007 byly však velmi malé, u žen o něco výraznější. Víra ve štěstí, které přináší číslo sedm, tak jde napříč celým spektrem populace. Rozvodů bylo v loňském roce ve srovnání s rokem 2006 o 0,3 tis. méně.

Úhrnný počet potratů po sedmnáctiletém poklesu (vývoj mezi roky 2005 a 2006 lze označit spíše za stagnaci) nabral v roce 2007 trend opačný. Za nárůstem však stál vzestup počtu samovolných potratů, počet umělých přerušování těhotenství se zvýšil pouze nepatrně, resp. zůstal na úrovni roku předchozího (25,4 tis.). Nicméně ještě mezi roky 2005 a 2006 byl registrován i pokles interrupcí, zatímco počet všech potratů se prakticky nezměnil.

Počet obyvatel a jeho složení podle věku a rodinného stavu

I přes nemalý přírůstek obyvatel přirozenou měnou byl i v roce 2007 početní růst populace České republiky (o 93,9 tis.) zajištěn zejména zahraniční migrací (z 89,4 %). Osob s jiným než českým státním občanstvím u nás přibývá dlouhodobě, v posledních letech intenzivněji, a to nejen díky zahrnování cizinců s některým z typů dlouhodobého pobytu do demografické statistiky (od roku 2001). Ke konci roku 2007 žilo podle údajů *Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ministerstva vnitra ČR* v České republice legálně 392,1 tis. cizinců. Představovali tak 3,8 % populace ČR. Nejpočetnější skupinou cizinců žijících na našem území jsou občané Ukrajiny. Tvoří téměř jednu třetinu všech cizinců (tab. 2).

Tab. 2 Cizinci podle státního občanství (10 nejčastějších v daném roce), 2000 a 2007 (k 31. 12.) [Foreigners by citizenship (10 most frequent in given year, 2000 and 2007 (31 Dec)]

2000				2007			
Státní obč.	Počet	Podíl v populaci cizinců (v %)	Podíl v populaci ČR (v %)	Státní obč.	Počet	Podíl v populaci cizinců (v %)	Podíl v populaci ČR (v %)
Ukrajina	50 212	24,99	0,49	Ukrajina	126 526	32,27	1,22
Slovensko	44 265	22,03	0,43	Slovensko	67 880	17,31	0,65
Vietnam	23 556	11,72	0,23	Vietnam	50 955	13,00	0,49
Polsko	17 050	8,48	0,17	Rusko	23 301	5,94	0,22
Rusko	12 964	6,45	0,13	Polsko	20 607	5,26	0,20
Německo	4 968	2,47	0,05	Německo	15 701	4,00	0,15
Bulharsko	4 018	2,00	0,04	Moldavsko	7 972	2,03	0,08
Jugoslávie	3 680	1,83	0,04	Mongolsko	5 967	1,52	0,06
Čína	3 551	1,77	0,03	Bulharsko	5 024	1,28	0,05
Spojené státy	3 238	1,61	0,03	Čína	4 760	1,21	0,05
Celkem	200 951	100,00	1,96	Celkem	392 087	100,00	3,78

Pramen: Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ministerstva vnitra ČR.

Ani další vzestup počtu narozených dětí v loňském roce (porodnost stoupá od roku 2002) nezastavil pokles počtu a podílu dětí do 15 let v populaci (tab. 3). Velikost skupiny obyvatel ve věku 0–14 roků se mezi roky 2006 a 2007 zmenšila o 2,6 tis., její procentuální zastoupení se relativně snížilo výrazněji, a to z důvodu početního nárůstu osob jak ve věku 15–64 let, tak i ve věku nad 65 let. Tudíž zatímco v loňském roce došlo k vyrovnání, resp. pouze nepatrnému převýšení skupiny 65 a víceletých nad dětmi do věku 15 let – o 2,9 tis., v roce 2007 byla skupina osob v postproduktivním věku početnější již o 35,9 tis. Na 100 dětí připadlo 102 osob ve věku 65 a více let. V následujících letech se tento rozdíl bude pravděpodobně dále zvyšovat, neboť 65 let budou dosahovat osoby z dalších silných válečných a poválečných ročníků. V nejbližších třech letech věku 65 let dosáhne každý rok přibližně 116–121 tis. osob a např. v dalších sedmi letech ještě více – okolo 134–145 tis. I kdyby se porodnost ještě mírně zvýšila nebo alespoň udržela současná úroveň, její vzestup by nezvrátil tento nepříznivý vztah mezi populací dětí a starších osob. Osob ve věku 15–64 let v roce 2007 rovněž přibylo, avšak jen 66,1 tis. Jejich podíl v celé populaci tak zůstal na loňských a předloňských 71,2 %. Stagnovala také hodnota indexu ekonomického zatížení.

Struktura obyvatel ČR podle rodinného stavu se v roce 2007 vyvíjela dál v trendech minulých let: opět přibylo svobodných a rozvedených, zatímco vdaných a ženatých ubylo a počty a podíly ovdovělých stagnovaly, resp. se nepatrně snížily. Díky poklesu úrovně sňatečnosti, navíc spojenému s posunem uzavírání manželství do pozdějšího věku, se podíl vdaných v populaci žen ve věku 15 let a starších snížil v loňském roce pod hranici padesát procent, byť jen velmi těsně (tab. 4). Mezi muži této věkové kategorie jich ženatých bylo 53,3 %. Nadpoloviční,

Tab. 3 Charakteristiky věkového složení, 2000–2007 (k 31. 12.) [Age distribution characteristics, 2000–2007 (31 Dec)]

Věková skupina/Ukazatel	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
	Počet osob (v tis.)							
Celkem	10 267	10 206	10 203	10 211	10 221	10 251	10 287	10 381
0–14	1 664	1 622	1 590	1 554	1 527	1 501	1 480	1 477
15–64	7 179	7 170	7 196	7 234	7 259	7 293	7 325	7 391
65+	1 423	1 415	1 418	1 423	1 435	1 456	1 482	1 513
z toho 85+	119	106	98	90	94	102	113	125
Složení (v %)								
0–14	16,2	15,9	15,6	15,2	15,0	14,6	14,4	14,2
15–64	69,9	70,2	70,5	70,9	71,0	71,2	71,2	71,2
65+	13,9	13,9	13,9	13,9	14,0	14,2	14,4	14,6
z toho 85+	1,2	1,0	1,0	0,9	0,9	1,0	1,1	1,2
Syntetické ukazatele								
Index stáří ¹⁾	85,5	87,2	89,2	91,6	94,0	97,0	100,2	102,4
Index ekonomického zatížení ²⁾	43,0	42,3	41,8	41,2	40,8	40,6	40,4	40,4
Průměrný věk	38,8	39,0	39,3	39,5	39,8	40,0	40,2	40,3
Věkový medián	37,6	37,9	38,2	38,5	38,7	38,9	39,1	39,1

Pozn.: ¹⁾ Počet osob ve věku 65 a více let na 100 dětí ve věku 0–14 let.

²⁾ Počet dětí ve věku 0–14 let a osob starších 65 let na 100 osob ve věku 15–64 let.

resp. v případě mužů tříčtvrtěční podíl svobodných se vyskytoval do věkové skupiny 25–29letých včetně, vysoké procento svobodných – 42,4 % – bylo i mezi 30–34letými muži. Nejvyšší podíl rozvedených byl mezi 40–54letými muži a 40–49letými ženami. Celkové zastoupení ovdovělých v obyvatelstvu nad 15 let věku bylo mezi ženami pětkrát vyšší, v nejstarší věkové skupině (85+) již „jen“ dvakrát. Od roku 2000 se tento poměr nejvíce zmenšil ve věkových skupinách 55–59 a 60–64 let.

Sňatečnost

I když v roce 2007 došlo k nárůstu počtu sňatků a mírnému vzestupu intenzity sňatečnosti, které však byly ze značné části způsobeny zvýšeným počtem uzavřených manželství v červenci, resp. 7. 7. (celkový meziroční nárůst činil 4,3 tis., přičemž v měsíci červenci byl tento nárůst 3,5 tis.; v ostatních měsících jich bylo ve srovnání s rokem 2006 někdy více, někdy méně), zdá se, že úroveň sňatečnosti se v posledních letech stabilizuje. Zejména pokud jde o prvosňatečnost čili sňatečnost svobodných. Intenzita sňatečnosti svobodných mužů vypočtená z jednovýchodných tabulek sňatečnosti se poslední čtyři roky pohybovala mezi 63 a 64 %, u žen pak mezi 70 a 71 % (tab. 5). Také průměrný věk při vstupu do prvního manželství se v posledních letech zvyšuje již pozvolněji. Mezi roky 2004 a 2007 se zvýšil o sedm desetin roku u mužů a o šest desetin u žen, když např. během předchozích čtyř let (2000–2003) to bylo dvojnásobek.

Zvýšení počtu uzavřených manželství mezi roky 2006 a 2007 nastalo jak u sňatků svobodných osob, tak i u osob vstupujících do manželství opakovaně. Okolo čtyřiceti procent celkového meziročního nárůstu tvořily druhé či další sňatky. Rozvedených, a tudíž tak sňatkuschopných osob, přibývá díky vysoké rozvodovosti a jejich nižší sňatečnosti rychleji než svobodných. Mezi posledními dvěma roky se sňatečnost rozvedených mužů i žen zvýšila, a to relativně více než sňatečnost svobodných. Podle dat z roku 2007 by další manželství uzavřelo 47,8 % mužů a 46,5 % žen. Pro rok 2006 platilo 44,3, resp. 43,1 %. Průměrná doba mezi rozvodem a uzavřením dalšího sňatku činí v současnosti okolo 7,5 roku (tab. 6). Průběh intenzity sňatečnosti rozvedených osob se u mužů a žen neliší, pro obě pohlaví platí, že s přibývajícím dobou uplynulou od rozvodu, intenzita vstupu do dalšího manželství obecně klesá. Úplně nejvyšší je tedy do jednoho roku od právního zániku manželství. Do roka od rozvodu je uzavřena téměř jedna čtvrtina

Tab. 4 Složení obyvatel podle pohlaví, rodinného stavu a věkových skupin (v %), 2000 a 2007 (k 31. 12.) [Population distribution by sex, marital status and age groups (%), 2000 and 2007 (31 Dec)]

Věková skupina	2000		2007		2000		2007	
	Svobodní		Ženatí		Rozvedení		Ovdovělí	
15–19	99,8	100,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
20–24	90,3	96,9	9,2	3,0	0,5	0,2	0,0	0,0
25–29	53,2	75,8	42,3	22,1	4,5	2,1	0,0	0,0
30–34	23,1	42,4	66,0	49,8	10,8	7,7	0,1	0,1
35–39	14,2	21,8	72,2	63,1	13,4	14,9	0,2	0,2
40–44	11,1	14,1	73,7	66,5	14,7	19,0	0,5	0,4
45–49	8,8	11,0	75,2	68,6	15,1	19,6	0,9	0,7
50–54	6,6	8,8	78,0	71,2	13,8	18,6	1,6	1,3
55–59	5,2	6,6	81,0	75,1	11,2	15,9	2,6	2,4
60–64	4,2	4,7	83,3	78,7	8,1	12,4	4,4	4,2
65–69	3,6	3,7	83,0	80,7	6,0	8,9	7,4	6,7
70–74	3,3	3,1	79,8	80,0	4,7	6,1	12,2	10,9
75–79	3,3	2,7	74,2	75,1	3,7	4,6	18,8	17,5
80–84	2,7	2,7	67,1	66,2	3,0	3,4	27,2	27,7
85+	4,6	2,7	59,2	54,4	0,8	2,1	35,5	40,8
15+	30,2	33,8	58,7	53,2	8,5	10,2	2,6	2,8
	Svobodné		Vdané		Rozvedené		Ovdovělé	
15–19	99,1	99,6	0,9	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0
20–24	76,1	90,2	22,5	9,2	1,3	0,6	0,0	0,0
25–29	31,5	57,0	60,8	38,7	7,4	4,2	0,3	0,1
30–34	10,8	25,5	74,9	62,6	13,7	11,4	0,7	0,4
35–39	6,0	11,0	76,9	68,6	15,8	19,4	1,3	1,0
40–44	4,4	6,3	76,3	69,3	16,9	22,5	2,5	1,9
45–49	3,6	4,5	75,2	70,3	17,1	21,7	4,1	3,5
50–54	3,2	3,6	74,0	70,5	15,3	19,9	7,5	6,1
55–59	2,9	3,0	70,7	69,0	13,0	17,2	13,4	10,7
60–64	2,6	2,8	64,5	64,8	10,0	14,3	22,9	18,1
65–69	2,4	2,5	53,7	56,4	8,7	11,0	35,3	30,1
70–74	2,7	2,2	39,6	44,4	7,7	8,8	50,0	44,6
75–79	3,2	2,2	25,3	29,9	6,8	7,7	64,7	60,1
80–84	3,1	2,7	14,3	16,7	5,4	6,8	77,2	73,7
85+	4,5	2,9	8,3	8,6	3,0	4,9	84,1	83,6
15+	20,7	23,9	54,5	50,0	10,2	12,2	14,6	13,9

všech sňatků rozvedených. V 58,4 % případů si v roce 2007 rozvedený muž bral ženu stejného rodinného stavu, v 38,5 % si bral ženu svobodnou. Tato struktura nedoznala v průběhu uplynulých let výraznějších změn. U sňatků rozvedených osob existují oproti sňatkům svobodných v průměru výraznější věkové rozdíly mezi oběma snoubenci. V případě sňatků rozvedených žen se vyskytuje také větší procento nově uzavřených manželství, kdy byla žena starší než muž: 34,2 % v roce 2007 oproti 20,9 % u sňatků osob bez rozlišení rodinného stavu a oproti 17,8 % u sňatků, kdy byli oba snoubenci svobodní. Rozvedený muž si naopak v loňském roce v 78,6 % případech bral ženu, která byla mladší.

Rozvodovost

Od roku 2007 Český statistický úřad přešel na návrh Ministerstva spravedlnosti ČR na nový systém sběru dat o rozvodech. Data jsou přebírána v elektronické podobě ve formě souboru individuálních záznamů, a to pouze o každém rozvodu, tedy již nikoliv o každém rozvo-

Tab. 5 Ukazatele sňatečnosti svobodných (z tabulek sňatečnosti), 2000–2007 [Nuptiality indicators (based on nuptiality tables, 2000–2007)]

Ukazatel	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Podíl svobodných ve věku	Muži							
25	79,3	82,7	84,9	87,8	88,9	90,1	91,0	91,3
30	51,8	55,8	57,9	62,8	63,3	64,7	66,2	66,2
35	38,8	42,5	43,3	47,5	47,1	48,1	48,8	48,0
40	33,7	37,2	37,4	41,4	40,4	41,6	41,4	40,2
45	31,6	35,1	35,0	38,7	37,8	38,5	38,6	37,0
50	30,5	34,0	33,8	37,5	36,4	37,2	37,1	35,5
Prvosňatečnost (v %)	69,5	66,0	66,2	62,5	63,6	62,8	62,9	64,5
Průměrný věk při 1. sňatku	28,8	29,2	29,7	30,2	30,5	30,7	31,0	31,1
Podíl svobodných ve věku	Ženy							
25	62,3	66,6	69,4	73,9	75,3	76,7	78,2	78,3
30	38,2	41,2	42,7	47,2	47,3	48,7	49,3	48,6
35	30,7	32,7	33,3	37,4	36,4	37,1	37,3	36,3
40	27,7	29,6	29,8	33,9	32,9	33,1	33,1	31,9
45	26,4	28,3	28,3	32,2	31,1	31,8	31,3	30,0
50	25,6	27,5	27,6	31,3	30,2	30,9	30,3	28,9
Prvosňatečnost (v %)	74,4	72,5	72,4	68,7	69,8	69,1	69,7	71,1
Průměrný věk při 1. sňatku	26,4	26,9	27,2	27,7	28,0	28,1	28,4	28,5

Tab. 6 Ukazatele sňatečnosti rozvedených, 2000–2007 (Nuptiality of divorcees indicators, 2000–2007)

Pohlaví	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
	Podíl rozvedených osob uzavírajících nový sňatek (v %)							
Muži	44,7	43,2	43,4	40,4	41,8	41,7	44,3	47,8
Ženy	44,1	41,8	42,2	39,1	40,8	40,7	43,1	46,5
	Průměrná doba mezi rozvodem a dalším sňatkem (v letech)							
Muži	6,1	6,0	6,3	6,5	6,7	7,0	7,1	7,3
Ženy	6,1	6,2	6,4	6,7	7,0	7,3	7,6	7,5

Pozn.: Údaje v této tabulce, zejména pokud jde o průměrnou dobu uplynulou mezi rozvodem a dalším sňatkem, se mírně liší od dříve uváděných údajů v publikacích ČSU „Vývoj obyvatelstva České republiky/v České republice v roce...“ V této tabulce byl použit výpočet na základě nejpodrobnějšího třídění dat umožněný prací se souborem individuálních vět.

dovém řízení jako tomu bylo v minulosti při sběru na základě papírových hlášení o rozvodu. Vzhledem k postupně narůstajícímu podílu žádostí ukončených rozvodem až na téměř devadesát procent v roce 2006 a ke skutečnosti, že předmětem zájmu demografické statistiky jsou rozvody, se nejedná o zásadní změnu. Další změna nastala uváděním nové položky „datum nabytí právní moci“, z které se teď přesněji vypočítává délka trvání manželství. V předchozích letech byl výpočet prováděn z proměnné „datum odeslání“. V souboru rozvodů v roce 2007 se však objevily i rozvody, které nabyly právní moci dříve. Konkrétně se jednalo o 7,2 % těchto rozvodů, což není počet zcela zanedbatelný. Zřejmě se jedná o rozvodová řízení, která se pozdržela následkem odvolání či jiných důvodů.

Vývoj intenzity rozvodovosti v roce 2007 potvrdil její stabilizaci na hranici mírně pod padesát procent manželství končících rozvodem. V rozmezí 48 a 49 % se úhrnná rozvodovost pohybuje posledních pět let (tab. 7). Průměrná délka trvání manželství se mezi roky 2006 a 2007 sice o dvě desetiny roku zvýšila, avšak mezi roky 2005 a 2006 se naopak lehce snížila. Zdá se tak, že i průměrná doba trvání manželství do jeho zániku rozvodem se ustálila, a to na dvanácti letech. Rovněž průběh rozvodovosti podle doby uplynulé od sňatku se již příliš nemění. Oproti devadesátým letům minulého století a úplného počátku století nového se

Tab. 7 Ukazatele rozvodovosti, 2000–2007 (Divorce rate indicators, 2000–2007)

Ukazatel	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Úhrnná rozvodovost	0,41	0,45	0,46	0,48	0,49	0,47	0,49	0,49
Průměrná délka trvání manželství (v letech)	11,0	11,3	11,5	11,8	11,9	12,2	12,0	12,3
Podíl prvních rozvodů (v %) – muži	80,3	80,6	80,5	80,9	80,5	80,1	80,0	80,0
– ženy	81,2	81,5	81,4	81,0	81,0	80,9	80,8	80,6
Rozvody manželství bez nezletilých dětí	10 637	11 037	11 346	12 119	12 255	12 078	12 412	12 721
Rozvody manželství s nezletilými dětmi	19 067	20 549	20 412	20 705	20 805	19 210	19 003	18 408
Celkový počet nezletilých dětí v rozvedených manželstvích	28 215	30 385	30 260	30 927	31 008	28 732	28 117	27 546

o něco rozšířil interval nejvyšší hladiny rozvodovosti a zvýšila se rozvodovost po delší době uplynulé od uzavření manželství. Maximální úroveň rozvodovosti se v současnosti vyskytuje od dvou do šesti dokončených let trvání manželského svazku, zatímco před 10–15 lety úplný vrchol rozvodovosti byl koncentrován do období dvou až čtyř let uplynulých od uzavření sňatku.

Další, co vývoj v roce 2007 nezměnil, je skutečnost, že navrhovatelkami rozvodu jsou z většiny, resp. ze dvou třetin, ženy (65,8 % v roce 2007) a také to, že pětina lidí se rozvádí více než jedenkrát. Struktura rozvodů podle pořadí je pro muže a ženy prakticky identická, neplatí tedy např. to, že by mezi osobami jednoho pohlaví byl vyšší podíl „chronicky rozvádějících se“. Ze všech rozvodů zaregistrovaných v roce 2007 prvních rozvodů mužů bylo 80,0 %, ženy 80,6 %, druhých 17,5, resp. 17,2 % a třetích a dalších rozvodů bylo v případě mužů 2,5 %, žen 2,2 %. Nový způsob přebírání dat o rozvodech se projevil na částečné změně struktury rozvodů podle příčiny rozvratu. Zejména se snížil podíl rozvodů, kdy soud nezjistil příčinu, a ostatních příčin. A to ve prospěch příčiny „rozdíl povah, názorů a zájmů“. Té bylo v roce 2007 připisováno 66,0 % rozpadů manželství na straně mužů a 64,5 % na straně ženy, když v roce 2006 to bylo 54,6 a 52,8 %. Hlavní důvodem je, že pokud se jednalo o rozvod po vzájemné dohodě (k návrhu na rozvod se druhý manžel připojí), v jehož případě soud nezjišťuje příčinu (tudíž není ani žádná uvedena), byly do roku 2006 příčiny těchto rozvodů uměle distribuovány do kategorií „rozdíl povah, názorů a zájmů“ a „ostatní příčiny“, zatímco v roce 2007 jim byla přiřazována pouze prvně jmenovaná příčina. Nicméně i v roce 2007 „ostatní příčiny“ zůstaly z hlediska četnosti na druhém místě s 18,3, resp. 19,8 %. Na třetím místě byla na straně mužů stejně jako v roce 2006 či některých dalších předchozích letech „nevěra“, na straně ženy třetí místo obsadila položka „soud nezjistil zavinění“. Obecně, u mužů soud nezjistí na jejich straně zavinění v menším procentu rozvodů: např. 2,7 % vs. 9,4 % v roce 2007.

V souladu s trendem předchozích let se v roce 2007 dále snížil podíl rozvodů manželů s nezletilými dětmi: 59,1 % v roce 2007, 64,2 % to bylo v roce 2000. Průměrný počet nezletilých dětí v rozvedených manželstvích s nezletilými dětmi se po celé hodnocené období neměnil – činil 1,5. V loňském roce rozvod svých rodičů prožilo 27,5 tis. nezletilých dětí.

Porodnost

Roční počet narozených dětí v posledních třech letech přesáhl sto tisíc, přičemž každý rok se narodilo více dětí než v roce předchozím (102,2 tis., 105,8 tis. a 114,6 tis.). Zvyšování porodnosti po období prudkého poklesu v první polovině devadesátých let začalo ještě o tři roky dříve. Nedávný vzestup počtu narozených dětí byl daný zejména tím, že ženy ze silných populačních ročníků ze 70. let přestávaly založení rodiny posouvat do vyššího věku, navíc často také rodinu již rozšiřovaly. Přesně padesát procent všech živě narozených dětí v roce 2007 se narodilo ženám s rokem narození 1974–1979. Téměř jedna třetina připadla na ženy mladší, narozené v roce 1980 a později. Při uvažování dětí prvního pořadí byl poměr dětí narozených těmto dvěma skupinám žen prakticky vyrovnaný: 45,9 vs. 46,5 %, v případě druhých dětí

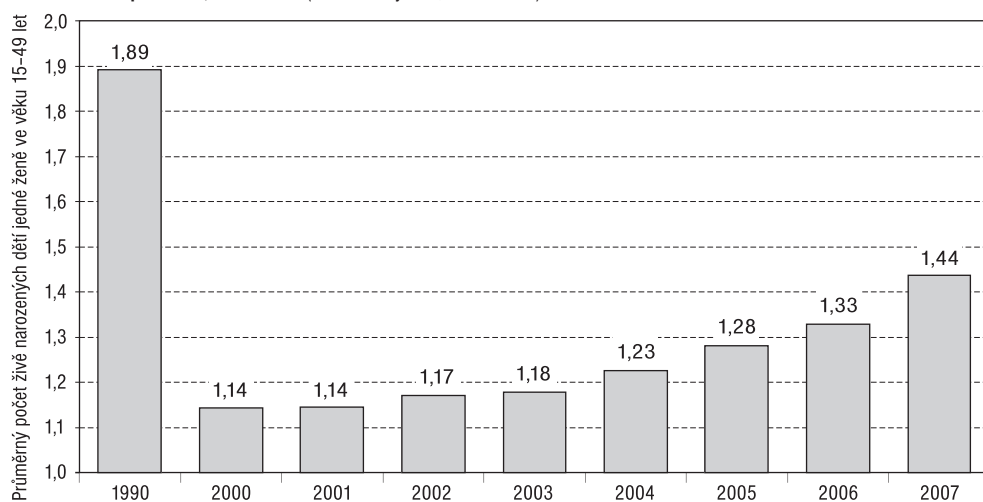
se jednalo o podíly 58,6 a 21,9 %. Na jednu ženu z generace 1974 (která byla v 70. letech nejněsilnější) průměrně připadá „již“ téměř 1,5 dítěte, přičemž vzhledem k věku, který dosahovali v roce 2007 v době porodu (32 či 33 let) a procesu posouvání reprodukčního života do pozdějšího věku, lze reálně předpokládat konečnou plodnost vyšší. Totéž platí pro ženy z následujících ročníků. Např. ženy z generace 1979, při narození dítěte v loňském roce 27 a 28leté, měly průměrně 0,7 dítěte. Hranici jednoho dítěte na ženu zatím přesáhly ženy s ročníkem narození 1977 a dřívějším.

Úhrnná plodnost v roce 2007 výrazně stoupla – z 1,33 v roce 2006 na 1,44 (graf 1). Stejně vysoká hodnota byla naposledy dosažena v roce 1994. I přes toto zrychlení vzestupu plodnosti je z dlouhodobého pohledu její úroveň nízká, nezajišťující ani prostou reprodukci. Čistá míra reprodukce, vyjadřující počet narozených dívek na jednu ženu, které se dožijí věku své matky v době porodu, dosáhla v loňském roce hodnoty 0,70, což znamená, že při udržení současné úrovně plodnosti a úmrtnosti žen ve věku 15–49 let (u které vzhledem k její nízké úrovni ani větší změna nelze očekávat) by se reprodukoval početní stav generace pouze ze sedmdesáti procent. Další zvýšení průměrného věku matek při porodu na 29,1 roku, při prv-

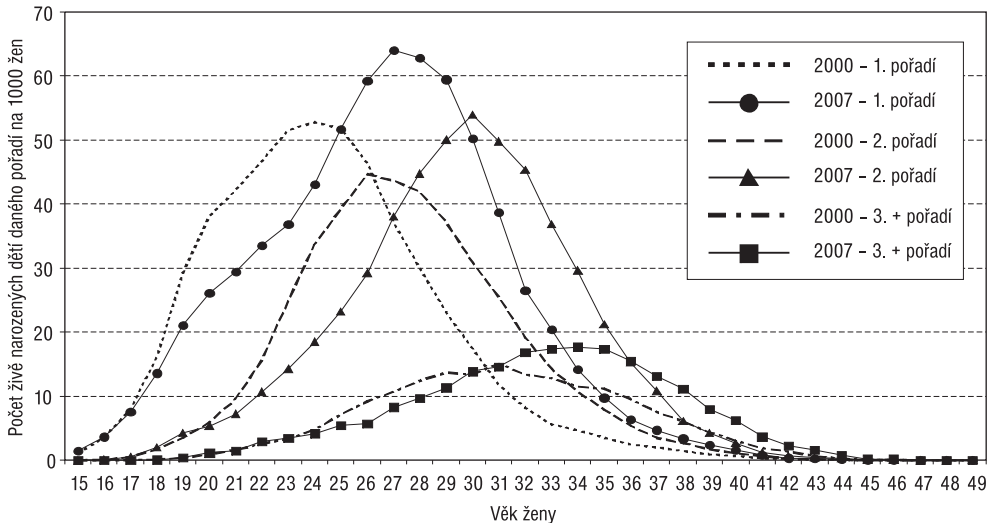
Tab. 8 Ukazatele plodnosti, 2000–2007 (Fertility indicators, 2000–2007)

Ukazatel	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Úhrnná plodnost	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,3	1,3	1,4
Úhrnná plodnost 1. pořadí	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7
Úhrnná plodnost 2. pořadí	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5
Úhrnná plodnost 3. a vyššího pořadí	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Pravděpodobnost narození 1. dítěte	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7
Pravděpodobnost narození 2. dítěte po prvním	0,8	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,8
Pravděpodobnost narození 3. dítěte po druhém	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Průměrný věk matek	27,2	27,5	27,8	28,1	28,3	28,6	28,9	29,1
Průměrný věk matek při narození 1. dítěte	24,9	25,3	25,6	25,9	26,3	26,6	26,9	27,1
Průměrný věk matek při narození 2. dítěte	28,1	28,4	28,7	29,0	29,3	29,6	29,9	30,1
Průměrný věk matek při narození 3. a dalšího dítěte	31,7	32,0	32,3	32,4	32,6	32,8	33,0	33,1
Předmanželské koncepce (v %)	41,6	39,5	37,6	33,6	32,2	31,7	30,1	30,4
Čistá míra reprodukce	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7

Graf 1 Úhrnná plodnost, 1990–2007 (Total fertility rate, 1990–2007)

Graf 2 Úhrnné plodnosti podle pořadí, 2000 a 2007 (Total fertility rates by birth order, 2000 and 2007)

ním porodu na 27,1 roku v roce 2007 dokládá pokračující posun reprodukce, včetně jejího začátku, do vyššího věku.

Zatímco během let 2002–2006 (od roku 2002 dochází ke ztelnějšímu vzestupu plodnosti) se nejvíce zvýšila úhrnná plodnost prvního pořadí (rostla ale i plodnost dalších pořadí), v roce 2007 největší vzestup nastal v případě úhrnné plodnosti třetího a druhého pořadí, o 15, resp. 11 % (tab. 8). Úhrnná plodnost prvního pořadí se zvýšila o 5 %, teoretická míra bezdětnosti při zachování úrovně plodnosti z roku 2007 a jejího rozložení podle věku i v dalších letech se snížila na 30,6 % (graf 2). Pravděpodobně ale i další ženy přestanou posouvat narození dítěte do vyššího věku a tento podíl se ještě sníží. Nakolik až je stále těžké odhadnout, lze ale očekávat, že podíl bezdětných žen bude vyšší, než tomu bylo v minulosti. A důvodem nebude zřejmě jen dobrovolná bezdětnost, ale také nárůst bezdětnosti z důvodu neplodnosti.

Mimo manželství se v loňském roce narodilo 34,5 % všech živě narozených dětí, v roce předchozím to byla přesně jedna třetina (tab. 9). Mezi prvorozenými tento podíl dosáhl dokonce 43,9 %. Podíl druhorozených dětí narozených mimo manželství byl ve srovnání s dětmi ostatních pořadí nejnižší – 24,0 % v roce 2007. V případě dětí třetího pořadí to bylo 28,4 %, u čtvrtých a dalších dětí 39,9 %. Navíc mezi prvními dětmi narozenými v nynějším manželství jich 30,4 % přišlo na svět do osmi měsíců po sňatku a byly tak až na výjimky počaty před uzavřením manželství. Stále nejvíce prvních dětí narozených v nynějším manželství se narodí do roka od uzavření svazku: 41,5 % v roce 2007, ale 52,0 % v roce 2000 či 67,1 % v roce 1990. Průměrný interval mezi sňatkem a narozením prvního dítěte tímto manželům se však od druhé poloviny 90. let minulého století prodlužoval, na 2,1 roku v roce 2007 (z 1,2 v roce 1994), a to i při odhlédnutí od dětí narozených v manželství, u kterých se předpokládá početí před uzavřením sňatku. Může to znamenat, že se zvyšuje podíl těch, pro které je uzavření manželství další etapa v partnerském soužití, která bude později spojena také se založením rodiny, nebo se také může zvyšovat podíl těch, pro které uzavření sňatku znamená rovněž začátek rodinného života, avšak doba než dojde k početí, se oproti minulosti prodlužuje. Obecně v posledních několika letech přibývalo prvních dětí, které byly počaty mimo manželství. Změnilo se ale následné chování rodičů: zatímco dříve velmi často následoval před narozením dítěte sňatek a jen malé procento dětí mělo při narození rodiče nese-

zdané, v současnosti se poměr obrátil, více těchto dětí v době porodu má rodiče, které po otěhotnění ženy sňatek neuzavřely.

Od roku 2007 sleduje Český statistický úřad údaje za otce nejen u manželsky narozených, ale u všech narozených dětí. Z celkového počtu 39,5 tis. živě narozených mimo manželství byly údaje o otci dítěte uvedeny v 72,0 % případech, u 28,0 % údaje chyběly. Jak podíl mimomanželsky narozených, tak podíl nevyplněných údajů o otci roste s klesající úrovní ukončeného vzdělání matky – ženy se základním vzděláním rodily své první dítě v 82,3 % případech mimo manželství a téměř u poloviny těchto dětí nejsou uvedeny informace o otci. Tato statistika o uvedení/neuvedení údajů o otci dítěte narozeného nevdané ženě tak evokuje otázku, zda v případech, kdy údaj nebyl poskytnut, se jedná o dítě, které bude vychováváno pouze matkou. Při přijetí této zjednodušené hypotézy by to znamenalo, že podíl dětí narozených do úplné, funkční rodiny by se zvýšil na 90,3 %.

Tab. 9 Živě narozené děti podle legitimacy a pořadí, 2000–2007 (Live births by legitimacy and birth order, 2000–2007)

Pořadí	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Živě narození celkem								
1. pořadí	43 904	43 337	44 745	45 363	48 066	49 930	51 823	54 050
2. pořadí	33 873	34 216	34 448	34 823	35 669	37 993	39 038	43 400
3. pořadí	9 143	9 244	9 531	9 561	9 862	10 271	10 712	12 529
4.+ pořadí	3 990	3 918	4 062	3 938	4 067	4 017	4 258	4 653
Celkem	90 910	90 715	92 786	93 685	97 664	102 211	105 831	114 632
Složení (v %)								
1. pořadí	48,3	47,8	48,2	48,4	49,2	48,9	49,0	47,1
2. pořadí	37,3	37,7	37,1	37,2	36,5	37,2	36,9	37,9
3. pořadí	10,0	10,2	10,3	10,2	10,1	10,0	10,1	10,9
4.+ pořadí	4,4	4,3	4,4	4,2	4,2	3,9	4,0	4,1
Živě narození v manželství								
1. pořadí	32 209	30 873	30 919	29 282	29 615	29 962	30 287	30 333
2. pořadí	29 127	29 026	28 621	28 262	28 672	30 079	30 237	32 999
3. pořadí	7 067	7 002	7 125	6 964	7 069	7 296	7 573	8 966
4.+ pořadí	2 715	2 538	2 662	2 464	2 469	2 465	2 475	2 797
Celkem	71 118	69 439	69 327	66 972	67 825	69 802	70 572	75 095
Složení (v %)								
1. pořadí	45,3	44,4	44,6	43,7	43,7	42,9	42,9	40,4
2. pořadí	41,0	41,8	41,3	42,2	42,3	43,1	42,9	44,0
3. pořadí	9,9	10,1	10,3	10,4	10,4	10,5	10,7	11,9
4.+ pořadí	3,8	3,7	3,8	3,7	3,6	3,5	3,5	3,7
Celkem ze všech dětí	78,2	76,5	74,7	71,5	69,4	68,3	66,7	65,5
Živě narození mimo manželství								
1. pořadí	11 695	12 464	13 826	16 081	18 451	19 968	21 536	23 717
2. pořadí	4 746	5 190	5 826	6 561	6 997	7 914	8 801	10 401
3. pořadí	2 076	2 242	2 406	2 597	2 793	2 975	3 139	3 563
4.+ pořadí	1 275	1 380	1 401	1 474	1 598	1 552	1 783	1 856
Celkem	19 792	21 276	23 459	26 713	29 839	32 409	35 259	39 537
Složení (v %)								
1. pořadí	59,1	58,6	58,9	60,2	61,8	61,6	61,1	60,0
2. pořadí	24,0	24,4	24,8	24,6	23,4	24,4	25,0	26,3
3. pořadí	10,5	10,5	10,3	9,7	9,4	9,2	8,9	9,0
4.+ pořadí	6,4	6,5	6,0	5,5	5,4	4,8	5,0	4,7
Celkem ze všech dětí	21,8	23,5	25,3	28,5	30,6	31,7	33,3	34,5

Tab. 10 Plodnost žen podle věku a rodinného stavu (na 1000 žen), 2000 a 2007 [Fertility rates by age and marital status (per 1,000 women), 2000 and 2007]

Věk ženy	Všechny ženy		Svobodné ženy		Vdané ženy		Rozvedené ženy	
	2000	2007	2000	2007	2000	2007	2000	2007
20	44,9	32,7	20,6	25,4	314,8	294,3	140,5	150,9
21	53,5	38,3	20,4	27,6	252,0	237,3	80,8	95,9
22	65,0	47,3	20,7	30,4	217,8	231,2	90,4	127,3
23	79,9	54,7	23,4	32,5	199,2	204,6	69,7	89,0
24	91,3	65,9	24,2	33,9	182,1	205,4	63,0	103,7
25	98,2	80,4	28,0	38,6	162,5	203,8	60,9	82,5
26	100,2	94,3	30,0	44,6	146,3	193,9	52,9	83,0
27	91,4	110,4	31,9	52,0	120,9	195,5	54,7	83,8
28	84,3	117,3	34,3	56,7	105,3	185,3	46,8	82,3
29	74,0	120,9	36,7	64,6	87,2	170,3	46,0	77,9
30	61,7	118,1	33,9	68,9	70,4	153,1	40,6	76,8
31	52,4	103,1	35,0	70,1	57,6	124,6	37,8	62,4
32	40,8	88,8	31,3	66,1	43,7	102,6	32,0	59,4
33	32,7	74,7	28,8	64,1	33,9	82,2	28,6	52,6
34	27,0	61,6	25,5	57,0	28,2	65,8	21,5	48,9
35	22,7	48,4	21,3	51,1	23,0	49,5	21,1	42,2
36	17,5	37,3	19,1	39,9	17,2	37,1	18,1	36,7
37	13,1	28,8	16,2	34,2	12,3	28,3	15,7	27,6
38	10,3	20,7	12,4	23,2	9,4	19,8	13,2	23,0
39	7,1	14,7	10,0	13,8	6,3	14,5	9,2	15,3

Především vlivem úbytku počtu vdaných žen se v první polovině 90. let výrazně snížil počet dětí narozených v manželství. Vliv poklesu manželské plodnosti byl mnohem nižší. V posledních třech letech manželská plodnost již rostla, nicméně zatímco před patnácti lety bylo přes devadesát procent úhrnné plodnosti realizováno ženami žijícími v manželství, v loňském roce to byly jen necelé dvě třetiny. Úhrnná plodnost svobodných žen v roce 2007 nebyla oproti plodnosti vdaných žen ani poloviční, avšak ve srovnání se situací v předchozích letech se znatelně zvýšila (tab. 10). Také plodnost rozvedených žen od konce devadesátých let minulého století rostla.

Potratovost

Počet potratů, resp. počet umělých přerušení těhotenství, přestal v roce 2007 klesat. Počet potratů samovolných se souběžně se zvýšením porodnosti a s tím souvisejícím nárůstem počtu plánovaných těhotenství dále zvýšil. Vliv na vzestup počtu spontánních potratů má také zvyšující se věk těhotných žen. Samovolných potratů bylo v loňském zaregistrováno již 14,1 tis. Více oproti roku 2006 bylo v roce 2007 také ukončení mimoděložních těhotenství (1,3 tis. vs. 1,4 tis.). Přes vzestup počtu potratů těchto dvou kategorií umělá přerušení těhotenství stále tvoří převažující podíl všech potratů. Necelých dvacet procent (18,8 % v roce 2007) jich je však indikováno ze zdravotních důvodů (tab. 11). Při odhlédnutí od spekulací o tom, že část interrupcí je pouze formálně označena za interrupce ze zdravotních důvodů kvůli osvobození od poplatku za provedení potratu, ke kterým svádí skokovitý (zhruba dvojnásobný) nárůst podílu UPT ze zdravotních důvodů po roce 1992 – roce, kdy bylo zavedeno zpoplatnění UPT bez zdravotních důvodů, by se dalo konstatovat, že v současné době polovina všech potratů (20,6 tis. v roce 2007) jsou potraty vykonané pouze z osobních důvodů. Avšak např. na přelomu 80. a 90. let minulého století to bylo více než osmdesát procent všech potratů. Data pro potřeby demografické statistiky ale neumožňují zdravotní důvody dále rozlišit na důvod ze strany matky či plodu, u samovolných potratů navíc příčinu ne vždy lze určit. Velká většina z nich je ale způsobena

Tab. 11 Ukazatele potratovosti, 2000–2007 (Abortion rate indicators, 2000–2007)

Ukazatele	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Úhrnná potratovost	0,63	0,60	0,58	0,56	0,55	0,53	0,53	0,54
Úhrnná indukovaná potratovost	0,47	0,44	0,42	0,39	0,37	0,35	0,34	0,34
Úhrnná samovolná potratovost	0,15	0,14	0,15	0,15	0,16	0,16	0,17	0,18
Průměrný věk								
– při potratu	29,6	29,6	29,6	29,7	29,8	29,8	30,0	29,9
– při UPT	29,8	29,7	29,7	29,7	29,8	29,6	29,7	29,6
– při samovolném potratu	28,9	29,1	29,2	29,7	29,9	30,0	30,4	30,4
Ze 100 potratů bylo								
– UPT	73,1	72,2	71,2	69,3	66,7	66,1	63,4	62,1
– samovolných potratů	23,9	24,7	25,7	27,6	30,0	30,6	33,3	34,5
Na 100 narozených dětí připadlo								
– potratů	52,0	49,5	47,0	45,0	42,2	39,0	37,7	35,6
– UPT	38,0	35,8	33,5	31,2	28,2	25,8	23,9	22,1
– samovolných potratů	12,4	12,2	12,1	12,4	12,7	11,9	12,6	12,3
Ze 100 ukončených těhotenství bylo								
– potratů	34,2	33,1	32,0	31,0	29,7	28,1	27,4	26,3
– UPT	25,0	23,9	22,8	21,5	19,8	18,6	17,4	16,3
– samovolných potratů	8,2	8,2	8,2	8,6	8,9	8,6	9,1	9,0
UPT ze zdravotních důvodů								
– abs.	6 472	6 019	5 606	5 385	4 597	4 678	4 779	4 789
– v %	18,7	18,5	18,0	18,4	16,7	17,7	18,9	18,8
Ukončení mimoděložního těhotenství	1 432	1 411	1 321	1 288	1 339	1 324	1 278	1 401

genetickou vadou plodu. Díky rostoucímu věku žen (i mužů) při početí lze usuzovat na nárůst obou kategorií důvodů, jak vad plodů, které se ve vyšším věku ženy objevují častěji, tak nejspíš také i problémů souvisejícími se zdravím ženy. Navíc diagnostické možnosti umožňují v současné době odhalit některé závažné vady včas a žena se tak může ještě rozhodnout podstoupit potrat¹⁾. Na druhou stranu systém sledování zdravotního stavu těhotných žen naopak pravděpodobně umožňuje některým zdravotním komplikacím předejít či je zmírnit.

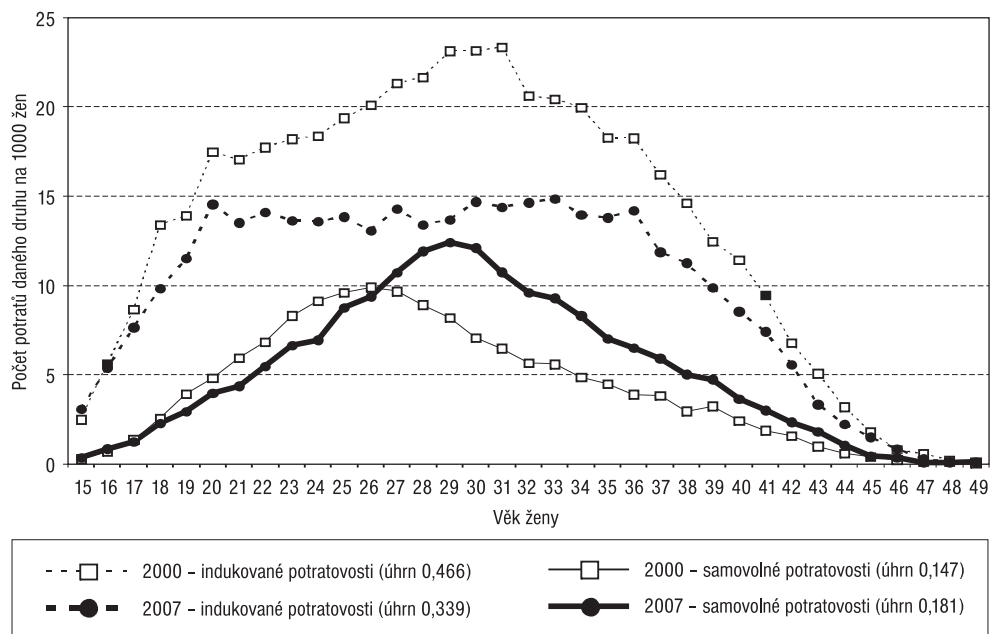
Loňská stagnace počtu umělých přerušení těhotenství na hladině roku 2006 (25,4 tis.) se při jen nepatrně rozdílné velikosti souboru žen v reprodukčním věku v obou letech (navíc tím, že specifické míry potratovosti jsou na obdobné výši v širokém věkovém rozpětí, je vliv rozdílu struktury podle věku malý) projevila také ve stagnaci úhrnné indukované potratovosti na úrovni 0,34 interrupce připadající na jednu ženu reprodukčního věku. Pokles intenzity indukované potratovosti probíhal po prudkém snížení v 1. polovině 90. let minulého století v dalších letech pozvolněji, v novém století se ještě dále mírně zpomalil. Následující vývoj tak naznačí, zda potenciál poklesu tradičně vysoké míry indukované potratovosti v České republice je již vyčerpán a že určitá část žen bude dále považovat interrupci za řešení nechtěného otěhotnění (což jim je umožněno liberálním potratovým zákonem), místo toho, aby bránila jeho vzniku spolehlivými moderními antikoncepčními prostředky (za které se však musí platit a to ne vždy zanedbatelná částka) nebo zda údaje z roku 2007 pouze potvrzují zpomalení procesu poklesu. Trend vývoje samovolné potratovosti v posledních deseti letech byl v porovnání s indukovanou potratovostí opačný. Při zachování specifických intenzit samovolné potratovosti z roku 2007 by na jednu ženu v reprodukčním věku připadlo 0,18 potratu. Je to sice hodnota o necelou polovinu nižší než výše úhrnné indukované

¹⁾ V čase rostl podíl UPT po 1. trimestru i později (okolo 16. týdne těhotenství se standardně provádějí testy na odhalení některých genetických vad, při pozitivitě lze provést další testy, ve 20–22. týdnu genetický ultrazvuk plodu; od 13. týdne lze vykonat UPT pouze ze zdravotních důvodů).

vané potratovosti, avšak ve věku 28–29 let, což je věk, ve kterém je intenzita spontánní potratovosti nejvyšší, se křivky specifických měr samovolné a indukované potratovosti již velmi přibližují (graf 3). Avšak zatímco rozložení měr samovolné potratovosti podle věku se zřetelným maximem v úzkém věkovém rozpětí v zásadě kopíruje rozložení plodnosti, pro indukovanou potratovost platí rozložení odlišné. Bylo rozdílné i v minulosti, ještě před výrazným poklesem v 90. letech minulého století, ale ne tolik. I když pro ně bylo vždy typické širší věkové rozpětí, ve kterém byly míry potratovosti vysoké, maximum tudíž bylo méně výrazné, dnes platí stejně vysoká úroveň potratovosti pro rozsáhlý věkový interval 20–36 roků, tedy pro polovinu celého reprodukčního věku. Na jeho začátku a konci je intenzita indukované potratovosti nižší.

Graf 3 Indukovaná a samovolná potratovost podle věku (na 1000 žen), 2000 a 2007 [Induced and spontaneous abortion rates by age (per 1,000 women), 2000 and 2007]

Umělá přerušení těhotenství tvoří v současné době více než šedesát procent všech potratů. Z hlediska rodinného stavu ženy interrupce vdaných žen v roce 2007 poprvé nepředstavovaly nejpočetnější skupinu interrupcí. Jejich podíl se jak vlivem poklesu zastoupení vdaných žen v populaci, tak nejvýraznějším snížením intenzity indukované potratovosti v uplynulých letech postupně snižoval, až se v loňském roce nejpočetnější skupinou žen podstupujících indukovaný potrat staly svobodné ženy. Rozdíl byl však pouze jeden procentní bod: na nikdy nevdané ženy připadlo 43,3 % UPT vykonaných v roce 2007, na vdané 42,2 %. Navíc výše indukované potratovosti vdaných i svobodných žen je zhruba od věku 25 let dnes téměř stejná (tab. 12). Na rozvedené ženy připadlo v loňském roce 12,9 % všech UPT, úhrnná míra indukované potratovosti je však v jejich případě vyšší než potratovost svobodných a vdaných žen.

V roce 2007 se dále zvýšil rozdíl mezi počtem žen podstupujících svou první (a dnes ve většině případů zároveň poslední) interrupci a počtem žen, kterým byla interrupce vykonána opakovaně. Nejvyšší procento druhých a dalších umělých přerušení těhotenství ze všech UPT provedených v roce 2007 bylo mezi rozvedenými ženami (tab. 13). U 61,2 % těchto

Tab. 12 Indukovaná potratovost podle věku a rodinného stavu (na 1000 žen), 2000 a 2007 [Induced abortion rates by age and marital status (per 1,000 women), 2000 and 2007]

Věková skupina	Všechny ženy		Svobodné ženy		Vdané ženy		Rozvedené ženy	
	2000	2007	2000	2007	2000	2007	2000	2007
15–19	8,9	7,6	8,7	7,3	32,0	x	x	x
20–24	17,8	13,9	16,2	12,9	21,0	20,1	42,4	46,2
25–29	21,0	13,7	18,3	12,3	20,6	14,0	34,5	25,2
30–34	21,5	14,5	19,7	14,2	20,4	13,3	28,5	20,1
35–39	16,1	12,3	14,1	12,6	15,3	11,2	20,5	15,4
40–44	6,9	5,4	5,8	5,6	6,6	4,8	8,5	7,1
45–49	0,7	0,6	0,6	0,7	0,7	0,4	0,6	0,8

Tab. 13 Struktura UPT podle rodinného stavu ženy a počtu předchozích interrupcí (v %), 2000 a 2007 [Structure of induced abortions by marital status of woman and number of previous induced abortions (%), 2000 and 2007]

Počet předchozích UPT	Všechny ženy		Svobodné ženy		Vdané ženy		Rozvedené ženy	
	2000	2007	2000	2007	2000	2007	2000	2007
0	54,3	60,9	72,3	71,5	48,6	56,9	33,4	38,9
1	26,3	23,6	18,8	18,9	29,5	26,0	31,7	31,9
2	11,9	9,6	5,7	6,0	13,6	10,9	20,3	17,1
3 a více	7,5	5,9	3,2	3,6	8,3	6,2	14,6	12,1

žen, které podstoupily v loňském roce interrupci, se jednalo o nejméně druhou interrupci v jejich životě. Vysoký podíl opakovaných interrupcí byl ale také mezi vdanými (43,1 %) a ovdovělými ženami. Počet interrupcí ovdovělých žen se však pohybuje v řádu stovek, např. v roce 2007 jich bylo 309, údaje tak následkem nízkých počtů z roku na rok kolísají. Z tohoto důvodu nejsou data o potratovosti ovdovělých žen v příspěvku uváděna.

Při zkombinování pořadí interrupce a počtu dětí, které se již dané ženě narodily, se potvrzuje u nemalé části žen, které již mají „odrozeno“, regulace plodnosti potratem, a to opakovaně. Ze všech interrupcí žen s třemi a více dětmi se v roce 2007 jednalo o opakovanou interrupci u téměř dvou třetin žen, přičemž z více než padesáti procent již o třetí či další interrupci. U žen se dvěma dětmi šlo zhruba z poloviny o jejich první interrupci a z poloviny nejméně o druhou. Naopak u bezdětných žen se v jednoznačně nejčastějším počtu případů jednalo o první interrupci. Čtrnácti procentům bezdětných žen, které v roce 2007 podstoupily interrupci byla provedena již jejich druhá, příp. třetí či ještě další interrupce (tab. 14).

Tab. 14 Struktura UPT podle rodinného stavu ženy a počtu živě narozených dětí (v %), 2000 a 2007 [Structure of induced abortions by marital status of woman and number of live births (%), 2000 and 2007]

Počet živě narozených dětí	Všechny ženy		Svobodné ženy		Vdané ženy		Rozvedené ženy	
	2000	2007	2000	2007	2000	2007	2000	2007
0	24,0	28,0	65,2	56,4	3,6	6,7	3,6	3,7
1	25,1	26,1	22,3	25,7	24,8	24,9	34,1	30,8
2	38,3	33,1	8,5	12,2	55,0	50,7	44,4	45,6
3 a více	12,6	12,8	4,0	5,7	16,6	17,7	17,9	19,9

Úmrtnost

Z hlediska vývoje celkové úrovně úmrtnosti byl také rok 2007 pozitivní. I když zvýšení naděje dožití při narození nebylo výrazné, tak jako tomu bylo v roce 2006 či v některých předchozích letech, naděje dožití při narození mužů i žen se prodloužila o více než dvě desetiny roku, což bylo v průměru více než např. v letech 2002–2003 či 2005 (tab. 15). Nesporný je další pokles intenzity úmrtnosti ve vyšším a vysokém věku, v roce 2007 u mužů nad 65 let

Tab. 15 Ukazatele úmrtnosti, 2000–2007 (Mortality indicators, 2000–2007)

Ukazatel	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Naděje dožití mužů ve věku – 0	71,6	72,1	72,1	72,0	72,5	72,9	73,4	73,7
– 45	28,9	29,3	29,3	29,2	29,6	29,9	30,4	30,6
– 65	13,7	13,9	13,9	13,8	14,2	14,4	14,8	15,0
– 80	6,1	6,2	6,0	5,9	6,1	6,1	6,4	6,6
Naděje dožití žen ve věku – 0	78,3	78,4	78,5	78,5	79,0	79,1	79,7	79,9
– 45	34,6	34,6	34,8	34,7	35,2	35,2	35,7	35,9
– 65	17,1	17,1	17,2	17,1	17,5	17,6	18,0	18,2
– 80	7,1	7,0	6,9	6,9	7,1	7,1	7,4	7,5
Rozdíl naděje dožití při narození žen a mužů	6,7	6,3	6,5	6,5	6,5	6,2	6,2	6,2
Kojenecká úmrtnost	4,1	4,0	4,1	3,9	3,7	3,4	3,3	3,1
Novorozenecká úmrtnost	2,5	2,3	2,7	2,4	2,3	2,0	2,3	2,1
Perinatální úmrtnost	4,5	4,3	4,5	4,3	4,0	3,9	4,2	4,0

Pozn.: Perinatální úmrtnost = mrtvě narození a zemřelí ve věku 0–6 dokončených dnů na 1000 živě narozených dětí.

Tab. 16 Příspěvky věkových skupin k rozdílu naděje dožití při narození, 2000 a 2007 (Contributions of age groups to difference between life expectancies at birth, 2000 and 2007)

Věková skupina	Mezi roky 2007 a 2000				Ženy – Muži			
	muži		ženy		2000	2007	2000	2007
	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %
0	0,07	3,2	0,08	5,1	0,08	1,2	0,09	1,5
1–4	0,02	0,8	0,02	1,6	0,01	0,2	0,02	0,4
5–9	0,03	1,3	0,02	1,2	0,02	0,3	0,01	0,1
10–14	0,02	1,0	0,02	1,6	0,01	0,2	0,02	0,3
15–19	0,03	1,6	0,03	1,7	0,10	1,5	0,10	1,6
20–24	0,02	0,9	0,03	2,1	0,19	2,8	0,20	3,2
25–29	0,00	0,1	0,02	1,3	0,16	2,4	0,18	2,9
30–34	0,04	2,0	0,02	1,5	0,17	2,5	0,15	2,4
35–39	0,03	1,7	0,01	0,8	0,20	3,0	0,19	3,0
40–44	0,13	6,2	0,02	1,3	0,30	4,4	0,19	3,0
45–49	0,19	9,4	0,09	5,9	0,44	6,5	0,33	5,3
50–54	0,18	8,8	0,08	5,1	0,61	9,1	0,52	8,3
55–59	0,14	7,0	0,08	5,3	0,77	11,5	0,74	11,9
60–64	0,17	8,3	0,07	4,7	0,93	13,9	0,88	14,1
65–69	0,28	14,1	0,19	12,4	0,92	13,7	0,83	13,3
70–74	0,27	13,1	0,27	17,4	0,80	11,9	0,79	12,7
75–79	0,24	11,7	0,27	17,4	0,58	8,7	0,58	9,3
80–84	0,13	6,4	0,17	10,7	0,32	4,8	0,33	5,4
85+	0,05	2,3	0,05	3,0	0,10	1,5	0,09	1,4
Celkem	2,02	100,0	1,55	100,0	6,70	100,0	6,23	100,0

a u žen nad 60, u mužů také ve středním věku, resp. ve věkovém intervalu 40–55 roků. Tato zlepšení největší měrou přispěla k celkovému prodloužení naděje dožití (tab. 16). Opačný efekt mělo zhoršení intenzity úmrtnosti mladých, 18–39letých, mužů. Avšak při srovnání s referenčním rokem 2000 lze až na pár výjimek (při uvažování jednotek věku; navíc se jedná o věky, v kterých jsou počty zemřelých velmi nízké) pozorovat nižší úroveň úmrtnosti v celém rozsahu věkové struktury. V roce 2007 se snížila také kojenecká úmrtnost, na 3,1 promile, a to v důsledku poklesu úmrtnosti novorozenecké.

Ke snížení celkové úrovně úmrtnosti mužů i žen v roce 2007 došlo především díky poklesu úmrtnosti na nemoci oběhové soustavy. Jako základní příčinu smrti má onemocnění z této

Tab. 17 Standardizované míry úmrtnosti na vybrané příčiny smrti (na 100 000 obyvj., 2000–2007 [Standardized death rates by selected causes of death (per 100,000), 2000–2007]

Příčiny smrti	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
	Muži							
Novotvary	326,7	317,5	323,3	321,1	315,2	296,8	286,8	277,5
Zhoubný novotvar plic (C34)	89,9	85,6	83,9	80,8	81,8	77,1	73,6	71,0
Zhoubný novotvar konečnicku a tlustého střeva (C18–C21)	52,1	50,8	51,8	51,6	50,7	46,6	45,4	40,6
Nemoci oběhové soustavy	576,9	567,6	560,6	568,5	530,9	508,1	477,8	453,7
Hypertenze (I10–I12)	11,5	10,9	10,7	10,4	14,0	12,3	10,5	17,9
Infarkt myokardu (I21–I23)	135,1	126,0	113,1	106,1	91,3	81,3	72,7	69,3
Chronická ischemická choroba srdeční (I25)	118,8	123,8	127,0	130,0	126,9	146,9	147,3	166,2
Selhání srdce (I50)	11,7	11,5	13,5	13,4	11,9	20,5	25,6	14,6
Cévní onemocnění mozku (I60–I69)	156,5	148,6	144,7	148,0	127,2	123,0	113,4	91,6
Ateroskleróza (I70)	92,9	96,0	99,5	107,5	109,1	76,2	56,8	41,4
Nemoci dýchací soustavy	56,9	55,6	55,6	59,7	55,4	65,9	60,3	59,4
Nemoci trávicí soustavy	48,5	50,7	50,3	50,8	50,4	52,4	50,2	49,5
Poranění a otravy	93,0	90,4	91,4	96,3	89,0	82,8	77,6	78,0
Dopravní nehody (V00–V99)	22,2	20,8	20,5	20,7	18,3	17,9	15,5	17,4
Sebevraždy (X60–X89)	24,9	24,9	23,3	26,2	24,3	23,8	21,1	20,8
Ostatní	59,6	61,7	65,1	68,5	65,7	70,7	71,5	73,1
Diabetes mellitus (E10–E14)	12,4	10,1	11,0	12,4	11,2	11,9	12,1	19,3
Celkem	1161,6	1143,6	1146,3	1164,9	1106,6	1076,7	1024,1	991,2
	Ženy							
Novotvary	178,7	179,3	175,3	177,5	173,0	166,2	164,9	157,0
Zhoubný novotvar plic (C34)	18,1	19,1	18,1	18,8	18,6	18,7	19,7	19,1
Zhoubný novotvar konečnicku a tlustého střeva (C18–C21)	25,3	25,4	24,6	26,4	24,6	22,3	21,3	19,5
Nemoci oběhové soustavy	379,0	381,7	379,5	384,4	356,9	351,1	318,2	306,8
Hypertenze (I10–I12)	7,7	8,1	8,3	9,3	10,5	10,2	8,2	14,5
Infarkt myokardu (I21–I23)	60,0	56,9	52,4	48,1	41,6	37,2	34,4	32,1
Chronická ischemická choroba srdeční (I25)	75,8	77,5	80,1	83,6	80,1	99,3	93,1	112,0
Selhání srdce (I50)	7,0	7,6	9,4	8,9	8,0	13,5	15,6	8,2
Cévní onemocnění mozku (I60–I69)	121,9	122,5	119,5	120,6	100,7	99,2	90,8	73,1
Ateroskleróza (I70)	74,0	75,9	78,2	78,9	82,1	58,8	40,5	30,9
Nemoci dýchací soustavy	29,1	26,6	27,2	30,9	25,5	33,5	30,3	29,3
Nemoci trávicí soustavy	25,4	25,8	26,0	27,5	25,7	26,8	26,0	25,5
Poranění a otravy	34,2	33,8	32,8	35,4	34,0	29,3	25,4	26,1
Dopravní nehody (V00–V99)	7,0	6,7	6,9	6,4	5,8	5,5	4,5	5,1
Sebevraždy (X60–X89)	5,8	5,4	5,3	5,8	4,7	4,8	4,2	3,6
Ostatní	44,2	44,9	45,1	48,0	46,7	50,3	48,5	50,6
Diabetes mellitus (E10–E14)	10,1	9,0	9,0	10,1	8,9	9,7	9,4	15,2
Celkem	690,5	692,2	685,9	703,6	661,9	657,2	613,2	595,4

skupiny uvedena nejméně polovina všech zemřelých v daném roce, konkrétně v roce 2007 to bylo 50,1 %. Mezi muži byl tento podíl nižší – 44,7 %, u žen činil 55,7 %. Je proto logické, že každé snížení úmrtnosti na tyto nemoci má významný vliv na celkové prodloužení naděje dožití. V loňském roce se snížila také úmrtnost na druhou nejčetnější skupinu příčin smrti, kterými jsou novotvary, a to u mužů oproti roku 2006 o tři procenta, u žen o procent pět. Menší snížení pak platilo pro nemoci dýchacího a trávicího systému, naopak pro úmrtnost následkem poranění a otrav nastala situace opačná, stejně tak pro zbývající příčiny v úhrnu.

U statistiky úmrtnosti podle příčin smrti v roce 2007 (a později) je třeba zmínit pravděpodobný dopad aktivit vykonaných zejména v rámci grantového projektu *Evropské Komise Transition Facility Multi-Beneficiary Programme for Statistical Integration* in 2004, který probíhal v letech 2006–2007 a jehož dílčím projektem byl projekt **Zlepšení statistiky příčin smrti**. Jednalo se o aktivity cílené na zkvalitnění dat této statistiky a to jak na vstupu, tak na výstupu. V druhém případě šlo o zlepšení kódovacích procedur základní příčiny smrti, zejména o odstranění postupů, které nebyly v souladu s pravidly *Světové zdravotnické organizace*. Rozlišení vlivu snah o zkvalitnění a harmonizaci kódování a samotného vývoje úmrtnosti však vyžaduje podrobnou analýzu přesahující cíl tohoto příspěvku. Navíc bude třeba hodnotit data za delší časový úsek než jeden rok, aby se skutečně prokázalo, zda se některé hluboce zažitě nesprávné postupy podařilo či nepodařilo odbourat. Takovým případem mohou být novotvary. Kontrola správnosti kódování základní příčiny na počátku zmíněného projektu ukázala na jejich upřednostňování při volbě prvotní příčiny smrti v situacích, kdy lékař na Listu o prohlídce mrtvého uváděl do posloupnosti příčin vedoucích k úmrtí zároveň jiná „významná“ onemocnění. Rozhodující je v těchto případech pořadí příčin, které nebylo vždy při výběru respektováno. Při vyhodnocování úspěšnosti projektu se zjistilo, že tato praxe se změnila pouze částečně. Nicméně standardizované míry úmrtnosti za rok 2007 se oproti roku 2006 snížily, a to u mužů i žen, což je sice v souladu s trendem několika málo předchozích let, dá se však předpokládat, že malou měrou k poklesu přispělo i zlepšení kódování. Tam, kde se vliv projevil zcela jistě, byla např. úroveň úmrtnosti na chronickou ischemickou chorobu srdeční (tab. 17). Před touto chorobou byla chybně upřednostňována ateroskleróza či cévní onemocnění mozku jako základní příčina smrti, pokud byla tato další příčina na hlášení o úmrtí uvedena. Díky projektu se podařilo snížit podíl zemřelých na aterosklerózu – pod pět procent, když v některých předchozích letech se pohyboval až okolo deseti procent. Stále je to však ve srovnání se zeměmi s automatizovaným kódováním příčin smrti (ale i v zemích bez něj) podíl velmi vysoký. Stejnou příčinu jako pokles úmrtnosti na aterosklerózu má i část snížení úmrtnosti na cévní onemocnění mozku, pro které platila nesprávná praxe jejich nadhodnocování v situacích, kdy lékař zároveň uvedl v posloupnosti onemocnění, která vedla přímo ke smrti i chronické nemoci srdeční. Mezi roky 2006 a 2007 došlo u obou pohlaví k poklesu standardizovaných měř o dvacet procent, přičemž takový razantní pokles nebyl zaznamenán ani v době rychlého zlepšování úmrtnostních poměrů v devadesátých letech minulého století. Jinými příčinami smrti, v jejichž případě se úmrtnost v roce 2007 výrazněji odlišuje od minulých let, je diabetes mellitus, srdeční selhání či hypertenze. V posledním případě jde zejména o nárůst úrovně úmrtnosti na primární (esenciální) hypertenzi (kód dle MKN-10 I10). Tato diagnóza jako základní příčina smrti byla v minulosti totiž prakticky „zakázaná“.

Novinkou ve statistice zemřelých vedené Českým statistickým úřadem od roku 2007 je zavedení sledování místa, kde k úmrtí došlo u všech zemřelých osob. V loňském roce bylo 18,1 % úmrtí zaznamenáno v domácím prostředí, 60,5 % v nemocnici, 8,5 % v léčebném ústavu, 4,7 % v sociálních zařízeních (domovy důchodců), 1,9 % na ulici (veřejném místě) a 6,3 % jinde.

Zahraniční migrace

Aktivní saldo zahraniční migrace dosažené v roce 2007 bylo absolutně nejvyšší v historii samostatné České republiky. Podle údajů *Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ministerstva vnitra ČR* bylo vyčísleno na 83,9 tis. osob. Rekordní byl rovněž objem migrace. Z 36,8 % byl přírůstek zahraničním stěhováním tvořen migračním ziskem občanů Ukrajiny, z 15,6 % se na něm podíleli občané Slovenska a třetí největší skupinou byly, stejně jako např. v roce 2006, osoby s vietnamskou státní příslušností. Jejich podíl na celkovém přírůstku obyvatel zahraniční migrací v loňském roce činil 13,4 %. I na dalších místech byly občané země geograficky ležící na východ od nás. Ze západních zemí se v první desítku států, s jejichž ob-

Tab. 18 Saldo migrace podle státního občanství (10 nejvyšších v daném roce), 2000 a 2007 [Net migration by citizenship (10 highest in given year), 2000 and 2007]

2000			2007		
Státní občanství	Abs.	V %	Státní občanství	Abs.	V %
ČR	2 473	37,8	Ukrajina	30 902	36,8
Ukrajina	1 102	16,9	Slovensko	13 129	15,6
Slovensko	917	14,0	Vietnam	11 281	13,4
Rusko	394	6,0	Rusko	5 765	6,9
Vietnam	279	4,3	Mongolsko	2 879	3,4
Německo	126	1,9	Moldavsko	2 455	2,9
Bulharsko	100	1,5	Polsko	2 233	2,7
Bělorusko	93	1,4	Německo	1 731	2,1
Kazachstán	83	1,3	Bělorusko	983	1,2
USA	79	1,2	USA	867	1,0
Celkem	6 539	100,0	Celkem	83 945	100,0

čany měla ČR v roce 2007 nejvyšší pozitivní migrační bilanci, nacházelo (opět) pouze Německo a Spojené státy (tab. 18).

Oficiální saldo zahraniční migrace občanů České republiky, které bylo v loňském roce lehce záporné (-142), nebude velmi pravděpodobně ani v roce 2007 odpovídat skutečné situaci, a to z důvodu podhodnocení počtu vystěhovalých o ty, kteří při odchodu ze země zde svůj trvalý pobyt nezrušili.

Vnitřní migrace

V roce 2007 bylo evidováno celkem 255,7 tis. změn bydliště v rámci republiky, což bylo nejvíce od počátku devadesátých let minulého století. Na celkovém objemu vnitřní migrace se ale zvyšoval podíl stěhování cizinců (tab. 19). V roce 2006 poprvé přesáhl deset procent, v roce 2007 to bylo dokonce procent sedmáct, zatímco jejich podíl v populaci České republiky činil 3,1, resp. 3,8 %. V roce 2007 (i 2006) se ale zvýšil i počet změn trvalého pobytu občanů České republiky. Hrubé srovnání podílu stěhování cizinců na objemu vnitřní migrace a jejich zastoupení v populaci ukazuje na vyšší intenzitu migračního pohybu cizinců v rámci republiky, cizinci se však od domácí populace vyznačují odlišnou – mladší – věkovou strukturou, která je obecně spojena s vyšší úrovní stěhování. Při eliminaci vlivu věkové struktury se výrazně vyšší mobilita cizinců potvrzuje. Je vyšší zhruba 3,5krát. Nelze však opomenout skutečnost, že ne každý pohyb osoby s českým státním občanstvím je spojen s úřední změnou bydliště.

Nejvíce změn obce pobytu cizince bylo loni, stejně jako předloni, zaznamenáno u osob s ukrajinským státním občanstvím. Přestěhovalo se jich 23,1 tis. Nejčastěji mířili do hlavního města Prahy. Při předpokladu, že každý změnil bydliště pouze jedenkrát, by to znamenalo, že 18,3 % Ukrajinců pobývajících na území České republiky se v roce 2007 v rámci republiky stěhovalo. V případě cizinců s mongolskou či moldavskou státní příslušností to bylo ještě více: 28,9 a 27,0 %. Jejich podíl na celkovém objemu vnitřního stěhování cizinců je však výrazně menší.

V loňském roce pokračovaly významné migrační toky z velkoměst do jejich zázemí. I v roce 2007 vnitřním stěhování nejvíce obyvatel stěhování získaly okresy Praha-západ a Praha-východ, na třetím místě pak Brno-venkov. Migrační výměna však probíhala i opačným směrem. Např. populace Prahy v loňském roce rostla nejvíce díky příchozím osobám s dřívějším bydlištěm v okresech Praha-západ, Praha-východ a Mělník. Hlavní město Praha bylo územním celkem s nejvyšším přírůstkem vnitřní migrací, a to ve výši 24,2 tis. Téměř polovina přírůstku byla však zajištěna migrací občanů s jiným státním občanstvím než České republiky.

Tab. 19 Struktura objemu vnitřní migrace, 2000–2007 (Structure of volume of internal migration, 2000–2007)

Objem stěhování	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Celkem	199 716	204 622	223 103	211 487	216 831	213 688	225 241	255 690
Mezi kraji	57 333	62 593	70 921	67 146	67 679	75 669	81 358	98 403
Mezi okresy uvnitř kraje	32 592	33 706	37 227	36 089	37 311	41 414	43 700	47 745
Mezi obcemi uvnitř okresu	109 791	108 323	114 955	108 252	111 841	96 605	100 183	109 542
Mezi kraji – v % z celk. objemu	28,7	30,6	31,8	31,7	31,2	35,4	36,1	38,5
Mezi okresy uvnitř kraje – v % z celkového objemu	16,3	16,5	16,7	17,1	17,2	19,4	19,4	18,7
Mezi obcemi uvnitř okresu – v % z celkového objemu	55,0	52,9	51,5	51,2	51,6	45,2	44,5	42,8
Osob s českým státním občanstvím	199 129	198 635	213 220	201 187	205 106	195 755	202 268	212 934
Osob s cizím státním občanstvím	587 ¹⁾	5 987	9 883	10 300	11 725	17 933	22 973	42 756
Osob s českým státním občanstvím – v % z celkového objemu	99,7	97,1	95,6	95,1	94,6	91,6	89,8	83,3
Osob s cizím státním občanstvím – v % z celkového objemu	0,3 ¹⁾	2,9	4,4	4,9	5,4	8,4	10,2	16,7

Pozn.: ¹⁾ V roce 2000 se registrovaly i u cizinců pouze změny trvalého pobytu.

Okres na druhém místě, Praha-východ, získal vnitřní migrací 7,6 tis. obyvatel, sedm tisíc dosáhly ještě okresy Brno-venkov a Praha-západ.

Závěr

Od přelomového roku 1989 uplynulo sedmáct let. Demografické chování obyvatelstva České republiky se po období dramatických změn ustálilo a to, co by se v předchozích několika desetiletích zdálo nepředstavitelné se stalo běžnou součástí dnešního života. A je také tak vnímáno. Za běžné považují dnešní generace mladých lidí (a nejen ony) to, že mají či budou mít v průměru méně potomků než jejich rodiče a prarodiče či že lze žít s partnerem bez formálního uzavření svazku a bez negativních reakcí okolí i vychovávat za této situace dítě (děti). Samozřejmostí pro značnou část populace v reprodukčním věku se stala také antikoncepce, pro všechny pak pokroky v lékařských vědách, které se široce aplikují i v našem prostředí a také to, že se obyvatelstvo České republiky postupně rozrůžňuje z hlediska státní příslušnosti.

Literatura

Štyglerová, T. *Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2006*. Demografie, 2007, 49, s. 153–169.
Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2000, ..., 2006. Praha: ČSÚ.
Stav a pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2007. Praha: ČSÚ, 2008.
Pohyb obyvatelstva – rok 2007. Rychlá informace. Praha: ČSÚ, 2008.

TEREZIE ŠTYGLEROVÁ vystudovala demografii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Po skončení studií v roce 1999 do roku 2006 pracovala v Českém statistickém úřadě v odboru statistiky vývoje obyvatelstva, kde se věnovala zejména analýze demografického vývoje, problematice statistiky zemědělných podle příčin smrti a činnosti v oblasti populačních projekcí. V současné době je na rodičovské dovolené.

Summary

In 2007, a natural population increase was recorded. It stood at 10.0 thousands and it was the highest one since 1982. In spite of this record breaking natural increase, the population of the Czech Republic grew (by 93.9 thousands) mainly due to positive net migration (83.9 thousands). The majority of immigrants are originated in Ukraine, Slovakia and Vietnam. The number of foreign citizens legally living in the Czech Republic was 392.1 thousands at the end of 2007, amounting to 3.8% of population. Compared to 2006, the number of marriages was higher in 2007. The main reason was an extraordinary high number of marriages entered into on attractive date 07/07/2007. According to the nuptiality life tables, 71.1% of women and 64.5% of men would marry before age 50 under present

age-specific nuptiality rates. The mean age at first marriage was 31.2 years for men and 28.6 years for women, by about 0.2 years higher than in the previous year. The development of total divorce rate in 2007 confirmed its stabilization at the level close to fifty per cent of marriages ultimately terminated by divorce (48.7% in 2007). Total divorce rate has been ranged from 48 to 49 per cent for last five years. The highest intensity of marital dissolution is in the third to sixth year of the duration of matrimony. The number of live births was the highest one since 1993 and led to the increase of total fertility rate to 1.44. This increase may be interpreted as a secondary population wave of children born to numerous generations of mothers of the 1970s, who generally start a family in later age as against women from previous generations. Also younger women born in the beginning of 1980s are in the age of high fertility. The trend of putting off having children to older age continued in 2007 (the average age of mothers at first birth stood at 27.1) as did the percentage of children born outside marriage (34.5%). In 2007, life expectancy at birth increased by 0.2 years compared to 2006, to 73.7 years for men and 79.9 for women, infant mortality rate continued to decrease to 3.1 deaths under 1 year of age per 1,000 live births. After eighteen years long decrease the total induced abortion rate stagnated at the 2006 level (0.34 induced abortions per 1 woman).

Sociologický časopis Czech Sociological Review

ROČNÍK 44, ČÍSLO 2, DUBEN 2008

MONOTEMATICKÝ BLOK SOCIÁLNÍ KOHEZE

Slovo úvodem: Stará otázka se vrací: co drží společnost pohromadě?

(Jiří Musil)	237
Jiří Šafr, Ivo Bayer, Markéta Sedláčková: Sociální koheze. Teorie, koncepty a analytická východiška	247
Petr Mareš, Tomáš Sirovátko: Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda	271
Pavol Frič: Světél a stinné stránky neformálních sítí v postkomunistické společnosti	295
Jiří Musil, Jan Müller: Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze	321
Marián Halás: Priestorová polarizácia spoločnosti s detailným pohľadom na periférne regióny Slovenska	349

STATI

Petr Matějů, Michael L. Smith, Josef Basl: Rozdílné mechanismy – stejně nerovnosti. Změny v determinaci vzdělanostních aspirací mezi roky 1989 a 2003	371
Dana Šýkorová: Prostor a věci v kontextu stáří	401

MEDAILON – RECENZE – ZPRÁVY

Recenzovaný oborový vědecký časopis vydávaný Sociologickým ústavem AV ČR, v.v.i.,

Časopis je citován v *Current Contents/Social&Behavioral Sciences (CC/S&BS)*, v počítačové databázi *Social SciSearch* a v aktuálních oznámeních *Research Alert*, publikacích Institute for Scientific Information (ISI), USA. Obsah časopisu (od roku 1993) a statí v plném znění (do roku 2002) jsou uveřejněny na internetu na <http://www.soc.cas.cz>. Vychází 6x ročně (4x česky, 2x anglicky). Cena jednoho výtisku je 75 Kč bez DPH.

Informace o předplatném a objednávky vyřizuje:

Sociologický časopis/Czech Sociological Review - redakce, Jilská 1, 110 00 Praha 1,
tel. +420 222 221 761, +420 221 183 217-218, fax +420 222 220 143, e-mail: sreview@soc.cas.cz

STRUKTURÁLNÍ ZMĚNY ÚMRTNOSTI V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU MEZI ROKY 1991 A 2006

BORIS BURCIN – TOMÁŠ KUČERA

Structural Changes in Mortality in the Czech Republic and Slovakia between 1991 and 2006

The article presents a comparative analysis of mortality by specific causes of death in the Czech Republic and Slovakia between the early 1990s, when the shared history of the two states ended, and 2006. Structural changes are identified and observed in the context of the development of the health care system. Some of these changes are viewed as aggregated indicators of the changing quality of health care provided. The concept of avoidable mortality, which divides causes of death into avoidable and unavoidable causes, is applied within specified age limits for the purpose of the presented analysis.

Demografie, 2008, 50: 173–185

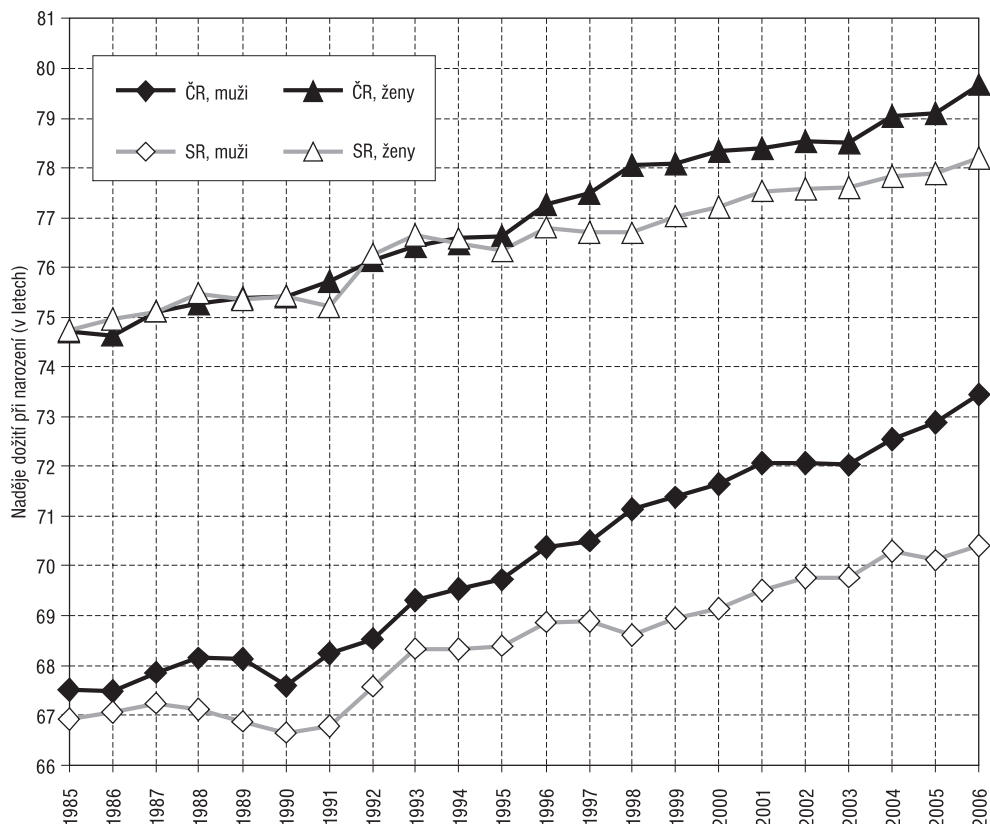
Prezentovaný text je věnován komparativní analýze vývoje úmrtnosti podle příčin a jejich různě koncipovaných skupin v českých zemích a na Slovensku od závěrečné fáze existence společného státu do „statistické“ současnosti. Pozorované strukturální změny jsou posuzovány v souvislosti s obecnými rysy vývoje v oblasti zdravotní péče, přičemž některé z nich jsou zároveň nahlíženy jako souhrnné indikátory měnící se kvality poskytované péče. Základním konceptuálním východiskem provedených rozborů je koncept odvrátitelné úmrtnosti, který rozděluje příčiny úmrtí na odvrátitelné a neodvrátitelné. Do kategorie odvrátitelných příčin jsou zařazeny choroby, kterým lze předcházet nebo je lze léčit. Jelikož úspěšnost prevence a léčby bezprostředně odráží úroveň zdravotnictví, můžeme v rámci aplikace konceptu odvrátitelné úmrtnosti citlivěji posoudit vztah mezi vývojem úmrtnosti a zdravotní péče. Citlivěji, než jak je to možné pouze na základě úmrtnosti celkové, na všechny příčiny dohromady, nebo jen na příčiny dílčí.

Úmrtnostní poměry v Česku a na Slovensku v polovině 80. let 20. století byly z pohledu základních agregátních charakteristik úmrtnosti plně srovnatelné. V roce 1986 činila naděje dožití při narození u mužů v České republice 67,5 roku a na Slovensku 67,1 roku, u žen dosahovaly hodnoty stejného ukazatele 74,6, resp. 75,0 roku. Tento rok je však koncem období konvergence a počátkem diferencovaného vývoje úmrtnosti obyvatel obou zemí (graf 1).

Mezi lety 1991 a 2006 vzrostla hodnota naděje dožití při narození v českých zemích u mužů celkově o 5,2 roku a u žen o 4,0 roku. Na Slovensku byl růst analogických hodnot o poznání méně intenzivní, když celková změna činila u mužů 3,6 roku a u žen 3,0 roku. Tyto přírůstky zařadily Česko mezi evropské země s nejdynamičtějším zlepšováním úmrtnostních poměrů, kdežto Slovensko k zemím s přírůstkem nejmenším. Mnohé ze zemí s nejpomaleji rostoucí střední délkou života (např. Nizozemsko, Belgie, Řecko) však na rozdíl od Slovenska vykazují jedny z nejvyšších dosažených hodnot naděje dožití, což významně zmenšuje jejich současný prostor pro další pokles úmrtnosti.

Všeobecně platí, že vývoj úmrtnosti představuje výslednici souběžného působení dvou typů faktorů úmrtnosti – exogenních a endogenních (Casseli – Vallin – Wunsch, 2006). Endogenní neboli vnitřní faktory jsou v zásadě neovlivnitelné, jejich působení podléhá většinou nepřímým výrazným změnám a působí spontánně. Za pozorovanými změnami intenzity úmrtnosti

Graf 1 Vývoj naděje dožití při narození podle pohlaví, ČR, SR, 1985–2006 (Developments of life expectancy at birth by sex, CR, SR, 1985–2006)

nosti obvykle stojí faktory exogenní (vnější), které jsou na rozdíl od endogenních relativně snadno ovlivnitelné a s pomocí kterých lze přímo ovlivňovat proces úmrtnosti. Je totiž zřejmé, že pozitivní vývoj úmrtnosti souvisí se zlepšujícím se zdravotním stavem obyvatelstva, který má přímou vazbu na vývoj úrovně poskytované zdravotní péče (Rychtaříková, 2004), a jejím prostřednictvím pak souvisí s modernizací a celkovým rozvojem společnosti.

Kausalita zlepšování úmrtnostních poměrů má v obou populacích obdobné a zároveň relativně jasné obrysy (např. Burcin – Kučera, 2004). Dostupná statistická data nám však neumožňují podíl jednotlivých dílčích faktorů na celkovém poklesu intenzity procesu úmrtnosti spolehlivě měřit ani jinak kvantifikovat. Proto se v dalším textu soustředíme na hodnocení agregátního vlivu progresivních změn v systému zdravotní péče na vývoj úrovně úmrtnosti podle specifických skupin a vybraných příčin úmrtí. Obdobně jako v předcházejících pracích (Burcin, 2008; Burcin – Kučera, 2008) k tomuto hodnocení využijeme koncept tzv. odvrátitelné úmrtnosti (avoidable mortality), reprezentující základní teoreticko-metodologický rámec pro určení velikosti příspěvku zdravotní péče ke zdraví populace (Andreev et al., 2003). Výhoda tohoto konceptu spočívá v jeho orientaci na primární funkci zdravotnictví, kterou je snižování úrovně úmrtnosti. Běžně dostupná data přitom dávají možnost uvedený koncept v případě obou sledovaných zemí nejen naplnit, ale zároveň umožňují i širší mezinárodní srovnání získaných výsledků. Můžeme s jeho pomocí srovnávat národní systémy zdravotní

péče jak obou sledovaných, tak i třetích zemí a ze zjištěných odlišností v úrovni i dynamice vývoje úmrtnosti pak usuzovat na přednosti či nedostatky jednotlivých systémů (Burcin, 2008).

Odvratitelné příčiny úmrtí

Jak již bylo naznačeno, vychází členění procesu úmrtnosti pro potřeby našeho výzkumu z konceptu odvratitelné úmrtnosti. Jeho detailní charakteristika je podána v článku publikovaném v prvním letošním čísle časopisu Demografie (Burcin, 2008). Proto ze skutečností v tomto článku uvedených, připomeneme pouze věcné vymezení a standardní vnitřní strukturu odvratitelné úmrtnosti, které v daném kontextu považujeme za nejpodstatnější.

Zahrnutí určité příčiny úmrtí mezi odvratitelné vychází z toho, zda je daná choroba léčitelnou nebo lze-li jí vhodnou prevencí předejít (blíže Newey *et al.*, 2004). Mezi léčitelné příčiny patří nemoci, které reagují na zdravotní zásah prostřednictvím sekundární prevence a léčby a které v případě neléčení nebo neúspěšné léčby vedou k tzv. léčitelné úmrtnosti (tzv. treatable mortality). Do této kategorie nemocí patřící příčiny se považují za významné indikátory kvality zdravotní péče. Řadíme mezi ně například rakovinu děložního hrdla, hypertenzi nebo zánět slepého střeva.

Nemoci, jejichž výskyt lze výrazně potlačit nebo dokonce vymýtit prevencí, řadíme do kategorie úmrtnosti, které bylo možné předejít (tzv. preventable mortality). Tyto jsou zpravidla mimo přímou kontrolu léčebné péče, přičemž na ně působí především prevence. Mezi ně patří rakovina plic, které lze předejít omezením kouření a redukcí počtu kuřáků v populaci, nebo cirhóza jater, jejíž výskyt těsně koreluje s mírou konzumace alkoholu. Nemocnost na jednotlivé choroby patřící do této skupiny je logicky pokládána za indikátor úspěšnosti preventivních opatření a v úhrnu pak také kvality preventivní medicíny.

Třetí kategorii odvratitelné úmrtnosti představuje ischemická choroba srdeční, která se z hlediska možného působení zdravotní péče nachází mezi oběma uvedenými kategoriemi, neboť úroveň k ní se vztahující úmrtnosti lze významně korigovat jak prevencí, tak léčebnými postupy.

Vstupní data a metodické poznámky

V prezentovaném výzkumu byla použita data pocházející z oficiálních statistik obou zemí za léta 1991 až 2006. Úmrtí podle příčin za jednotlivé kalendářní roky období 1991–1993 byla vyříděna s pomocí 9. revize a za období 1994–2006 s pomocí 10. revize Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů. Za Českou republiku byly uvedeným tříděním odpovídající počty zemřelých převzaty z publikací *Českého statistického úřadu Zemřelí podle podrobného seznamu příčin smrti, pohlaví a věku v České republice (1919–2005)* a *Demografická ročenka České republiky za rok 2006*. Potřebné věkové struktury obyvatelstva pro období 1991–2005 pocházejí z publikace *Demografická příručka 2006* a za poslední rok v řadě z *Demografické ročenky České republiky za rok 2006*. Slovenská data byla převzata z jednotlivých vydání ročenky *Pohyb obyvatelstva Slovenskej republiky* a z internetové stránky slovenské verze informačního projektu POPIN (www.infostat.sk/slovakpopin).

Výběr odvratitelných příčin smrti jsme obdobně jako v našich předcházejících studiích provedli na základě klasifikace prezentované v práci Newey *et al.* (2004). Její autoři do kategorie odvratitelných zahrnuli 37 dílčích příčin nebo skupin příčin úmrtí, jejichž detailní přehled a komentář k němu byl na stránkách tohoto časopisu nedávno prezentován (Burcin, 2008: 19–20).

Počty zemřelých pro potřebu naší analýzy úmrtnosti byly kvůli zajištění statistické reprezentativnosti získaných výsledků agregovány do pětiletých věkových skupin, přičemž v rámci první skupiny byly navíc odděleny počty zemřelých v průběhu prvního roku života. Poslední

věkovou skupinu, s níž jsme pracovali, tvoří zemřelí ve věku 70–74 dokončených let, což souvisí s vymezením věkového intervalu, v němž odvrátitelnou úmrtnost běžně sledujeme a hodnotíme. Odvrátitelnost úmrtí a především spolehlivost určení příčiny úmrtí ve vyšším věku jsou totiž značně sporné (Mackenbach *et al.*, 1988). Přitom v případě některých vybraných příčin a skupin příčin úmrtí byly aplikovány odlišné věkové hranice pozorování. V souladu s prací Newey *et al.* (2004) jsme u infekční střevní choroby, černého kašle, spalniček a dětských respiračních nemocí (s výjimkou zánětů plic a chřipky) počítali pouze s úmrtími dětí ve věku do 15 let, z toho v posledních dvou případech byl interval ohraničen také zdola přesným věkem jeden rok. V případě leukémie a u žen také zhoubného novotvaru děložního těla a dělohy jsme analyzovali úmrtnost pouze u osob před dosažením věku 45 let. Hranice 50 let pak byla stanovena pro diabetes, protože odvrátitelnost úmrtí na tuto chorobu u osob starších a zejména efektivnost diabetické kontroly při omezování vaskulárních komplikací zůstávají diskutabilní (Burcin, 2008). Ani v tomto výzkumu jsme v zájmu zachování širší komparability výstupů nepřistoupili k diferenciaci horní hranice věku podle pohlaví, byť vzhledem k rozdílné úrovni úmrtnosti u mužů a u žen bychom za legitimní považovali všeobecné zvýšení věkové hranice pro analýzu odvrátitelné úmrtnosti u žen o pět let, tedy přibližně o hodnotu průměrného rozdílu v naději dožití při narození mezi pohlavími ve vyspělých zemích.

Pro vlastní hodnocení rozdílů v úmrtnosti jsme vyšli z obecných principů srovnávací analýzy, přičemž jako hlavní charakteristiku jsme použili **standardizovanou míru úmrtnosti**. Jako standard jsme použili Evropskou standardní populaci (Doll – Cook, 1966), což nám umožňuje plnohodnotnou komparaci v celé šíři záběru prezentovaného výzkumu, včetně porovnání úrovně úmrtnosti mezi muži a ženami. Zároveň zvolený standard poskytuje možnost porovnávat naše výsledky s výsledky většiny obdobných prací bez ohledu na jejich územní a časové rámce.

Druhým významným ukazatelem použitým v této studii byla méně často používaná **intervalová střední délka života** označovaná v anglosaské literatuře termínem temporary či partial life expectancy. V našem případě se konkrétně jedná o naději dožití v intervalu 0 až 75 let. Výsledná charakteristika tak vyjadřuje, kolik let prožije v průměru osoba daného pohlaví pod hranicí 75 let věku za předpokladu, že by po celý její život byly zachovány úmrtnostní poměry zachycené danou úmrtnostní tabulkou. Vlastní konstrukce ukazatele je detailněji popsána v práci Burcina (2008). V návaznosti na výpočet této intervalové naděje dožití jsme k identifikaci jednotlivých příspěvků k rozdílům časově nebo věčně rozlišených hodnot této charakteristiky ze strany odpovídajících populačních skupin využili metodu dvourozměrné dekompozice (Arriaga, 1984).

Výsledky analýzy vývoje úmrtnosti

Naše analýza úmrtnosti ve věkovém intervalu 0–74 dokončených let se v roce 1991 týkala v Česku 39,4 tis. (62 %) zemřelých mužů a 23,0 tis. (38 %) zemřelých žen a na Slovensku celkově 19,9 tis. (66 %) mužů a 10,8 tis. žen (44 %). O patnáct let později tvořilo analyzované soubory zemřelých v Česku celkem 30,1 tis. (57 %), resp. 16,6 tis. (32 %) a na Slovensku 17,5 tis. (62 %), resp. 9,2 tis (36 %) osob příslušného pohlaví.

Přestože tato čísla poměrně zřetelně naznačují směry hlavních změn, nelze plnohodnotně závěry formulovat bez očištění hodnot zvolených ukazatelů od vlivu rozdílných pohlavně věkových struktur obyvatelstva. Vývoj standardizovaných měř, které takovými charakteristikami jsou, jednoznačně dokládají, že ve sledovaném období let 1991–2006 poklesla v Česku intenzita celkové úmrtnosti mužů i žen ve věku 0–74 let o více než třetinu a na Slovensku zhruba o čtvrtinu (tab. 1). Přitom intenzita odvrátitelné úmrtnosti klesla za stejné období po řadě bezmála na polovinu výchozí úrovně, resp. o plnou třetinu.

Tab. 1 Standardizovaná míra podle pohlaví a podle základních kategorií příčin smrti (věk 0–74 let), ČR, SR, 1991, 2006 [Standardised mortality rate by sex and basic cause-of-death category (ages 0–74) CR, SR, 1991, 2006]

Kategorie	Česká republika			Slovensko		
	Standardizovaná míra úmrtnosti (na 100 tis. obyvatel)		Vývojový index (%)	Standardizovaná míra úmrtnosti (na 100 tis. obyvatel)		Vývojový index (%)
	1991	2006	2006/1991	1991	2006	2006/1991
	Muži					
Léčitelná úmrtnost	182,1	102,3	56,2	208,2	150,6	72,3
Úmrtnost, které lze předejít	136,1	89,9	66,0	159,3	108,7	68,3
Ischemická choroba srdeční	232,3	100,1	43,1	233,9	143,1	61,2
Odvratitelná úmrtnost celkem	550,5	292,3	53,1	601,4	402,4	66,9
Neodvratitelná úmrtnost	319,1	267,2	83,7	361,4	336,9	93,2
Úmrtnost celkem	869,5	559,4	64,3	962,8	739,3	76,8
	Ženy					
Léčitelná úmrtnost	137,8	74,9	54,4	147,4	95,8	65,0
Úmrtnost, které lze předejít	25,3	26,3	104,1	27,5	25,6	92,8
Ischemická choroba srdeční	82,5	33,0	40,0	93,3	55,4	59,4
Odvratitelná úmrtnost celkem	245,5	134,2	54,7	268,3	176,8	65,9
Neodvratitelná úmrtnost	160,0	129,0	80,6	158,4	133,6	84,3
Úmrtnost celkem	405,5	263,3	64,9	426,7	310,4	72,8

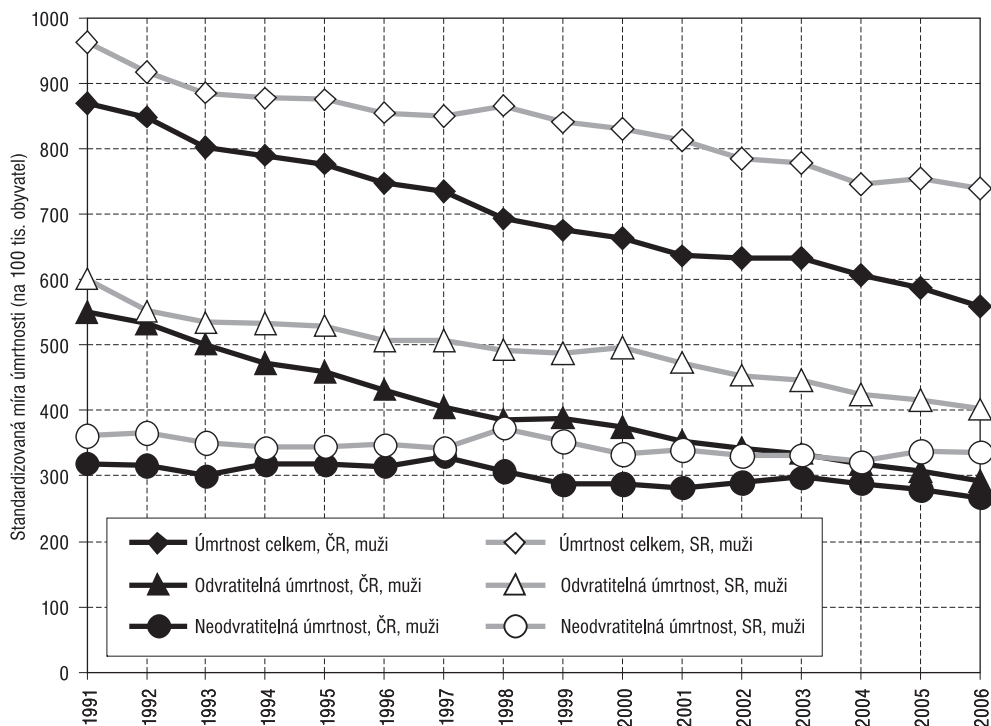
Dominující složkou vývoje přitom byla úmrtnost na ischemickou chorobu srdeční, jejíž intenzita v roce 2006 představovala v Česku u mužů 43 % původní intenzity z roku 1991 a u žen dokonce jen 40 %. Na Slovensku byl u této příčiny zaznamenán podstatně menší, nicméně také významný pokrok, když intenzita výskytu úmrtí, jejichž příčinou byla ischemická choroba srdeční poklesla na 61 %, resp. 59 % výchozí hodnoty. U mužů v obou zemích byl pokles úmrtí na tuto chorobu zároveň nejvýznamnějším faktorem snižování úmrtnosti, když k jejímu celkovému poklesu u nás přispěl ze 43 % a na Slovensku ze 41 %. U žen jsme zaznamenali příspěvek přibližně o deset procentních bodů menší než analogický příspěvek kategorie léčitelných chorob, který činil v obou zemích 44 %. V rámci poklesu intenzity odvrátitelné úmrtnosti byl podíl ischemické choroby srdeční ještě vyšší, když u českých mužů reprezentoval 51 % úhrnné změny a u slovenských 46 %.

Hlavní důvody hlubokého poklesu úrovně úmrtnosti na poslední uvedenou příčinu jsou dnes již obecně známé a do značné míry také vysvětlují vývojové rozdíly mezi oběma zeměmi. V první řadě bylo zavedením výkonnější komunikační, dopravní a zdravotnické techniky do praxe dosaženo výrazně efektivnějšího fungování zdravotnické záchranné služby (ZZS) a rychlejší dostupnosti pacientů potřebujících neodkladnou zdravotní péči, tedy v první řadě pacientů trpících ischemickou chorobou srdeční a vystavených náhlému zhoršení zdravotního stavu. Právě dojezdové časy ZZS jsou pro pravděpodobnost přežití pacienta při náhlé srdeční příhodě často rozhodující. Obdobnou roli však bezesporu sehrály také další faktory, zejména změna životního stylu a stravovacích návyků nemalé části populace, což vede k postupnému snižování míry prevalence této choroby v obou populacích.

Výrazně obtížněji se hledají konkrétní vysvětlení pro ostatní významné změny. Je tomu tak mimo jiné také proto, že jak skupina chorob, které lze léčit, tak chorob, kterým lze předcházet, zahrnuje více nemocí nebo jejich skupin s různým rozložením míry prevalence a letality podle pohlaví a věku. To, že pohlavně věková specifika hrají v daném ohledu významnou roli, částečně dokládají jednoznačně menší rozdíly mezi sledovanými populacemi v rámci jednoho pohlaví než mezi pohlavími v rámci jedné populace.

Mezi nejvýznamnější „ostatní“ zjištěné změny patří například celkově vysoký podíl odvrá-

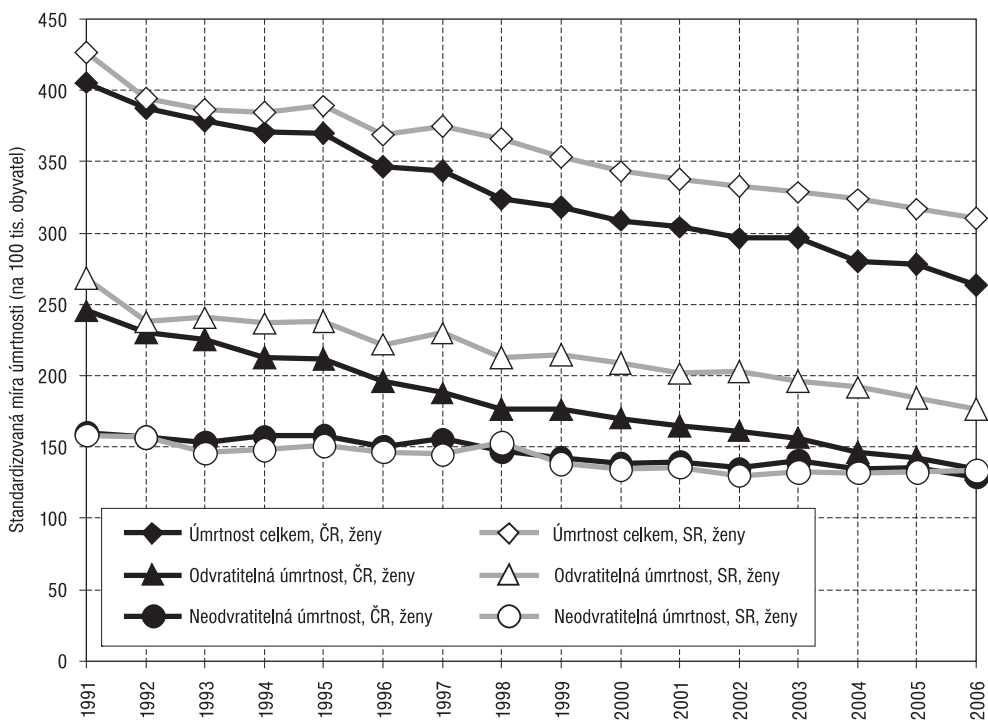
Graf 2a Standardizovaná míra úmrtnosti podle pohlaví a kategorií příčin úmrtí (věk 0–74 let; na 100 tis. obyvatel; Evropská standardní populace), ČR, SR, 1991–2006 [Standardized mortality rate by sex and cause-of-death category (ages 0–74; per 100 thous. inhabitants; European Standard Population), CR, SR, 1991–2006]

titelné úmrtnosti na změnách úmrtnosti celkové, který se pohybuje od 78 % u českých žen do 89 % u slovenských mužů. V Česku přitom můžeme pozorovat významnější přínos v oblasti úmrtnosti na léčitelné choroby, kdežto prevence hraje výraznější roli na Slovensku, především na úkor podílu léčitelných chorob. U žen je však vliv prevalence všeobecně malý a nejvýznamnějším faktorem vývoje úmrtnosti v letech 1991 až 2006 v obou zemích tak byl stejně pokles intenzity úmrtnosti na léčitelné choroby.

Na základě uvedených zjištění můžeme již v tomto stadiu prezentace výsledků našeho výzkumu konstatovat, že pokrok ve zdravotnictví byl podle všech dostupných indicií nejvýznamnější hybnou silou poklesu úmrtnosti jak v České republice, tak na Slovensku. Hlavní zásluhy jsou přitom na straně léčebné péče, kdežto význam preventivní medicíny byl v uplynulém období vlivem vývoje úmrtnosti u žen výrazně nižší. Není to však, jak by se na první pohled mohlo zdát, důsledek nedostatečné prevence chorob, které mají významný vliv na úmrtnost žen. Je to především důsledek dlouhodobě velmi nízké úrovně úmrtnosti na odpovídající příčiny u žen. Jestliže u mužů měla v roce 1991 úmrtnost, které lze předejít, v obou zemích podíl na celkové intenzitě úmrtnosti obyvatel ve věku 0–74 let přibližně 25 %, potom u žen činil analogický podíl zhruba jen 10 %, což představovalo a dodnes představuje v přepočtu na evropský standard přibližně 25 úmrtí na 100 tis. žen z dané věkové skupiny za rok. Jinými slovy, prakticky nulový přínos ženské úmrtnosti, které lze předcházet především preventivními opatřeními, je spojen s relativně velmi malým prostorem pro další snižování její intenzity, doposud výrazně menším než u zbývajících dvou skupin příčin.

Graf 2b Standardizovaná míra úmrtnosti podle pohlaví a kategorií příčin úmrtí (věk 0–74 let; na 100 tis. obyvatel; Evropská standardní populace), ČR, SR, 1991–2006 [Standardized mortality rate by sex and cause-of-death category (ages 0–74; per 100 thous. inhabitants; European Standard Population), CR, SR, 1991–2006]

Připočteme-li k nastíněné roli tzv. léčitelné úmrtnosti na celkovém poklesu úmrtnosti být jen minimalistický odhad podílu léčebné medicíny na redukci úmrtnosti na ischemickou chorobu srdeční, nemohou být podle našeho názoru o rozhodujícím vlivu rozvoje zdravotní péče na snižování úmrtnosti v období 1991–2006 u nás ani na Slovensku sebemenší pochybnosti.

Výsledkem diferencovaného vývoje intenzity v obou základních kategoriích úmrtnosti byla podstatná změna zastoupení odvratitelných a neodvratitelných příčin úmrtí na celkové intenzitě úmrtnosti v Česku i na Slovensku – u mužů se jejich vzájemný poměr změnil z přibližně 63 : 37 v roce 1991 na 52 : 48 v roce 2006, resp. z 62 : 38 na 54 : 46. U českých žen se tento poměr mezi lety 1991 a 2006 zmenšil z 61 : 39 na 51 : 49 a u slovenských z 63 : 37 na 57 : 43. Tím se významně zmenšil prostor pro další snižování úmrtnosti na léčitelné choroby, který však nicméně i nadále zůstává poměrně velký. Ostatně o tom svědčí nynější trend představovaný dynamickým poklesem hodnot standardizované míry úmrtnosti na odvratitelné příčiny u mužů i u žen v obou zemích (graf 2a, b).

Z uvedených grafů jsou na první pohled zřejmé zejména dvě podstatné skutečnosti. Jednak se jedná o velmi podobná tempa poklesu intenzity úmrtnosti v obou zemích v rámci jednotlivých kategorií příčin úmrtí a pohlaví v posledních 4 až 6 letech sledovaného období. Druhou skutečností vyplývající ze srovnání hodnot stejných ukazatelů za obě země a pohlaví je narůstající zpoždění Slovenska ve srovnání s vývojem úmrtnosti v Česku. To je významně větší než na počátku a nadále mírně narůstá. Jestliže na počátku pozorování představovalo zpoždění u mužů jeden až dva roky, pak v roce 2006 již činilo celých devět let, a to jak z hle-

diska celkové, tak i odvrátitelné úmrtnosti. U žen byly výchozí hodnoty prakticky shodné a umrnové pak o jeden až tři roky nižší než u mužů. Zaošťávání slovenských žen ve vývoji úmrtnosti za vývojem v Česku se tak na konci období pozorování pohybovalo v rozmezí 6 až 8 let.

Kořeny současného časového odstupu Slovenska ve vývoji úmrtnosti leží v rychlejšímu poklesu intenzity léčitelné úmrtnosti a úmrtnosti na ischemickou chorobu srdeční v České republice. U mužů činí v případě první uvedené kategorie zpoždění přibližně 11 let a u druhé 7 let, u žen pak 6, resp. 8 let. V případě mužské části populace byl nezanedbatelným také příspěvek skupiny příčin, kterým lze předcházet. Potenciální rezervy slovenského zdravotnictví v naplňování jeho primární funkce přitom vyplývají z dalšího, hlubšího hodnocení změn ve struktuře úmrtnosti podle příčin, ke kterým od počátku 90. let došlo.

Pomineme-li značný rozdíl mezi Českem a Slovenskem v úmrtnosti u mužů na ischemickou chorobu srdeční (43,0 zemřelých na 100 tis. mužů ve věku 0–74 let za rok), pak bezmála čtvrtina celkového rozdílu v intenzitě odvrátitelné úmrtnosti připadá na hypertenzní nemoc (25,2 z celkového rozdílu 110,1 zemřelých na 100 tis. mužů za rok). Úmrtnost na ni byla na Slovensku v roce 2006 celkem 5,7krát vyšší než v českých zemích, přičemž v roce 1991 byl tento rozdíl „pouze“ asi 2,3násobný. Na tyto dvě příčiny doplněné o chronické nemoci jater a cirhózu, záněty plic a nehody způsobené motorovými vozidly připadalo v roce 2006 přibližně 90 % celkového rozdílu v úmrtnosti obyvatel ve věku 0–74 let mezi oběma zeměmi (tab. 2).

U žen je situace poněkud odlišná. Jednak vzhledem k podstatně nižší celkové úmrtnosti v daném rozmezí věků je absolutní rozdíl v hodnotě standardizované míry odvrátitelné úmrtnosti významně nižší, když celkem činí 42,6 zemřelých na 100 tis. žen ve věku 0–74 let za rok, a jednak struktura jejich úmrtnosti je poněkud odlišná. V několika případech, zejména u některých nádorových onemocnění, je úmrtnost českých žen vyšší nebo velmi blízká úmrtnosti slovenských žen. Například intenzita úmrtí na zhoubný novotvar průdušnice, průdušek a plic je v Česku při přepočtu na Evropskou standardní populaci asi o 60 % vyšší než na Slovensku. Přesto základní rezervy redukce celkové úmrtnosti jsou podobné jako u mužské části populace. Více než o polovinu je na Slovensku vyšší intenzita úmrtnosti na ischemickou chorobu srdeční (22,4 zemřelých na 100 tis. žen) představující asi 53 % celkových rezerv. Velmi podobná situace u mužů je relace v případě hypertenzní nemoci jako příčiny úmrtí (rozdíl činí 12,7 zemřelých na 100 tis. žen) a určitou rezervu opět představují chronické nemoci jater a cirhóza spolu se záněty plic s rozdíly po řadě ve výši 4,7 a 3,5 zemřelých na 100 tis. žen. Kdyby se podařilo plně odstranit diferenci mezi Českem a Slovenskem v úmrtnosti na uvedené příčiny, potom by to více než stačilo na vyrovnání rozdílu v intenzitě celkové úmrtnosti.

Distribuce pozorovaných intenzit úmrtnosti podle pohlaví a věku determinuje hodnoty intervalové naděje dožití mezi přesnými věky 0 a 75 let. Jejich vývoj mezi lety 1991 a 2006 v obou republikách je spolu s vývojem rozdílu odpovídajících hodnot prezentován v tabulce 3. Z uvedeného vyplývá, že naděje dožití mezi uvedenými věky po celou dobu pozorování víceméně stabilně rostla, a to v případě obou pohlaví. Ve výsledku tento relativně plynulý růst znamenal vzestup průměrné doby prožití muži či ženami, příslušníky dané populace, před dosažením 75 let věku, z přibližně 66 na 69 roku u českých mužů a ze 70 na bezmála 72 roků u českých žen. Na Slovensku vzrostly odpovídající si hodnoty z 64 na téměř 67 let, resp. z necelých 70 na více než 71 roků. Vývoj rozdílů hodnot tohoto ukazatele mezi Českem a Slovenskem přitom nebyl zcela plynulý. U mužů po počátečním poklesu rozdílu na úroveň přibližně jednoho roku došlo mezi lety 1997 a 1998 ke výraznému nárůstu sledované mezi-republikové diference téměř o rok a jejím následným fluktuacím v rozmezí 1,5 až 2,0 roku. U žen jsou zjištěné rozdíly výrazně nižší a pohybují se od poloviny 90. let jen těsně nad hranicí 0,5 roku.

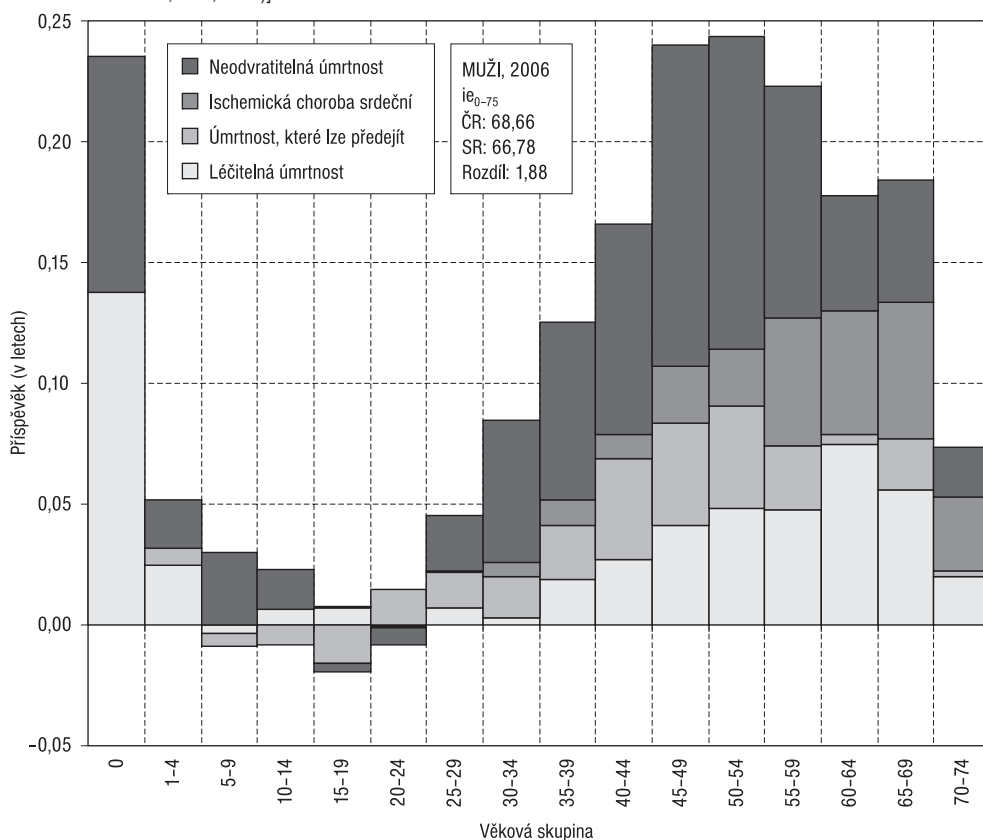
Tab. 2 Standardizovaná míra úmrtnosti podle příčin/skupin příčin odvrátitelné úmrtnosti a pohlaví (věk 0–74 let; na 100 tis. obyvatel; Evropská standardní populace), ČR, SR, 1991–2006 (vybrané roky) [Standardised mortality rate by cause-of-death/category of avoidable causes of death (males, ages 0–74; per 100 thous. inhabitants; European Standard Population), CR, SR, 1991–2006 (selected years)]

Příčina/skupina příčin	Muži				Ženy			
	Česká republika		Slovensko		Česká republika		Slovensko	
	1991	2006	1991	2006	1991	2006	1991	2006
Střevní infekční nemoci	0,0	0,0	0,1	0,2	0,1	0,0	0,0	0,1
Tuberkulóza	1,9	0,5	2,1	1,4	0,5	0,2	0,4	0,2
Jiné infekce (záškrt, tetanus, dětská obrna)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Černý kašel	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Septikémie	0,5	1,6	1,0	2,2	0,3	0,8	0,9	1,9
Spalničky	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Zhoubný novotvar kolorekta	35,0	27,8	26,0	27,4	17,5	12,5	12,8	12,9
Zhoubný novotvar kůže	0,5	0,6	0,8	0,5	0,3	0,2	0,3	0,1
Zhoubný novotvar prsu	x	x	x	x	24,5	17,9	22,0	16,6
Zhoubný novotvar děložního hrdla	x	x	x	x	6,7	4,6	5,5	5,6
Zhoubný novotvar děložního těla a dělohy	x	x	x	x	0,4	0,2	0,6	0,2
Zhoubný novotvar varlete	1,2	0,5	0,7	1,2	x	x	x	x
Hodgkinova nemoc	1,5	0,4	1,2	0,5	0,8	0,3	0,7	0,4
Leukémie	1,4	0,6	1,4	1,1	1,0	0,4	0,8	0,5
Poruchy štítné žlázy	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0
Diabetes mellitus	0,9	0,5	0,8	0,5	0,4	0,2	0,8	0,3
Epilepsie	1,7	1,7	2,0	3,9	1,2	0,7	0,5	0,9
Chronické revmatické nemoci srdce	5,2	0,5	2,7	1,5	4,2	0,4	2,3	1,0
Hypertenzní nemoc	4,9	5,3	11,6	30,5	2,8	2,9	9,1	15,6
Cévní nemoci mozku	88,9	37,1	87,4	40,5	52,2	20,3	48,2	20,6
Nemoci dýchací soustavy (kromě zánětů plic a chřipky)	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2	0,0
Chřipka	0,4	0,1	0,2	0,0	0,5	0,0	0,2	0,1
Záněty plic	9,8	10,8	37,3	20,0	4,9	4,5	18,9	8,0
Žaludeční a dvanáctníkový vřed	4,6	3,5	3,9	4,9	1,6	1,4	0,9	1,3
Apendicitida	0,5	0,1	0,3	0,0	0,3	0,1	0,2	0,0
Kýly	0,5	0,3	0,4	0,4	0,4	0,3	0,5	0,3
Žlučové kameny a zánět žlučníku	1,3	0,5	1,8	0,7	1,4	0,4	1,4	0,4
Záněty ledvin a nefróza	7,1	5,0	10,5	5,6	4,9	3,1	6,9	3,1
Zbytnění prostaty	1,4	0,2	0,4	0,1	x	x	x	x
Úmrtí spojené se těhotenstvím, porodem a šestinedělím	x	x	x	x	0,3	0,2	0,4	0,1
Vrozené srdeční vady	2,6	0,8	3,6	1,9	1,9	0,4	2,8	1,7
Některé stavy vzniklé v perinatálním období	9,9	3,5	11,7	5,3	8,2	2,8	9,7	3,9
Nehody pacientů během léčby a lékařských výkonů	0,1	0,2	0,2	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0
Léčitelná úmrtnost	182,1	102,3	208,2	150,6	137,8	74,9	147,4	95,8
Zhoubný novotvar průdušnice, průdušek a plic	88,7	55,7	80,5	53,4	12,0	15,2	8,0	8,9
Chronické nemoci jater a cirhóza	29,5	22,2	52,2	38,2	7,9	7,7	13,9	12,5
Nehody způsobené motorovým vozidlem	17,9	11,9	26,5	17,1	5,4	3,4	5,6	4,2
Úmrtnost, které lze předejít	136,1	89,9	159,3	108,7	25,3	26,3	27,5	25,6
Ischemická choroba srdeční	232,3	100,1	233,9	143,1	82,5	33,0	93,3	55,4
Odvrátitelná úmrtnost celkem	550,5	292,3	601,4	402,4	245,5	134,2	268,3	176,8

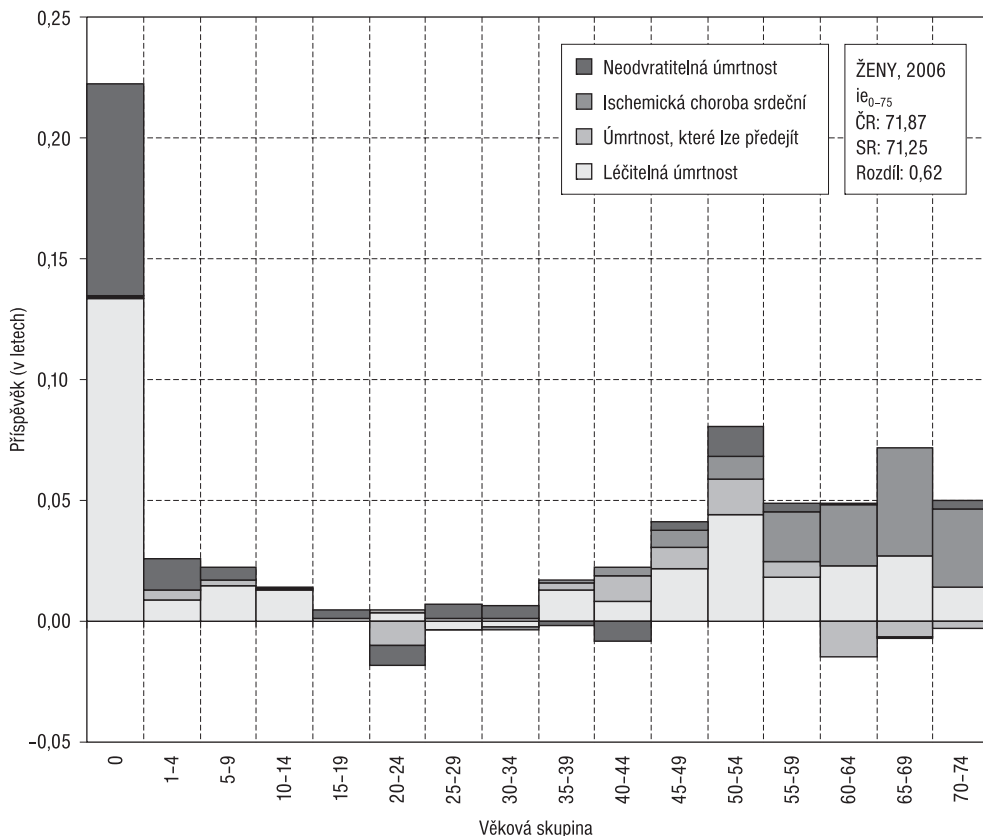
Tab. 3 Intervalová naděje dožití mezi věky 0 a 75 let podle pohlaví, ČR, SR, 1991–2006 (dvouleté průměry) [Temporary life expectancy between ages 0 and 75 years by sex, CR, SR, 1991–2006 (two-year averages)]

	1991–1992	1993–1994	1995–1996	1997–1998	1999–2000	2001–2002	2003–2004	2005–2006
ČR, muži	65,58	66,23	66,67	67,15	67,61	67,93	68,09	68,54
SR, muži	64,32	65,13	65,46	65,56	65,81	66,24	66,53	66,71
Rozdíl ČR–SR	1,27	1,11	1,22	1,60	1,80	1,69	1,56	1,83
ČR, ženy	70,15	70,50	70,72	71,05	71,30	71,44	71,58	71,78
SR, ženy	69,79	70,24	70,34	70,43	70,73	70,91	70,98	71,17
Rozdíl ČR–SR	0,37	0,26	0,39	0,62	0,57	0,53	0,60	0,61

Rozsah a vývoj diferenciac intervalové naděje dožití vychází ze zjištěných rozdílů intenzit úmrtnosti podle pohlaví a věku v obou populacích a jejich vývojových změn. Výsledná struktura příspěvků k zjištěným rozdílům nejen podle základních demografických charakteristik, ale také podle příčin úmrtí přitom signalizuje možnosti budoucích změn v průběhu procesu úmrtnosti. Z údajů zachycených v grafu 3a, b vyplývá, že největší část rozdílu v úmrtnosti mezi Českou republikou a Slovenskem šla v roce 2006 u obou pohlaví na konto rozdílu v úrovni kojenecké úmrtnosti. U žen pokrývá rozdílu v intenzitách úmrtnosti v průběhu první-

Graf 3a Příspěvky věkových skupin a kategorií úmrtnosti k rozdílu intervalové naděje dožití (0–74 let) mezi ČR a SR, muži, 2006 [Contributions of age groups and mortality categories to the difference of temporary life expectancy (ages 0–74) between CR and SR, men, 2006)]

Graf 3b Příspěvky věkových skupin a kategorií úmrtnosti k rozdílu intervalové naděje dožití (0–74 let) mezi ČR a SR, ženy, 2006 [Contributions of age groups and mortality categories to the difference of temporary life expectancy (ages 0–74) between CR and SR, women, 2006)]

ho roku více než třetinu celkové difference, u mužů pak asi jednu osminu, přičemž v absolutním vyjádření se jedná o příspěvky svým rozsahem téměř shodné (0,22 a 0,24 roku). U mužů se však hlavní část rozdílu generuje ve středním věku, jmenovitě ve věkovém intervalu 45–59 let, kde příspěvek k celkovému pozorovanému rozdílu činí dohromady asi 0,7 roku. U žen je příspěvek ostatních věkových skupin kromě první jen velmi malý. Je to dáno jednak celkově nízkým rozdílem v úrovni úmrtnosti žen v obou zemích, jednak jejich relativně nízkou úmrtností ve středním a vyšším věku a v neposlední řadě také poměrně vysokou koncentrací úmrtnosti žen ve věku nad 75 let, tedy za hranicí našeho pozorování.

Zajímavé pravidelnosti se objevují při hodnocení příspěvků jednotlivých věkových skupin k celkovému rozdílu a to při pohledu na jejich strukturu podle příčin úmrtí. Za povšimnutí stojí jednak plynulý nárůst příspěvku odvratitelné úmrtnosti u mužů mezi 30. a 70. rokem věku, a jednak nárůst příspěvku k neodvratitelné úmrtnosti až do 50 let věku. U žen je možno předpokládat podobné strukturální pravidelnosti, avšak dokázat jejich existenci bude vzhledem k relativně nízkým počtům zemřelých v jednotlivých věkových skupinách poměrně obtížné. K systematickému popisu strukturálních pravidelností a identifikaci základních příčinných vazeb bude v daném kontextu zapotřebí zkoumat úmrtnost současně diferencova-

nou podle pohlaví, věku i příčin, což si vyžádá podstatnou modifikaci námi použitých přístupů k analýze, jejíž výsledky jsme zde prezentovali.

Závěr

Vývoj celkové a zejména odvrátitelné úmrtnosti, která indikuje hlavní trendy ve vývoji zdravotní péče, lze jak v České, tak i ve Slovenské republice hodnotit pozitivně, neboť došlo v obou případech k výraznému poklesu jejich intenzity. Současně však není pochyb o tom, že stále existují významné rezervy, které plní nebo mohou plnit roli základních zdrojů dalšího pozitivního vývoje úmrtnostních poměrů. Svědčí o tom na jedné straně přetrvávající dynamika pozorovaných změn a na straně druhé nemalé a dále se prohlubující rozdíly v úmrtnosti obyvatel Česka i Slovenska. S ohledem na narůstající odlišnosti obou národních populací bude podle našeho názoru vývoj rozdílu v úrovni úmrtnosti v nejbližší perspektivě určen spíše současnými trendy než pouze aktuálními rozdíly v dosažené úrovni úmrtnosti na jednotlivé příčiny. Z tohoto hlediska neexistují v současnosti příliš reálné vyhlídky na sblížování úrovní celkové ani odvrátitelné úmrtnosti obou populačních celků. Neodvrátitelná úmrtnost všeobecně klesá velmi pomalu nebo dokonce stagnuje a výsledný obraz úmrtnosti tak záleží především na vývoji odvrátitelné úmrtnosti a jejích složek. V případě ischemické choroby srdeční, u které je v případě obou pohlaví potenciál k vyrovnávání pozorovaných rozdílů největší, klesá její intenzita v Česku dnešních dnů nejméně tak dynamicky, jako na Slovensku. Situaci Slovenska by tak mohl výrazněji vylepšit snad jen rychlejší pokles úmrtnosti na hypertenzní nemoc, eventuálně na jiné nemoci, které jsou za vysokou intenzitou úmrtnosti na tuto příčinu skryty. Bohužel rozdíly v dynamice poklesu nejsou u této příčiny prozatím dostatečně velké a tak budou v nejlepší případě stačit jen na vyrovnávání možného nárůstu rozdílu u úmrtnosti na předcházející příčinu nebo velmi pravděpodobného nárůstu úmrtnosti na chronické nemoci jater a cirhózu (jen u žen) a záněty plic, které již dnes přispívají u obou pohlaví zhruba dvaceti procenty k celkovému rozdílu v intenzitě odvrátitelné úmrtnosti mezi Českem a Slovenskem. Stejně tak spíše k růstu sledovaného rozdílu přispěje vývoj úmrtnosti v souvislosti s nehodami způsobenými motorovým vozidlem, kde pokles úmrtnosti je v Česku přes její významně nižší výchozí úroveň aktuálně dynamičtější.

Literatura

- Andreev, E. M. et al. 2003. *The evolving pattern of avoidable mortality in Russia*. International Journal of Epidemiology, 32, p. 437–446.
- Arriaga, E. 1984. *Measuring and explaining the change in life expectancies*. Demography, 21, p. 83–96.
- Burcin, B. 2008. *Vývoj odvrátitelné úmrtnosti v České republice v období 1990–2006*. Demografie, 50, s. 15–31.
- Burcin, B. – Kučera, T. 2004. *Perspektivy populačního vývoje České republiky na období 2003–2006*. 1. dopl. vyd. Praha: DemoArt 2004, 50 s.
- Burcin, B. – Kučera, T. 2008. *Regionální diferenciacie odvrátiteľné a neodvrátiteľné úmrtnosti v Českej republike a její vývoj v období 1987–2006*. Demografie, 50, s. 77–87.
- Caselli, G. – Vallin, J. – Wunsch, G. 2006. *Demography: Analysis and Synthesis*. London: Elsevier.
- Doll, R. – Cook, P. 1967. *Summarizing indices for comparison of cancer incidence data*. International Journal of Cancer, 2, p. 269–279.
- Mackenbach, J. P. et al. 1988. *Post-1950 mortality trends and medical care: gains in life expectancy due to declines in mortality from conditions amenable to medical intervention in the Netherlands*. Social Science and Medicine, 27, p. 889–894.
- Newey, C. et al. 2004. *Avoidable Mortality in the Enlarged European Union*. ISS Statistics 2. Brussels, ISS.
- Rychtářiková, J. 2004. *The case of the Czech Republic. Determinants of the Recent Favourable Turnover in Mortality*. Demographic Research (on-line), Special Collection 2, Determinants of Diverging Trends in Mortality, S2–5, p.105–137 (cit. 18. 11. 2007), dostupné z: <<http://www.demographic-research.org/>>.

BORIS BURCIN je absolventem Univerzity Karlovy v Praze, oboru ekonomická a sociální geografie na její Přírodovědecké fakultě, kde od roku 1990 působí jako odborný asistent na katedře demografie a geodemografie. Zabývá se otázkami úmrtnosti a prognózováním populačního vývoje (společně s T. Kučerou) a je spoluautorem řady demografických studií analytického i prognostického zaměření pro řídicí a plánovací praxi.

TOMÁŠ KUČERA vystudoval ekonomickou a sociální geografii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kam se v roce 1986 po vědecké aspirantuře v Geografickém ústavu ČSAV vrátil jako odborný asistent. Problematikou tvorby populačních prognóz se zabývá od roku 1980. Posledních šestnáct let se věnuje populačnímu prognózování v rámci základního i aplikovaného výzkumu společně s B. Burcinem.

Summary

Following the results of the authors' previous studies on avoidable mortality, this article examines mortality trends and relevant causes of death and compares them in the Czech Republic and Slovakia. These two geographically and culturally very close countries that were united for most of the 20th century separated to follow independent political, economic and social development in 1993. The significantly different courses of development of their respective health-care systems (formerly a united system) provide a unique opportunity for tracing the impact of the provision of health care on specific mortality.

The results of a study confirmed that the main trends in health care developments in both countries after 1990 were positive. They indicated a principal decrease in mortality, especially on the side of avoidable causes of death. There is no doubt that there is considerable room for further decreases in mortality and especially avoidable mortality. This is evident from the recent dynamics of observed changes on one hand and the small but growing differences in mortality between both countries on the other.

With regard to growing differences it is expected that the future development of mortality differences between the Czech Republic and Slovakia, at least in the next several years, will be determined by mortality trends rather than differences in the current rates of mortality by particular causes of deaths. Therefore, there is little chance of the convergence of their total intensities of mortality. Since unavoidable mortality is stagnating or decreasing very slowly, the total mortality development is almost solely dependent on changes in avoidable mortality intensities. The probability that recently observed inter-country differences will decrease is small in the case of avoidable mortality. This is because the intensity of mortality from ischemic heart disease, which exhibits the highest potential for convergence, has recently been decreasing in the Czech Republic, at almost the same pace as in Slovakia. Therefore the given situation could substantially improve only through a dynamic reduction of mortality intensities related to hypertension, or other diseases that lie behind this very frequent cause of death in the Slovak population. However, the recent trends observed in the two countries are again very similar. These are the basic reasons for doubting the convergence of mortality rates in the Czech Republic and Slovakia.

FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ REGIONÁLNÍ DIFERENCIACI PLODNOSTI V ČESKU NA POČÁTKU 21. STOLETÍ

LUDEK ŠÍDLA

Factors Influencing a Regional Differentiation of Fertility in the Czech Republic at the Beginning of 21st Century

A fertility trend in the last twenty years has been characterized by unusual changes. A dramatic decline of the total fertility rate in the first half of the nineties or the historically lowest level of this indicator in 1999 have become a subject of many discussions of scholarly public. Transitions in the level of fertility affected the whole area of the Czech Republic; at the beginning of 21st century there were created quite compact areas with different levels of fertility. The author of this article describes which factors have influenced this differentiation of fertility – if it is a consequence of transformation changes in the nineties, linked mostly with socioeconomic impacts on the society, rather than a reflection of whole series of socio-cultural characteristics, which impact the given society long-term.

Demografie, 2008, 50: 186–198

V populačním vývoji obyvatelstva České republiky byly zaznamenány v průběhu poslední dekády minulého století výrazné změny v reprodukčním a rodinném chování. Tyto změny, projevující se mj. snížením intenzity plodnosti v důsledku především posunu rození dětí do vyššího věku matek, přiřadily Českou republiku mezi země s nejnižší úrovní plodnosti na světě. Nejvýraznější a nerychlejší změny v poklesu počtu narozených dětí a úrovně plodnosti proběhly na území České republiky v období 1993–1995. Příčiny tohoto poklesu, který dále pokračoval až do roku 1999, a celková změna v reprodukčním a rodinném chování, se staly impulsem pro nastolení diskuse. Vykrytalizovaly se tak především dva hlavní myšlenkové proudy, které popisují vzniklé změny ze dvou úhlů pohledu – první přístup spojuje hlavní rysy tohoto vývoje s koncepcí druhého demografického přechodu, který pokládá za důvody změn v demografickém chování hluboké přeměny hodnot a hodnotových preferencí mladé generace (více např. *Rabušic*, 1997, 2001); druhá skupina badatelů vyzdvihuje především ekonomickou a sociální dimenzi, konkrétně krizové symptomy doprovázející transformaci české společnosti v tomto období, a domnívá se, že příčinou proměn v režimu reprodukce obyvatelstva je hrozící nezaměstnanost, snížená úroveň sociálního zabezpečení a snížená životní úroveň obyvatelstva (více např. *Rychtaříková*, 1996, 1998a, 1998b). Diskuse probíhala nejživěji v závěru 90. let (např. *Kučera*, 1997; *Rychtaříková*, 1997; *Srb*, 1997). V posledních letech došlo ke zklidnění této polemiky, kdy byly přijaty určité společné teze (např. *Rabušic*, 2001). Lze odvodit, že česká polemika se vedla a stále vede v dimenzi strukturální versus kulturní aspekty změn ovlivňujících současné demografické chování české populace (*Rabušic*, 1997). Toto rozlišení má však podle *Sobotky* (2003) také důležitý teoretický význam – jestliže mají vliv na plodnost především aspekty způsobené sociální a ekonomickou krizí, tak je pravděpodobné, že by se mohla po určitém ekonomickém a sociálním zotavení opět plodnost zvyšovat. Naopak, kdyby určovaly změny v reprodukčním chování kulturní aspekty spojené se změnou hodnotové orientace, byl by jejich vliv dlouhotrvající a nevratný.

Zmíněná diskuse však neprobíhá pouze na úrovni české demografické scény, ale vzhledem k intenzitě změn v průběhu transformačního období ve všech zemích střední a východní Evropy. Právě hledáním příčin změny demografického chování se zabývá např. *Philipov* (2002), který se snaží ne-

jenom popsat změny v úrovni plodnosti u postkomunistických států, ale zároveň shrnuje a srovnává dva hlavní přístupy vysvětlující tyto změny – tzv. ekonomický přístup, spojený především s rostoucími náklady na děti ve spojitosti s celkovou špatnou ekonomickou situací, a tzv. ztotožňující přístup, který charakterizuje především změna norem, hodnot a postojů ovlivňující chování mladé generace. Philipov tvrdí, že ani jeden z těchto přístupů se plně nezotožňuje se samou podstatou probíhajících změn, neboť popisuje vzniklé změny příliš obecně a představuje tak pouze široký teoretický rámec pro ekonomický a „myšlenkový“ rozvoj daného regionu.

Cílem tohoto příspěvku je zjistit, zda regionální obraz úrovně plodnosti v České republice je výslednicí působení celé řady odlišných faktorů, jejichž intenzita v jednotlivých regionech České republiky je různorodá. Úkolem je tak sledovat odlišné reprodukční chování české populace na počátku nového století na pozadí regionálních důsledků dopadu vnějších okolností, které se plodnosti bezprostředně nedotýkají, ale mohou být pro rozhodování mladých lidí o vstupu do rodičovství determinujícími činiteli. *Burcin–Kučera–Mašková* ve své práci (1999: 67) tvrdí: „...diferenciace demografického vývoje je určována především typem regionu...“. Každý region je tak jedinečným celkem, který se od ostatních liší akumulací určitých typů kladných, ale také negativních činitelů. Většinou jsou tyto celky přímo ztotožňovány s jednotkami administrativního členění státu, což odráží spíše potřeby veřejné správy, než jakoukoliv nutnost (*Kučera*, 1998: 16). Přesto odlišnosti mezi jednotlivými regiony mohou být rozhodující s ohledem na reprodukční chování tamního obyvatelstva.

Regionální diferenciacie úrovně plodnosti v České republice

Pohled na vývoj úrovně plodnosti v regionech České republiky v transformačním období, a to jak na souboru krajů, tak na souboru okresů, dává doklad o skutečně významném předělu ve vývoji jak úrovně, tak i struktury plodnosti. Na toto téma bylo za posledních několik let publikováno několik podrobnějších analýz, které však byly spíše popisné povahy. Jde zvláště o příspěvky zveřejněné v publikacích **Populační vývoj České republiky 1996 a 1999** (*Bartoňová–Kučera*, 1997; *Burcin–Kučera–Mašková*, 1999) či *Burcin–Kučera* (2000). Dalšími autory zabývajícími se regionální diferenciací plodnosti byly především *Bartoňová* (1996, 1999, 2001), *Kraus* (2003) či *Roubíček* (2002), který sledoval plodnost v závislosti na velikostních skupinách obcí. Danou problematiku sledují také bakalářské či diplomové práce obhájené na katedře demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy (*Kurfürst*, 2000; *Šídlo*, 2004, 2006). Srovnání regionálních změn v úrovni plodnosti mezi obdobími 1990/91–2000/01 podává rovněž *Kretschmerová* (2003); diferenciaci plodnosti mezi roky 1993 až 2000 především na úrovni krajů, s uvedením extrémních hodnot i za okresy, publikoval rovněž *Český statistický úřad* (*Porodnost...*, 2004).

Při analýze vývoje ukazatelů úrovně i struktury plodnosti lze dojít k závěru, že počátky výrazných změn v reprodukčním chování obyvatelstva lze sledovat již od konce osmdesátých let, přičemž největší intenzity dosáhly v první polovině devadesátých let. Druhá polovina devadesátých let byla již ve znamení spíše stabilizace nízké úrovně plodnosti a určité homogenizace dosaženého stavu. Tento stav setrval až do počátku jednadvacátého století, kdy se po dlouhém očekávání dostavila alespoň zčásti kompenzační vlna způsobená změnou časování rození dětí, která trvá dodnes.

Přestože přelom století zastihl úroveň plodnosti na území České republiky ve znamení určité homogenizace její nízké úrovně, existovaly zde stále poměrně významné rozdíly v úrovni a struktuře tohoto ukazatele mezi jednotlivými regiony. Zatímco by se dalo konstatovat, že na konci osmdesátých let byla oblast s nejvyšší intenzitou plodnosti oblast na pomezí Čech a Moravy, tak na počátku jednadvacátého století to již byla spíše oblast severozápadních Čech a středočeských okresů v dosahu hlavního města Prahy. Tyto oblasti se naopak dříve vyznačovaly nejnižší úrovní plodnosti. Počátkem nového století patří tento „primát“ především oblastí jihovýchodní a střední Moravy, kde úroveň úhrnné plodnosti dosahovala hodnot

Tab. 1 Vývoj diference souboru okresů a souboru krajů podle úrovně úhrnné plodnosti v období 1987–2005, vybrané roky (The development of regional differentiation NUTS-3 and NUTS-4 regions according to the level of total fertility rate in 1987–2005, selected years)

	1987	1991	1993	1995	1999	2000	2002	2004	2005
ČR – úhrnná plodnost	1,91	1,861	1,665	1,278	1,133	1,144	1,171	1,226	1,282
Soubor 77 okresů									
Maximální hodnota	2,12	2,05	1,91	1,47	1,33	1,33	1,33	1,39	1,54
Minimální hodnota	1,7	1,63	1,44	1,13	1,04	1,03	1,02	1,07	1,13
Variační rozpětí	0,42	0,42	0,47	0,34	0,29	0,31	0,31	0,32	0,41
Směrodatná odchylka	0,086	0,092	0,089	0,067	0,057	0,061	0,061	0,071	0,074
Variační koeficient (%)	4,4	4,9	5,3	5,1	5	5,3	5,2	5,7	5,8
Soubor 14 krajů									
Maximální hodnota	2,01	1,93	1,8	1,37	1,21	1,22	1,27	1,35	1,38
Minimální hodnota	1,76	1,68	1,44	1,14	1,04	1,07	1,08	1,13	1,23
Variační rozpětí	0,25	0,25	0,36	0,23	0,17	0,15	0,19	0,22	0,14
Směrodatná odchylka	0,057	0,063	0,077	0,051	0,041	0,043	0,047	0,051	0,039
Variační koeficient (%)	3,1	3,4	4,6	4	3,6	3,7	4	4,1	3

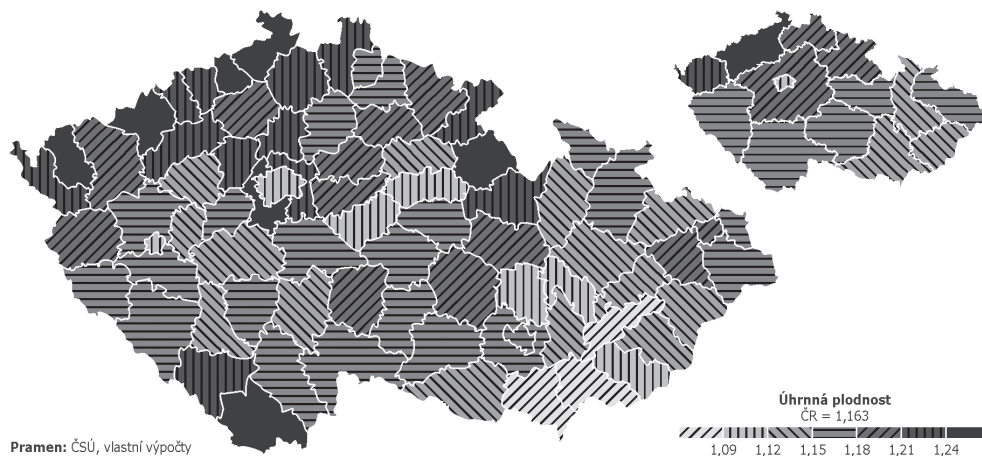
Pramen: ČSÚ; Vlastní výpočty.

kolem hranice 1,1 dítěte. Vzhledem k situaci, kdy regionální obraz úrovně úhrnné plodnosti byl na konci devadesátých let a na počátku 21. století poměrně stabilní, je vhodné položit si otázku, které faktory ovlivňovaly vytvoření právě takového obrazu, resp. které faktory měly v této době největší vliv na úroveň a intenzitu reprodukčního chování.

Teoretická východiska pro studium faktorů regionální diference plodnosti

Nalezení teoretických východisek pro studium regionální diference plodnosti v prostředí České republiky je poměrně problematické. Práce, které by komplexně analyzovaly vztah úrovně plodnosti s dalšími proměnnými, tj. které by se soustředily na celkové zhodnocení možných faktorů ovlivňujících úroveň plodnosti v jednotlivých regionech, zatím chybí. Proto bylo zapotřebí vycházet ze studií, které sledovaly vztah úrovně plodnosti a další proměnné, a pokusit se vytvořit síť možných faktorů, které by v našich podmínkách mohly být dále

Kartogram 1 Regionální diference průměrné úrovně úhrnné plodnosti v období 2000–2003 (Regional differentiation of the average level of total fertility rate in 2000–2003)

Pramen: ČSÚ, vlastní výpočty

analyzovány, a obdobných prací, které shrnují danou problematiku na příkladu jiných zemí, geograficky, sociálně i kulturně podobných České republice.

Pro rozdělení uvažovaných faktorů je zapotřebí postupovat od obecného ke specifickému – především je nutné nejprve stanovit určité skupiny proměnných, do kterých budou přiřazovány jednotlivé faktory. Přitom se lze inspirovat příklady z odborné literatury, které se všeobecně zabývají otázkou, které proměnné mohou ovlivňovat porodnost a plodnost obyvatelstva. Podle Zimpela (1980, cit. podle Marenčáková, 2003, s. 24) patří mezi nejstarší a nejrozšířenější faktory, jejichž vliv na porodnost je všeobecně akceptovatelný, tyto skupiny: urbanizační faktor, ekonomický faktor, velikostní struktura sídel, migrační pohyb obyvatelstva, struktura obyvatelstva podle vzdělání, struktura obyvatelstva podle zaměstnání, rasová struktura obyvatelstva a věková a pohlavní struktura obyvatelstva. Marenčáková (2003) se následně pokusila na základě několika demografických prací, věnujících se faktorům ovlivňujícím porodnost, vyčlenit sedm hlavních teoretických koncepcí, které jsou v těchto pracích dominantní: urbanizační teorie, teorie životní úrovně, teorie ekonomické úrovně, emancipační teorie, modernizační teorie, teorie preventivních prostředků a religiozní teorie. Za další faktory, které výrazně ovlivňují prostorovou diferencovanost porodnosti a plodnosti, považuje struktury obyvatelstva podle věku, pohlaví a rodinného stavu a v neposlední řadě také migrační pohyby obyvatelstva.

Engelen a Hillebrand (1986) použili při analýze nizozemského reprodukčního a sňatkového chování v období 1850–1960 tři skupiny faktorů: ekonomické, sociokulturní a demografické. V některých pracích se lze setkat i s rozdělením na přímé a nepřímé faktory ovlivňující plodnost (např. Josipovič, 2003). Přímými faktory se rozumí přírodně-biologické faktory, zahrnující individuální sexuální chování či fyziologickou schopnost mít děti; nepřímými faktory jsou myšleny všechny ostatní, sekundární, faktory sociálního, ekonomického a dalšího charakteru. Asi nejpodrobněji se touto tematikou zatím zabýval van de Kaa (1996). Analyzoval 450 odborných prací napsaných v období 1944 až 1994, které se zabývají faktory ovlivňující plodnost. Dospěl k závěru, že je lze rozdělit do pěti skupin: teorie zdůrazňující biologické a technologické determinanty, teorie zdůrazňující ekonomické determinanty; teorie zdůrazňující sociální faktory, teorie zdůrazňující procesy inovace a difúze, ideové a kulturní změny a teorie zdůrazňující úlohu institucionálních změn.

Také samotnou regionální diferenciací úrovně plodnosti se zabývala a zabývá řada badatelů, kteří se snaží nalézt určité pravidelnosti, hledají závislosti vzájemného působení jednotlivých charakteristik a vytvářejí typologie regionů podle míry ovlivnění danými faktory. Noin a Chauviré (1991) při analýze úhrnné plodnosti francouzských arrondissementů i departementů vytyčili tři základní skupiny faktorů ovlivňujících plodnost. První z nich jsou sociodemografické faktory, mezi které počítají sňatečnost, věk při vstupu do manželství a podíl dětí narozených mimo manželství. Druhou skupinou jsou faktory socioekonomické. V této skupině dávají shora uvedení autoři do popředí zastoupení žen na trhu práce, věk žen při vstupu do pracovního poměru a zařazení ženy do socioprofesionální skupiny. Konečně třetí skupinu ovlivňující plodnost nazývají sociokulturními faktory, přičemž s ní spojují zastoupení jednotlivých náboženských skupin, které hrají ve Francii velmi podstatnou roli, a dále pak stupeň nejvyššího dosaženého vzdělání. Naopak Hank (2001) má pro teoretické konstatování podklad z empirických výsledků použitých při víceúrovňové analýze, týkající se narozených dětí v prvním a druhém pořadí v západních německých zemích. Rozlišuje zde dvě úrovně nezávislých proměnných. První úroveň se týká jednotlivce – matky samotné, kdy zjišťuje její věk při narození prvního dítěte, nejvyšší dosažené vzdělání, rodinný stav a národnost. Druhá úroveň se týká regionu, ve kterém matka bydlí – zde pro svou analýzu autor použil ukazatel stupně urbanizace, dále pak počet mateřských škol na 1000 dětí ve věku 3 až 6 let a strukturu místního trhu práce, resp. podíl zaměstnaných v terciárním sektoru, regionální míru nezaměstnanosti a zastoupení žen na trhu práce. Dospěl k závěru, že z první skupiny faktorů silně ovlivňuje úroveň plodnosti nejvyšší dosažené vzdělání matky a ze druhé skupiny především struktura trhu daného regionu jako celku.

Dalším možným dělením faktorů, které ovlivňují rozdíly v demografickém chování, je Mellensova klasifikace proměnných, která je založená na základě empirické analýzy demografického chování ve státech Evropy za pomoci čtyřiceti proměnných v letech 1993–1995 (Marenčáková, 2003). Na tuto klasifikaci upozorňují ve své práci také *Burcin a Kučera* (2000), kteří se zabývali zjišťováním hlavních faktorů regionální diferenciaci demografického chování v Česku. *Mellens* rozlišuje (cit. podle *Burcin – Kučera*, 2000: 373) mezi socioekonomickou a kulturní dimenzí. První dimenze je spojená se socioekonomickými proměnnými zahrnujícími oba typy ukazatelů – jak fixní (např. geografické a klimatické charakteristiky), tak dynamické (hospodářství, vzdělání, zdraví, technologie,...). Kulturní dimenzi tvoří takové hodnoty, normy a zvyky, které vedou ke společným postojům a vzorcům chování. *Mellens* rovněž tvrdí, že činnost politických činitelů formuje jakousi třetí dimenzi. Autoři se však nedomnívají, že v současnosti hraje tato třetí dimenze významnou roli, v budoucnosti však růst jejího vlivu nevyklučují, a to především po zdokonalení regionální politiky, která by měla výrazněji ovlivňovat obyvatelstvo daného regionu.

Hypotetický model faktorů plodnosti na úrovni jednotlivých států použil *Schultz* (1997, podle *Marenčáková*, 2003). Ten ze souboru 80 států OECD a států s centrálně plánovanou ekonomikou před rokem 1989 vytvořil model, který ověřil pomocí vícenásobné lineární korelace. Jako faktory ovlivňující plodnost v jednotlivých státech použil: délku vzdělání ženy a muže, HDP na obyvatele, podíl městské populace, podíl mužů pracujících v zemědělství, náboženskou strukturu, dětskou úmrtnost, počet kalorií na osobu a den a cenu orální antikoncepce. *Pastor* (2000, podle *Marenčáková*, 2003) vymezil na základě analýzy faktorů podmiňujících porodnost na případu okresů Slovenska tři skupiny faktorů. První skupinou jsou tzv. brzdicí faktory, kam zahrnuje především kulturní faktory (podíl Romů v populaci, podíl osob hlásících se k určitému vyznání apod.). Tyto faktory posilují podle *Pastora* setrvačnost demografického chování a zpomalují pokles porodnosti. Druhá skupina faktorů jsou tzv. saturační faktory, kam řadí např. podíl obyvatel v poproduktivním věku. Konečně třetí skupinou faktorů jsou tzv. akcelerační faktory, jakými jsou různé ekonomické proměnné (např. průměrná mzda, podíl ekonomicky aktivních žen).

Při vlastní analýze situace v České republice v letech 2000–2003 byly vstupní ukazatele rozčleněny podle třídění použitého *Noinem a Chauviré* (1991): proměnné byly děleny na sociodemografické, socioekonomické a sociokulturní, přičemž byly přidány navíc sociogeografické a ostatní ukazatele. Po primárním zpracování všech proměnných se rozsah proměnných zúžil tak, aby zastoupení jednotlivých proměnných bylo rovnoměrné a aby se nesuplovaly podobné ukazatele, k čemuž se využilo korelační matice všech eventuálních vstupních proměnných, kterých bylo na počátku analýzy více než sto. Pro vlastní rozbor regionální diferenciaci bylo nakonec použito 29 proměnných.

Vymezení studovaného období, zdroje dat a nástin použitých statistických metod

Analýza faktorů, které ovlivňovaly regionální diferenciaci plodnosti, byla aplikována na počátek tohoto století, přesněji na období 2000–2003. Volba tohoto období byla ovlivněna možností využít data ze **Sčítání lidu domů a bytů (SLDB) 2001**, čímž se výrazně obohatila vstupní datová základna pro studium této problematiky. Zároveň toto období ještě nezastihla plně kompenzační vlna vzestupu úrovně a intenzity plodnosti, která by zajisté měla zásadní vliv na validitu výsledků této regionální analýzy. Vzhledem k tomu, že statistická analýza se týkala jak souboru krajů¹⁾, tak i souboru okresů, bylo nutné určit hodnoty studovaných ukazatelů především pomocí průměrných hodnot z let 2000–2003, aby se předcházelo případ-

¹⁾ Podle zákona č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, je území České republiky s účinností od 1. ledna 2000 rozděleno na 14 krajů a 77 okresů, včetně území hlavního města Prahy.

ným výkyvům u jednotlivých ukazatelů vzniklých vnějšími činiteli; víceleté průměry pak samozřejmě nešlo použít u hodnot těch ukazatelů, které byly použity ze SLDB 2001. Jediným ukazatelem, který pochází z let, která ne zcela korespondují s vymezeným obdobím, je naděje dožití žen při narození, kdy je použito pro potřebu této analýzy průměrných hodnot za období 2001–2005 převzatých od *Českého statistického úřadu* (2008).

Vstupními daty pro výpočet ukazatelů plodnosti byly vyříděny primární údaje z běžné evidence demografických událostí Českého statistického úřadu (z publikací **Pohyb obyvatelstva v České republice za rok... a Okresy České republiky v roce...**) ale také výsledků **SLDB 2001**; vybrané ukazatele týkající se zdravotnictví pak pocházejí z ÚZIS (více o zdrojích dat k jednotlivých ukazatelům tab. 2).

Samotná statistická analýza byla tvořena několika kroky. Jako statistická metoda pro zjišťování jednotlivých závislostí byl použit Pearsonův korelační koeficient, který je i přes některé své nedostatky považován za jednu z nejdůležitějších měr síly závislosti dvou náhodných spjitých veličin (Hendl, 2004). Pomocí korelačních koeficientů bylo sledováno celkem 29 závislostí mezi úhrnnou plodností a vybranými ukazateli. Vstupní proměnné byly vybrány po podrobném studiu jak domácí, tak především zahraniční literatury, které se danou problematikou zabývají. Po výběru zmiňovaných 29 ukazatelů byly pro další část studie pro obě regionální členění použity následně pouze ty ukazatele, jejichž p-hodnoty (určující mezní hladinu významnosti) při korelační analýze s ukazatelem úhrnné plodnosti byly menší než hodnota 0,05, tudíž tak odpovídaly příslušné hodnotě testové charakteristiky pro vyjádření lineární závislosti na 5% hladině významnosti. Tuto podmínku na souboru okresů splňovalo celkem 17 závislostí, na souboru krajů 14 závislostí.

Takto vyfiltrované závislosti byly dále použity pro faktorovou analýzu. Pomocí faktorové rotace Varimax byly vypočteny příslušné faktorové zátěže, přičemž pro výslednou interpretaci byly použity pouze takové faktory, jejichž tzv. vlastní hodnota byla větší než 1. Výsledky faktorové analýzy, resp. faktorové zátěže vážené na základě vysvětlení variability ze systému proměnných, pak byly použity pro následnou shlukovou analýzu. Pomocí tzv. euklidovské vzdálenosti mezi dvěma faktory byly vytvořeny ze vstupních dat, standardizovaných na tzv. z-skóry, příslušné shluky okresů/krajů.

Hlavní výsledky na úrovni okresů

Jak již bylo zmíněno, na souboru okresů byla splněna podmínka statistické závislosti z výsledků korelační analýzy mezi úhrnnou plodností a vybranými ukazateli u 17 proměnných. Pomocí faktorové analýzy pak byly vytvořeny celkem tři faktory, které vysvětlovaly celkovou variabilitu ze systému proměnných z téměř 72 %.

Nejvýraznější faktor, který se podílel na vysvětlení celkové variability 41 %, byl sycen převážně ukazateli podílu ekonomicky aktivních žen, podílu žijících osob v regionu, ve kterém se narodily, ukazateli rozvodovosti, sňatečnosti, ale také umělého přerušení těhotenství a v neposlední řadě ukazatelem podílu věřících osob; silný vliv na vytvoření tohoto faktoru měl také ukazatel podílu narozených mimo manželství. Při pohledu na tento faktor a ukazatele, které jej sytí, je patrné, že se jedná vždy o proměnné, které svým způsobem odrážejí tradice, zvyky či určité normy v dané společnosti. V souvislosti s těmito ukazateli jde především o přístup k tradičním hodnotám, které odrážejí určité kulturní vzorce daného regionu. Vzhledem k charakteru těchto proměnných lze tento faktor nazvat **faktorem zvykovým**, jelikož právě zvyky a přenášení určitých tradic z generace na generaci jsou pro úroveň sytících proměnných značně důležité.

Druhý faktor, který se podílí na vysvětlení celkové variability z 22 %, v sobě zahrnuje především ty ukazatele, které svým způsobem odrážejí určitou životní úroveň či životní styl dané společnosti, přičemž jsou často spojovány s etnickou, resp. národnostní strukturou obyvatelstva v daném regionu. Jednak se jedná přímo o „národnostní ukazatele“ jako zastoupení osob

Tab. 2 Analyzované proměnné a jejich závislost s úhrnnou plodností (Analyzed variables and their dependence on the total fertility rate)

Proměnná vstupující do korelační analýzy s úhrnnou plodností	Vstupní data		Pearsonův korelační koeficient	
	zdroj dat	období	soubor okresů	soubor krajů
Hustota zalidnění	A	2000–2003	-0,1564	-0,5201
Podíl městského obyvatelstva	A	2000–2003	0,2063	0,0328
Index závislosti I	B	2000–2003	0,3058	0,5376
Průměrný věk matky při narození 1. dítěte	B	2000–2003	-0,4213	-0,6926
Průměrný věk žen	B	2000–2003	-0,3789	-0,7932
Hrubá míra sňatečnosti*	C	2000–2003	0,4355	0,2920
Hrubá míra rozvodovosti*	C	2000–2003	0,4845	0,5359
Podíl narozených mimo manželství	C	2000–2003	0,5668	0,6941
Hrubá míra umělého přerušení těhotenství*	C	2000–2003	0,5674	0,6336
Hrubá míra samovolné potratovosti*	C	2000–2003	0,4169	0,7225
Naděje dožití žen při narození	D	2001–2005	-0,4776	-0,8206
Novorozenecká úmrtnost	C	2000–2003	0,2852	0,6949
Hrubá míra migračního salda*	C	2000–2003	0,2106	0,1452
Podíl narozených v regionu současného bydliště	E	2001	-0,5351	-0,3004
Ekonomický agregát	F	2001	-0,0492	-0,5151
Průměrná měsíční mzda	A	2001–2003	0,0827	-0,4377
Míra nezaměstnanosti	A	2000–2003	0,1337	0,4072
Podíl ekonomicky aktivních žen (úhrnem)	E	2001	0,3718	0,1104
Podíl žen pracujících v terciárním sektoru	E	2001	-0,0389	-0,4837
Počet mateřských škol na 1000 dětí ve věku 3–5 let	A, E	2001–2003	-0,1981	0,0274
Podíl bytů I. kategorie	E	2001	-0,1824	-0,4757
Počet obytných místností na 1 byt	E	2001	-0,3556	-0,1010
Podíl věřících osob	E	2001	-0,3083	-0,5416
Podíl obyv. s českou, morav. či slezskou národností	E	2001	-0,3779	-0,4211
Podíl obyvatelstva s romskou národností	E	2001	0,4147	0,7927
Podíl osob s nízkým vzděláním**	E	2001	0,1194	0,6069
Podíl osob s terciárním vzděláním***	E	2001	-0,2154	-0,6951
Podíl žen s předepsanou antikoncepcí	G	2000–2002	-0,0453	-0,3141
Počet ambulantních lékařů na 10 tis. obyvatel	G	2000–2002	-0,2384	-0,6556

Pozn.: * hrubé míry jsou standardizovány, kde standardem je populace ČR; ** podíl osob bez vzdělání či s ukončeným základním vzděláním ve věku 15 a více let; *** podíl osob s nástavbovým, vyšším odborným a vysokoškolským vzděláním.

Zvýrazněné hodnoty korelačních koeficientů značí ty závislosti mezi úhrnnou plodností a danou proměnnou, které splňují podmínku statistické významnosti.

Pramen: A = ČSÚ: Okresy České republiky v roce...; B = ČSÚ: vyříděné primární údaje z běžné evidence demografických událostí, vlastní výpočty; C = ČSÚ: Pohyb obyvatelstva v České republice za rok...; D = ČSÚ: Naděje dožití v okresech České republiky v období 1981–1985 až 2001–2005; E = Sčítání lidu, domů a bytů 2001; F = Hampl, 2005; G = ÚZIS (viz seznam literatury); Vlastní výpočty.

české, moravské a slezské národnosti v daném regionu na celkovém obyvatelstvu či zastoupení osob romské národnosti; spolu s podílem narozených mimo manželství tyto ukazatele zastupují určitou sociální úroveň regionu. Zároveň však tento faktor sytí i ty proměnné, které odrážejí určitou celkovou úroveň daného regionu, a to jak z pohledu lékařské péče a všeobecného přístupu ke zdraví danou společností (novorozenecká úmrtnost, samovolná potratovost, naděje dožití žen při narození), tak i z pohledu bytové problematiky (počet obytných místností na byt); tyto proměnné jsou většinou v globálním pohledu ukazateli ekonomické úrovně daného regionu. Vzhledem k charakteru jednotlivých proměnných a zastoupení jak sociálních, tak ekonomicky příbuzných ukazatelů, byl tento faktor nazván **faktorem sociálně-ekonomickým**.

Poslední, třetí faktor, který se podílí na regionální diferenciaci plodnosti na úrovni okresů

z téměř devíti procent, je syčen převážně ukazateli věkové struktury daného regionu (index závislosti I, průměrný věk žen), stejně jako průměrným věkem žen při narození prvního dítěte či ukazatelem dostupnosti lékařské péče (počet lékařů na 10 tisíc obyvatel), u kterého lze předpokládat (s vědomím existence procesu demografického stárnutí obyvatelstva), že se starším obyvatelstvem roste také vyšší náročnost na dostupnost lékařské péče, tudíž zde proměnná věkové struktury obyvatelstva hraje rovněž nezanedbatelnou roli. Charakter těchto proměnných vybízel k názvu **faktor věkové struktury**.

Tyto tři hlavní faktory, které ovlivňují regionální diferenciaci plodnosti na souboru okresů, resp. jejich faktorové skóre vážené na základě podílu vysvětlení celkové variability, byly následně použity jako vstupní hodnoty pro shlukovou analýzu. Na úrovni souboru okresů bylo pomocí výše popsaných metod vypočteno, že Česká republika by se dala rozdělit v tomto úhlu pohledu na osm celků (shluků). Své specifické postavení si zachovávají především městské okresy Prahy, Plzně a Brna, které se výrazně odlišují především faktorem věkové struktury, resp. svým starším obyvatelstvem oproti „venkovským“ okresům České republiky. Přesto nepůsobí dohromady jako jeden celek, nýbrž je nutné je rozdělit do dvou shluků. Důvodem je, že **Brno** se liší od shluku **Praha–Plzeň** především odlišným působením zvykového faktoru – moravský okres je v otázce přístupu k tradičním normám a kulturním vzorcům více tradiční a konzervativnější, což je ovlivněné především vyšším zastoupením věřících osob. Populačně velká města hrají také vliv u dalších dvou shluků, přičemž jeden z nich je tvořen třemi okresy s krajskými městy Hradec Králové, Olomouc a Zlín; druhý regionem **Ostravsko** (okresy Ostrava-město a Karviná). Oba dva shluky se stejně jako první dva shluky městských okresů liší od ostatních okresů v republice vyšším vlivem faktoru věkové struktury, přičemž u Ostravska má tento faktor nejmenší intenzitu ze všech čtyř zmiňovaných shluků. Co však dělá Ostravsko odlišné od ostatních shluků, to je především faktor sociálně-ekonomický, kdy se projevuje jednak vysoké zastoupení osob slovenské a polské národnosti v tomto regionu, stejně jako např. nižší úroveň naděje dožití spojená s tradičně průmyslovým (hutnickým) typem regionu. Shluk **Hradec–Olomouc–Zlín** se blíží svou podobou shluku Praha–Plzeň, avšak tyto dva shluky odlišuje především vliv zvykového faktoru, který se u těchto třech okresů blíží průměrné intenzitě většiny okresů v ČR, zatímco v Praze a v Plzni je větší odklon od tradičních hodnot daleko markantnější.

Mezi okresy, ve kterých se populace příklání více k tradičním hodnotám, patří mj. okresy Žďár nad Sázavou, Prostějov, Vsetín a Frýdek-Místek, které dohromady vytvořily další, samostatný shluk. Ačkoliv tyto okresy netvoří dohromady jeden homogenní celek, jedná se o okresy, které jsou známy svými tradicemi spojenými s takovými specifickými regiony, jako jsou např. Hanácko či Valašsko. Tento shluk by se dal proto nazvat jako „**tradiční**“ okresy, jelikož právě zvykový faktor dělá tento shluk jedinečným oproti ostatním okresům České republiky. Jedinečnost, avšak v opačném úhlu pohledu, mají také okresy na severozápadě Čech, stejně jako okrajové okresy Jeseník a Bruntál na severní Moravě či jihočeský okres Český Krumlov. Všechny tyto okresy se v dané době potýkaly a většinou stále potýkají s určitými problémy, které jsou spojeny často se socioekonomickou úrovní v daném regionu, přičemž tyto problémy pak často ovlivňují i celkovou sociokulturní úroveň těchto regionů. Proto lze tuto skupinu okresů nazvat pro potřeby této analýzy jako „**problematické**“ okresy. Tento shluk se oproti ostatním shlukům liší především nízkou intenzitou zvykového faktoru, která je podobná jako např. u shluku Praha–Plzeň, ale na rozdíl od tohoto shluku hraje u problémových okresů velký vliv sociálně-ekonomický faktor, který se odráží především ve vyšším zastoupení osob romské a slovenské národnosti, stejně jako horšími bytovými podmínkami. Celková situace daného regionu se pak reflektuje i na dalších ukazatelích sytících sociálně-ekonomický faktor, jako např. ukazatele samovolné potratovosti, podílu narozených mimo manželství či naděje dožití žen při narození.

Opačný efekt sociálně-ekonomického faktoru je pak patrný u shluku tzv. „atraktivních“ okresů, do kterého patří okresy ať už přímo obklopující hlavní město Prahu nebo okresy v jeho širším zázemí, a to především směrem na severozápad a sever (okresy Praha-východ, Praha-západ, Beroun, Kladno, Rakovník, Mělník, Mladá Boleslav, Nymburk a Liberec). Tyto okresy patří v současné době mezi migračně velmi aktivní a atraktivní okresy, kde dochází k silnému stavebnímu ruchu, spojeného s procesem suburbanizace; zároveň jsou relativně dobře propnuty dopravními tepnami, které umožňují dojížděku za prací buď přímo do metropole či do jiných velkých měst (Mladá Boleslav, Liberec, Kladno), což způsobuje postupné zvyšování socioekonomické úrovně tohoto regionu. Intenzita zvykového faktoru je zde nízká stejně jako u problémových okresů či shluku Praha-Plzeň, stejně jako téměř průměrná hodnota faktoru věkové struktury. Zbylých 41 okresů pak tvoří poslední shluk „průměrných“ okresů, který zahrnuje vesměs okresy, které výrazně nevybočují hodnotami analyzovaných ukazatelů od celostátního průměru.

Hlavní výsledky na úrovni krajů

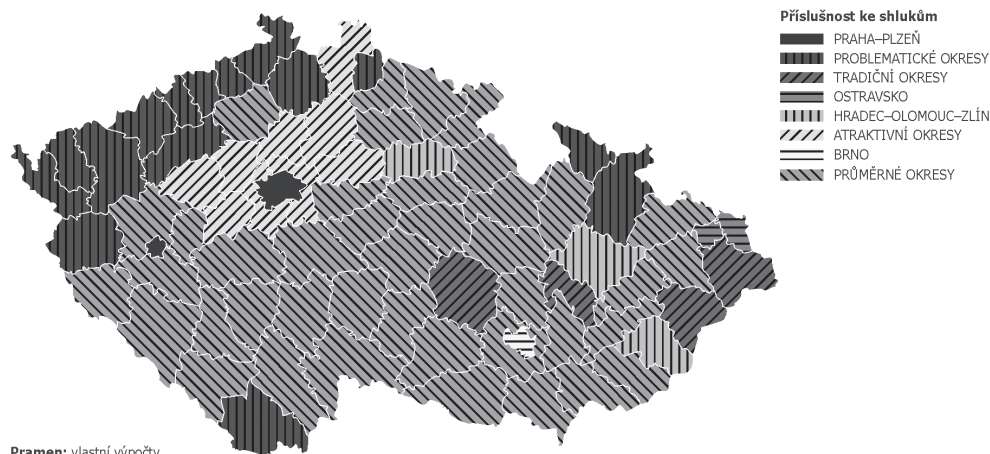
Na souboru krajů vstupovalo do podrobnější statistické analýzy celkem 14 ukazatelů, které ukázaly statisticky významnou korelaci s úhrnnou plodností. Tyto ukazatele v následné faktorové analýze vytvořily dva faktory, které ovlivňují svým způsobem regionální diferenciaci plodnosti v České republice. Ačkoli se jedná pouze o dva faktory, tak dohromady vysvětlují celkovou variabilitu systému proměnných z téměř 90 %.

Tab. 3 Vliv faktorů na reprodukční chování obyvatelstva v jednotlivých regionech, soubor okresů (The influence of factors on reproductive behavior of population in particular regions, group of NUTS-4 regions)

Shluk/region	Faktor zvykový	Faktor sociálně-ekonomický	Faktor věkové struktury
Praha-Plzeň	--	0	++
Problématické okresy	--	++	-
Tradiční okresy	++	+	0
Ostravsko	+	++	+
Hradec-Olomouc-Zlín	0	-	+
Atraktivní region	--	--	0
Brno	+	+	++
Průměrné okresy	0	0	0

Pozn.: Symboly vyjadřují sílu intenzity jednotlivých faktorů na příslušné shluky na základě průměrných faktorových skóre: ++ velmi silný vliv, + silný vliv, 0 průměrný vliv, - slabý vliv, -- velmi slabý vliv.
Pramen: Vlastní výpočty.

Kartogram 2 Příslušnost okresů k jednotlivým shlukům (The membership of NUTS-4 regions to particular clusters)

Pramen: vlastní výpočty

První a hlavní faktor, který se na vysvětlení variability podílí více než 58 %, je sycen převážně ukazateli jak věkové struktury (průměrný věk ženy, průměrný věk při narození dítěte, index závislosti I), tak ukazateli vzdělanostní struktury (podíl osob s „terciárním“ vzděláním, podíl osob bez vzdělání či s ukončeným základním vzděláním) či ukazateli odrážející kvalitu zdravotní péče (dostupnost lékařské péče, novorozenecká úmrtnost, samovolná potratovost). Jedná se tak téměř vždy o ukazatele odrážející „kvalitu“ – kvalitu zdravotnictví či „kvalitu“ obyvatelstva s pohledu na vzdělání, které ovlivňuje například také věk ženy při porodu prvního dítěte. Vzhledem k charakteru těchto ukazatelů se zdá být na místě nazvat tento faktor jako **faktor kvalitativní**.

Neméně důležitou roli při vysvětlení celkové variability systému proměnných (téměř 32 %) je druhý z faktorů, který je sycen ukazateli rozvodovosti, umělého přerušení těhotenství, nadějí dožití žen při narození, podílem narozených mimo manželství, podílem věřících osob a zastoupením osob romské národnosti. Již z výčtu těchto ukazatelů je patrné, že tím, co tyto ukazatele spojuje, je určitá sociokulturní dimenze, která prostupuje napříč všemi zainteresovanými proměnnými. Lze jej také poměrně dobře ztotožnit jak se zvykovým faktorem, tak se sociálně-ekonomickým faktorem, které se vykristalizovaly na souboru okresů. Proto pojmenování tohoto faktoru by mohlo být jako **faktor sociokulturní**.

Tyto dva faktory, které ovlivňují regionální diferenciaci plodnosti, vstupovaly do shlukové analýzy se značným očekáváním, zda se potvrdí současná regionalizace České republiky, která poměrně jednoznačně odráží jak socioekonomické, tak sociokulturní charakteristiky daných regionů, v tomto případě krajů České republiky. Jak se dalo předpokládat, specifické postavení **Prahy** se potvrdilo rovněž na tomto stupni analýzy. Kvalitativní faktor pro Prahu je naprosto determinující – hodnoty faktorových skóre pro hlavní město jsou diametrálně odlišné od ostatních krajů, což je způsobeno starší věkovou strukturou, vyšší vzdělanostní strukturou i lepší dostupností a úrovní zdravotní péče. Co se týče sociokulturního faktoru, ten je u Prahy poměrně potlačen, resp. nijak nevybočuje s průměrných hodnot. To však neplatí pro další shluk, u kterého hodnoty sociokulturního faktoru jsou velmi specifické, stejně jako hodnoty kvalitativního faktoru, které hovoří v neprospěch tohoto regionu. Tímto regionem je severozápad České republiky tvořený Karlovarským a Ústeckým krajem. Oba uvedené kraje se po celé transformační období řadí spíše mezi problematické kraje, silně postižené restrukturalizací průmyslu, jejímž důsledkem byla řada socioekonomických problémů, které se následně projeví i na sociokulturní úrovni (nižší vzdělanostní struktura obyvatelstva, vyšší zastoupení minoritních národností, vysoký podíl mimomanželsky narozených dětí, vyšší úroveň potratovosti a rozvodovosti, nižší naděje dožití apod.). Charakter regionu Severozápad tak dal název tomuto shluku jako „**problematický**“ region.

Mezi oblasti, které prošly restrukturalizací průmyslu, avšak následné dopady zde nebyly tak hluboké, se řadí také kraje Liberecký a Moravskoslezský, přičemž je těžké hledat nějaký společný název pro tyto kraje, které geograficky spolu nesousedí; pro účely této práce byl nakonec nazván jako region **Liberecko–Ostravsko**. Hodnoty faktorových skóre pro tento shluk jsou podobné těm, které jsou u problematického regionu, ale daleko v nižší intenzitě.

Samostatný shluk tvoří kraj Vysočina a Zlínský kraj. Tento shluk se sice pokud jde o úroveň kvalitativního faktoru téměř shoduje s předchozími dvěma shluky, avšak co jej odlišuje a činí jedinečným, jsou hodnoty sociokulturního faktoru, který daleko nejvíce ze všech shluků odráží určité zachování tradičních kulturních norem a vzorců chování v řadě sociodemografických ukazatelů (podíl věřícího obyvatelstva, postoj k rozvodovosti, potratovosti, rození dětí mimo manželství apod.). Vzhledem k charakteru a hodnotám zmiňovaných proměnných v tomto shluku je vidno, že se jedná o tzv. „**tradiční**“ kraje. Dá se předpokládat, že by do tohoto shluku měl patřit také Jihomoravský kraj, což by bylo zajisté i prospěšné k celkovému geografickému propojení těchto regionů, avšak vzhledem ke specifickému vlivu Brna a okolí, pokud jde o úroveň kvalitativního faktoru, tento kraj se mezi „tradiční“ kraje nezačlenil a na

opak tvoří se zbylými kraji (Jihočeský, Plzeňský, Středočeský, Královéhradecký, Pardubický a Olomoucký) poslední shluk „průměrných“ krajů, kde se pohybují hodnoty jednotlivých faktorových skóre obou sledovaných faktorů blízko celorepublikovému průměru.

Závěr

Regionální diferenciace plodnosti v České republice byla na počátku tohoto století determinována především těmi faktory, které mají svůj základ v určité sociokulturní bázi. Tyto faktory odrážejí převážně tradiční vzorce chování a kulturní normy, ovlivňující mj. také rodinné a reprodukční chování, a jsou syceny proměnnými, které jsou relativně stálé i přes patrný vliv socioekonomických změn, které nastaly v průběhu transformačního období. Socioekonomické faktory však mají v regionální diferenciaci plodnosti také podstatný, avšak menší vliv než sociokulturní faktory, kdy především díky zvýšené migrační aktivitě do zázemí velkých měst získávají mnohdy tradiční regiony zcela pozměněnou tvář a stávají se atraktivními jak pro obyvatelstvo, tak pro zahraniční i domácí investory přinášející celou řadu nových příležitostí. Neméně důležitým faktorem jsou samotné sociodemografické charakteristiky, především pak věková struktura obyvatelstva v jednotlivých regionech, z nichž je patrný vliv časování na úroveň plodnosti.

Na úrovni okresů se potvrdila větší diferenciace proměnných, a to jak zvýšením počtem faktorů, tak vyšším počtem shluků, což je logickým vyústěním vyššího počtu studovaných jednotek. Při analýze na okresní úrovni se do popředí dostaly především proměnné spojené s národnostní strukturou obyvatelstva, stejně jako zvýšený vliv ukazatelů, které jsou spojeny především s již zmíněnými tradičními hodnotami a kulturními normami daného regionu (sňatkové chování, stálost obyvatelstva vyjádřená podílem osob žijících ve stejném regionu, v jakém se narodily či podíl ekonomicky aktivních žen spojený s postavením žen v rodině

Tab. 4 Vliv faktorů na reprodukční chování obyvatelstva v jednotlivých regionech, soubor krajů (The influence of factors on reproductive behavior of population in particular regions, group of NUTS-3 regions)

Shluk/region	Faktor kvalitativní	Faktor sociokulturní
Praha	++	-
Problématický region	--	--
Tradiční kraje	-	++
Liberecko–Ostravsko	-	-
Průměrné kraje	0	0

Pozn.: Symboly vyjadřují sílu intenzity jednotlivých faktorů na příslušné shluky na základě průměrných faktorových skóre: ++ velmi silný vliv, + silný vliv, 0 průměrný vliv, - slabý vliv, -- velmi slabý vliv.
Pramen: Vlastní výpočty.

Kartogram 3 Příslušnost krajů k jednotlivým shlukům (The membership of NUTS-3 regions to particular clusters)

Pramen: vlastní výpočty

a v dané společnosti). Naopak na úrovni krajů se jako jedna s nejdůležitějších proměnných jeví vzdělanostní struktura zvláště městského obyvatelstva, která ve vyšším regionálním členění daleko více vyzdvihuje problematiku časování rození dětí, jež se ve vzděláním silně spjata, a která následně ovlivňuje celkovou úroveň plodnosti v daném regionu. Výsledky shlukové analýzy poté poměrně výstižně potvrdily určitý všeobecně vnímaný pohled na regiony České republiky. Potvrdily se zde dominantní postavení hlavního města Prahy a dalších městských okresů, stejně jako problematická oblast na severozápadě České republiky. Určité zachování tradičních kulturních norem je charakteristické především v oblasti Vysočiny a střední Moravy, stejně tak je patrná i současná atraktivita některých, především středočeských regionů.

Literatura

- Bartoňová, D. 1996. *Regionální diferenciacie sociálně-demografických znaků obyvatelstva*. In Hampl, M. et al. *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, s. 127–153.
- Bartoňová, D. 1999. *Vývoj regionální diferenciacie věkové struktury se zřetelem k územním rozdílům ve vývoji reprodukce v České republice*. Geografie–Sborník ČGS, 104, 1, s. 13–23.
- Bartoňová, D. 2001. *Demografické chování populace České republiky v regionálním a evropském kontextu*. In Hampl, M. a kol. *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Praha: DemoArt, s. 45–73.
- Bartoňová, D. – Kučera, T. 1997. *Regionální vývoj plodnosti a úmrtnosti v letech 1987–1995*. In Pavlík, Z. – Kučera, M. (eds.). *Populační vývoj České republiky 1996*. Praha: Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy.
- Burcin, B. – Kučera, T. – Mašková, M. 1999. *Regionální vývoj plodnosti a úmrtnosti v letech 1987–1998*. In Pavlík, Z. – Kučera, M. (eds.). *Populační vývoj České republiky 1999*. Praha: Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy.
- Burcin, B. – Kučera, T. 2000. *Changes in fertility and mortality in the Czech Republic: An attempt of regional demographic analysis*. In Kučera, T. et al. *New demographic faces of Europe*. Berlin: Springer.
- Český statistický úřad. 2004. *Vytříděné primární údaje z běžné evidence demografických událostí*. Poskytnuto katedrou demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy.
- Český statistický úřad. 2008. *Naděje dožití v okresech České republiky v období 1981–1985 až 2001–2005*. Tabulka z webu ČSÚ, dostupné z: <<http://www.czso.cz>>.
- Engelen, T. L. M. – Hillebrand, J. H. A. 1986. *Fertility and Nuptiality in the Netherlands, 1850–1960*. *Population Studies*, 40, 3, p. 487–503.
- Hampl, M. 2005. *Geografická organizace společnosti v České republice: Transformační procesy a jejich obecný kontext*. Praha: DemoArt.
- Hank, K. 2001. *Regional social contexts and individual fertility decisions: a multilevel analysis of first and second births in Western Germany*. MPIDR Working Paper WP 2001-015, dostupné z: <<http://www.demogr.mpg.de>>.
- Hendl, J. 2006. *Přehled statistických metod zpracování dat*. Praha: Portál.
- Josipovič, D. 2003. *Geographical Factors of Fertility*. *Acta Geografica Slovenica*, 43, 1, s. 111–125, dostupné z: <http://www.zrc-sazu.si/gi/acs/Josipovic_43.pdf>.
- Kraus, J. 2003. *Regionální diferenciacie plodnosti*. *Demografie*, 45, s. 263–267.
- Kretschmerová, T. 2003. *Regionální vývoj plodnosti v období 1990/91–2000/01*. *Demografie*, 45, s. 99–110.
- Kučera, M. 1997. *K interpretaci charakteristiky demografických procesů v České republice*. *Demografie*, 39, s. 269–270.
- Kučera, T. 1998. *Regionální populační prognózy: teorie a praxe prognózování vývoje lidských zdrojů v území*. Disertační práce. Praha: Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy.
- Kurfürst, P. 2000. *Regionální analýza plodnosti v České republice v letech 1987 až 1996*. Magisterská práce. Praha: Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy.
- Marencáková, J. 2003. *Porodnost obyvatelstva Slovenska a jej vzťah s vybranými demografickými a společenskými javmi*. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae Geographica*, č. 44, s. 3–88.
- Noin, D. – Chauviré, Y. 1991. *The geographical disparities of fertility in France*. In Bähr, J., Gans, P. (eds.): *The geographical approach to fertility*. Kieler Geographische Schriften, Band 78. Kiel: Geographischen Institut der Universität Kiel.
- Okresy České republiky v roce... (2000, 2001, 2002, 2003)*. ČSÚ, dostupné z: <<http://www.czso.cz>> – sekce Souborné informace – 13 Informace o regionech, městech a obcích; staženo dne 20. 11. 2005.
- Philippov, D. 2002. *Fertility in times of discontinuous societal change: the case of Central and Eastern Europe*. MPIDR Working Paper WP 2002-024, dostupné z: <<http://www.demogr.mpg.de>>.
- Pohyb obyvatelstva v České republice za rok... (2000, 2001, 2002, 2003)*. ČSÚ, dostupné z: <<http://www.czso.cz>> – sekce Obyvatelstvo – Publikace o obyvatelstvu, staženo dne 20. 11. 2005.
- Porodnost a plodnost 1993–2000*. ČSÚ, dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/p4008-01>>, staženo dne 20. 2. 2004.

- Rabušic, L. 1997. *Polemicky k současným změnám charakteru reprodukce v ČR (sociologická perspektiva v demografii)*. Demografie, 39, s. 114–119.
- Rabušic, L. 2001. *Kde ty všechny děti jsou?* Praha: SLON.
- Roubíček, V. 2002. *Plodnost a potratovost obyvatelstva České republiky v závislosti na velikostních skupinách obcí*. Demografie, 44, s. 171–176.
- Rychtaříková, J. 1996. *Současné změny charakteru reprodukce v České republice a mezinárodní situace*. Demografie, 38, s. 77–89.
- Rychtaříková, J. 1997. *Nechci této společnosti namlouvat, že se nic neděje*. Demografie, 39, s. 267–268.
- Rychtaříková, J. 1998a. *Česká republika a druhý demografický přechod?* Geografické rozhledy, 7, 2, s. 39–43.
- Rychtaříková, J. 1998b. *Současné změny a vzorce populačního chování východní a západní Evropy*. Demografie, 40, s. 252–257.
- Sobotka, T. 2003. *Understanding Lower and Later Fertility in Central and Eastern Europe*. In Kotowska, J., Jozwiak, J. (eds.): *Population of Central and Eastern Europe. Challenges and Opportunities*. European Population Conference, Warsaw, 26–30 August 2003, Statistical Publishing Establishment, Warsaw, p. 691–717.
- Srb, V. 1997. *Rabušic kontra Rychtaříková*. Demografie, 39, s. 270–271.
- Šídlo, L. 2004. *Regionální diferenciacie úrovně a struktury plodnosti v Česku v období 1987–2002*. Bakalářská práce. Praha: Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy.
- Šídlo, L. 2006. *Faktory ovlivňující regionální diferenciaci plodnosti v Česku v období 2000–2003*. Magisterská práce. Praha: Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy.
- ÚZIS (2004): *Česká republika – Prezentační systém demokratických ukazatelů DPS – mix*. CD-ROM.
- van de Kaa, D. J. 1996. *Anchored Narratives: The Story and Findings of Half a Century of Research into the Determinant of Fertility*. Population Studies, 50, 3, p. 389–442.

LUDEK ŠÍDLO je postgraduálním studentem oboru demografie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 2007 působí jako asistent na katedře demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Ve své výzkumné činnosti se zabývá především problematikou regionální a aplikované demografie.

Summary

A regional differentiation of the fertility level at the beginning of the 21st century was mostly impacted by those groups of factors, which are based on the socio cultural base (e. g. education, religion, national structure). These characteristics are almost always very individual and they are given to each person either genetically or a person adopts them during her/his life (from others). At the same time, these factors can also be very hardly influenced from the extrinsic factors and they are quite stable. During the statistical analyzes of the districts NUTS 4, the indicators of nationality got ahead compared to the statistical analyzes of the districts NUTS 3, whilst at the regional level, one of the most important factors, influencing the level of fertility in the given region, seems to be the factor of education.

STAV PŘÍPRAVY PŘÍŠTÍHO SČÍTÁNÍ LIDU, DOMŮ A BYTŮ

Předchozí informace o přípravě sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 byla publikována v loňském prvním čísle. Od té doby samozřejmě příprava dále pokročila. Především v oblasti legislativní. Již v minulé informaci bylo uvedeno, že návrh věcného záměru zákona o sčítání bude předložen do vlády do konce 1. pololetí 2007.

V březnu 2007 proběhlo meziresortní připomínkové řízení k návrhu věcného záměru zákona o SLDB 2011. V rámci tohoto řízení z celkem oslovených 64 připomínkových míst jich 41 neuplatnilo žádné připomínky a 17 připomínkových míst připomínky uplatnilo (z toho 7 míst podalo 47 zásadních připomínek). Všechny zásadní

připomínky byly s připomínkovými místy (např. MPSV, MV, MI, Svaz měst a obcí, Středočeský kraj) vypořádány bez rozporu. Věcný záměr zákona byl podle přijatých závěrů z připomínkového řízení upraven. Návrh věcného záměru zákona byl poté předložen Úřadu vlády ČR dne **25. června 2007**.

Projednání návrhu věcného záměru zákona v Legislativní radě vlády se uskutečnilo v srpnu 2007. Legislativní rada konstatovala některé formální připomínky k návrhu. Nejzávažnější připomínku měla k možnosti uchování individuálních údajů ze sčítání v neanonymizované podobě. Závěrem však Legislativní rada vlády doporučila vládě schválit návrh věcného záměru zákona o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011.

Vláda ČR následně na svém jednání dne 12. září 2007 návrh věcného záměru zákona o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 svým **usnesením č. 1032 schválila** s tím, že do návrhu zákona budou připomínky Legislativní rady vlády zapracovány a návrh zákona bude vládě předložen **do 30. 6. 2008**.

Schválení návrhu věcného záměru zákona bylo důležitým krokem, jímž byla koncepce příštího sčítání schválena a byly rezervovány rozpočtové prostředky ve střednědobém výhledu do roku 2010 v rozpočtové kapitole Všeobecná pokladní správa. To umožnilo pokračovat v přípravě sčítání v předpokládaném rozsahu.

Příprava paragrafovaného znění zákona o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 byla zahájena začátkem října. V první etapě se řešila především problematika rozsahu a obsahu sčítání, povinností jednotlivých subjektů i sčítaných osob, způsob provedení sčítání a povinnosti sčítacích komisařů, problematika ochrany údajů a povinnosti mlčenlivosti.

Od začátku roku 2008 probíhala intenzivní pracovní jednání jak k návrhu zákona, tak později i k důvodové zprávě k němu. Příprava zákona o sčítání byla rovněž zařazena do pilotního projektu zapojení veřejnosti do přípravy vládních dokumentů. Bylo dohodnuto, že do veřejné diskuse bude předložen materiál, který bude obsahovat úvodní část, vysvětlující důvody předložení materiálu veřejnosti (obsahující termíny, do nichž lze uplatnit připomínky a náměty a samozřejmě adresy, na něž je lze uplatnit), návrh zákona a důvodová zpráva. Dne 25. ledna 2008 byly zveřejněny tyto materiály na internetových stránkách ČSÚ s termínem pro zaslání připomínek a námětů do 22. 2. 2008.

Po ukončení veřejné diskuse k návrhu zákona v rámci pilotního projektu „Zapojení veřejnosti do přípravy vládních dokumentů“ bylo konstatováno, že počet návštěvníků internetových stránek ČSÚ s konzultačním návrhem zákona k veřejné diskusi v období od 25. 1. do 22. 2. 2008 byl 2816. Do veřejné diskuse se zapojilo celkem 293 osob a institucí, které zaslaly 307 připomínek, návrhů a podnětů.

Positivní je zjištění, že se v rámci veřejné diskuse v podstatě nevyskytly pochybnosti o důvěryhodnosti ČSÚ v oblasti ochrany dat. Pouze ve dvou, resp. třech případech bylo vyjádřeno odmítnutí sčítání, resp. pochybnosti o jeho smyslu.

Zhruba polovina připomínek v rámci veřejné diskuse představovala velmi důrazný požadavek na uvedení taxativního výčtu nejčastějších národností na sčítacím formuláři s uvedením národností moravské. Ovšem samotný zákon neřeší, jak budou vypadat sčítací formuláře, takže tyto připomínky budou vzaty v potaz při přípravě prováděcího právního předpisu k zákonu, který bude obsahovat kromě jiného vzory formulářů. Více než desetina podnětů se týkala názorů na formulaci otázky na náboženské vyznání a příslušnost k církvi.

Množství podnětů směřovalo k rozšíření obsahu sčítání. Mezi návrhy bylo zaznamenáno např. sčítat příslušníky etnických menšin, zjišťovat znalost cizích jazyků, sčítat objekty individuální rekreace, sčítat

psy, kočky a další. Poměrně velká část připomínek se vztahovala k údajům o domech a bytech. Část připomínek byla charakteru legislativního. Vznesené připomínky a náměty byly vyhodnoceny a některé byly využity při zpracování návrhu zákona.

Na základě všech výše uvedených podnětů byla připravena nová verze návrhu zákona. Dne 18. 3. 2008 byl návrh zákona projednán na poradě vedení úřadu a následně byl 20. 3. 2008 mírně upravený návrh zákona předložen do vnějšího připomínkového řízení s termínem pro uplatnění připomínek do 21. 4. 2008.

V rámci vnějšího připomínkového řízení bylo na základě rozdělovníku osloveno 58 míst ke sdělení připomínek, 7 místům byl zaslán na vědomí, 1 místu ke stanovisku a 2 na vědomí. Své připomínky zaslalo 27 oslovených míst, 15 míst uplatnilo zásadní připomínky (nejvíce zásadních připomínek uplatnilo ministerstvo vnitra, ministerstvo pro místní rozvoj, ministerstvo práce a sociálních věcí, Odbor kompatibility Úřadu vlády a Úřad pro ochranu osobních údajů), 12 míst jen doporučující připomínky.

ČSÚ projednal všechny zásadní připomínky s místy, která je uplatnila a všechny byly vypořádány. Návrh zákona byl předložen koncem června do vlády bez rozporu.

Podle návrhu zákona by sčítání měly podléhat všechny osoby s trvalým či jiným povoleným pobytem na území ČR, ale i osoby zde dočasně přítomné, a dále všechny domy a byty. Celkem se navrhuje zjišťovat 25 údajů za osoby, 18 údajů za byty a bytové domácnosti a 11 údajů za domy. Změny jsou navrhovány ve způsobu provedení. Návrh zákona předpokládá, že některé práce související se sčítáním může ČSÚ vykonat prostřednictvím dodavatele služeb (a myslí se tím i práce v terénu při distribuci a sběru formulářů). Dále se předpokládá větší komfort pro sčítané osoby – tato se může sama rozhodnout, jakým způsobem vrátí vyplněný formulář. Buď jej vrátí sčítacími komisáři, nebo jej může odeslat poštou, nebo může vyplnit formulář přes internet. To však bude vyžadovat velmi dokonalou evidenci odevzdaných a převzatých formulářů a nelze vyloučit problémy při došetřování v domácnostech.

Pokud jde o povinnosti, pro ČSÚ a ostatní ústřední orgány státní správy zůstávají zhruba stejné jako v roce 2001, úkoly obcí byly dále redukovány. Rovněž sčítací komisáři budou mít méně povinností, neboť větší část formulářů nebudou sbírat, ale bude se vracet jinou cestou a z toho vyplývá i to, že nebudou mít povinnost sumarizovat údaje za sčítací obvody (podklady pro předběžné výsledky).

V souvislosti s přípravou návrhu zákona je třeba uvést, že pokračovaly i práce na návrhu nařízení Evropské komise a Rady EU o sčítání. Tento byl postoupen Evropskému parlamentu, hlasování v prvním čtení proběhlo 20. 2. 2008. Je pravděpodobné, že schválení nařízení Radou by se mohlo uskutečnit ještě do konce t.r.

Přes nespornou prioritu legislativních prací pokračovaly i práce v jiných oblastech. V oblasti využití administrativních zdrojů dat byla zpracovávána metodika a způsob práce s administrativním daty a to ve vazbě na dva mezinárodní projekty (**Transition Facility 2005 a Cenex 2007**). Tyto metodické postupy je možné rozdělit do těchto kroků – Metody a techniky rozpoznávání stejnorodosti a různorodosti v záznamech, Podmínky vztahující se k propojování dat a vliv lidského rozhodnutí, Databázové systémy při propojování dat a Inteligentní rozhodovací nástroje sloužící k propojování dat.

Byla naplňována databáze daty přebíranými z Informačního systému evidence obyvatel na základě par. 9a zákona o státní statistické službě. Databáze byla nejdříve naplněna alespoň ve zkušebním režimu v rozsahu zhruba 1 % dat. Poté probíhalo ověřování těchto dat a následně v květnu a červnu probíhalo naplňování celé databáze.

V návaznosti na paragrafové znění návrhu zákona o SLDB 2011 byly připraveny aktualizované pracovní návrhy sčítacích formulářů a doprovodných textů (vysvětlivky). K této inovované podobě se připravuje rovněž inovovaná verze elektronických sčítacích formulářů s jejich centrální správou.

Značná část pracovní kapacity je od 4. čtvrtletí 2007 věnována úkolům statistického metainformačního systému – rozpracování popisu vstupních statistických proměnných sčítání lidu, domů a bytů. Z věcného hlediska se činnosti soustředily zejména na dopracování definic statistických proměnných a analýzu záznamů v číselnících statistických pojmů, statistických funkcí a typu elementární proměnné – věcnému členění.

V rámci redakčních prací na překladu Doporučení KES (**CES Recommendations for the 2010 Round of Population and Housing Censuses**) byly zpracovány podklady pro sjednocení používané terminologie, zejména v názvech ukazatelů (core a non-core topics) a jejich definicích. Dohodnutá terminologie bude promítnuta i do souvisejících dokumentů – především do materiálu se souhrnným porovnáním metodiky mezinárodních doporučení a českého cenzu.

Pokračovaly práce na tvorbě modelu evidenční databáze a jeho specifikaci. Evidenční databáze zajistí sledování pohybu listinných i elektronických formulářů od okamžiku jejich vytvoření a distribuce až po předání do zpracování, sledování časového průběhu sčítání v terénu, vzájemné toky informací mezi ústředím ČSÚ, oblastními pracovišti a pracovišti dodavatele a monitorování úplnosti sčítání.

Dosavadní práce v oblasti diseminace výstupů se soustřeďují zatím na obsahovou stránku standardních publikací. Novým úkolem bude analýza požadavků, návrh zadání a řešení (obsahového i technologického) poskytnutí zpracovaných dat Eurostatu. Původně předpokládané i navrhované samostatné tabulace budou nahrazeny tzv. „hypercubes“ (cross-tabulace jednotlivých znaků zjištěných při sčítání). Data se budou předávat pomocí Census Hub (Hub používá standard SDMX – Statistical Data and Metadata Exchange – jehož verze 1.0 je již přijata jako mezinárodní standard ISO).

Územní příprava sčítání je dlouhodobým úkolem, který byl v 1. čtvrtletí 2008 podrobněji rozpracován po metodické, obsahové, technologické a organizační stránce. V řešitelských týmech byla projednána doplněná verze návrhu metodiky územní přípravy sčítání 2011.

Josef Škrabal

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA A DEMOGRAFIA

17. ročník, 3/2007

I. ČLÁNKY Z OBLASTI ŠTATISTIKY A DEMOGRAFIE

1. Ladislav KABÁT
Príjmová situácia a životné podmienky obyvateľstva Slovenska podľa štatistiky EU SILC 2005 3
2. Miroslava NOVÁKOVÁ, Branislav ŠPROCHA
Reprodukčné správanie v krajinách Európskej únie, podobnosti, rozdiely a postavenie Slovenska 22
3. Marcela KÁČEROVÁ, Branislav BLEHA
Teoretické východiska populačného starnutia a retrospektívny pohľad na starnutie Európy 43
4. Libor BERNÁT
Pastori a pegagógovia v superintendencii Trenčianskej, Liptovskej a Oravskej v 16. a 17. storočí 62

II. OZNAMY

1. Karol PAPAJ, Marián LABAJ
Anketa o spokojnosti respondentov štatistických zisťovaní 93
2. Vladimír URADNÍČEK
FERNSTAT 2007 – medzinárodná konferencia aplikovanej štatistiky – fórum stretnutia slovenských a zahraničných štatistikov 109
3. Peter MACH
Regionálna spolupráca štatistických spoločností 112

Vydáva Štatistický úrad Slovenskej republiky, Miletičova 3, 824 67 Bratislava 26, Slovenská republika; rozširuje a objednávky prijímá Informačný servis – tamtéž.

Cena: **50 Sk**, roční predplatné **200 Sk**.

OMBUDSMAN ŘEŠÍ PROBLEMATIKU TRVALÉHO POBYTU¹⁾

Dne 25. října 2007 proběhla v *Kanceláři veřejného ochránce práv* (KVOP) významná konference o trvalém pobytu. Problematika trvalého pobytu se může zdát být triviální a zaběhnutá, ale opak je pravdou. Jedná se o velmi složitý problém, a instituci státní správy, která tento problém jako problém rozpoznala, patří dík.

Trvalý pobyt (jako právní termín) a adresa trvalého pobytu (jako místo, na kterém je občan či obyvatel²⁾ evidován v Informačním systému evidence obyvatel (ISEO) a v jiných informačních systémech veřejné správy a na kterou je vázána řada práv a povinností, kterými je občan/obyvatel obdařen) byly v okamžiku zavedení do právního systému totožné se skutečným místem, kde člověk žije, má rodinu a tráví značnou část svého volného času.

V průběhu druhé poloviny 20. století a zvláště pak v 90. letech a v novém tisíciletí začala však tato vazba mezi skutečností a „institutem“ trvalého pobytu značně slábnout. Při posledním Sčítání lidu, domů a bytů bylo sečteno přibližně milion osob (tj. 10 % obyvatelstva) mimo svou adresu trvalého pobytu a předpokládá se, že od té doby došlo k dalšímu rozvolnění vazby mezi trvalým a skutečným bydlištěm. Důvodů, proč lidé bydlí jinde, než mají uvedeno v občanském průkazu, je mnoho:

- může se jednat o prostou pohodlnost a neochotu absolvovat nekonečné kolečko po všech úřadech a institucích, které mají obyvatelé ČR ve své evidenci,
- studenti se přihlášením k trvalému pobytu u příbuzného ve vzdálené a nepřístupné obci mohou snažit zlepšit si šance na místo na kolejích,
- majitelé domů se mohou snažit neumožňovat přihlašování k trvalému pobytu, se kterým je zpravidla spojena právní ochrana nájemníků,
- obec může fiktivním přihlašování obyvatel k trvalému pobytu uměle navyšovat počet svých obyvatel, a tím získat vyšší podíl na vybraných daních z příjmu fyzických osob,
- u malých obcí se mohou strany fiktivně přihlásit k trvalému pobytu do obce a do svého bytu své přátele a spolustraníky, a tím ovlivnit výsledky voleb do místního zastupitelstva,
- úřední změna trvalého pobytu může přinést daňové zvýhodnění atd.

Pokud se neshoduje adresa trvalého pobytu s adresou, na které osoba skutečně pobývá, přináší to celou řadu problémů, zvláště pokud se nejedná v lokalitě o jednotlivé případy, ale o masový jev. Zejména jde o doručování úředních zásilek, stanovení poplatků za vyvážení odpadu a záloh na služby v bytech konstruované podle počtu bydlících osob, informace majitelů domů o bydlících osobách, nastavení infrastruktury odpovídající skutečně bydlícím osobám. Problémem o sobě je poměrně značný počet občanů ČR (podle odhadů nejméně 300 tisíc), kteří sice mají v ČR trvalý pobyt, ale dlouhodobě (někdy i desítky let) žijí v zahraničí a jejich trvalý pobyt v ČR si nezrušili čistě účelově, aby nemuseli nic řešit, když přijedou do ČR na návštěvu. Část těchto lidí (asi 100 tisíc) je dokonce hlášena k trvalému pobytu na ohlašovných pobytu, protože domy, ve kterých před emigrací bydleli, již dávno neexistují a trvalý pobyt občana ČR bez vyjádření jeho vůle nelze zrušit. Tato skupina osob kromě problémů evidenčních a jiných problémů administrativního charakteru způsobuje i problémy ve statistice obyvatelstva (např. v podobě nesouladu dat Sčítání a dat demografické bilance v předchozím období, neschopností české statistiky dostat novému **Narizení Evropského parlamentu a Rady EU** ke statistice zahraniční migrace a mezinárodní ochrany v oblasti vykazování obyvatelstva obvykle bydlícího na území ČR a zahraničních migračních toků, kdy se mění adresa pobytu na dobu delší než jeden rok apod.).

Trvalý pobyt není pouze problémem České republiky, ale problémem v podstatě všech zemí bývalého socialistického bloku. Západní země problém trvalého pobytu a jeho vztahu ke skutečnému pobytu řešily mnohem dříve, a proto jejich evidenční systémy odrážejí realitu lépe než východní model. Např. v Německu a Rakousku je každý, kdo hodlá na nějakém místě pobývat déle než tři dny, povinen se sám (nebo prostřednictvím ubytovatele) registrovat k pobytu a uvést, zda je tato adresa jeho jediným či hlavním bydlištěm nebo se jedná pouze o další bydliště. Lidé jsou stejně tak povinni se z pobytu odhlašovat (opět buďto sami nebo prostřednictvím ubytovatele) a podle dat, která jsou k dispozici, tak i zodpověd-

¹⁾ *Sborník z konference Trvalý pobyt*, pořádané 25. října 2007 v Kanceláři veřejného ochránce práv. Dostupné z <http://www.ochrance.cz/dokument.php?back=/cinnost/konference.php&doc=1004>

²⁾ Trvalý pobyt mohou získat i někteří cizinci, kteří splní zákonem stanovené podmínky, proto je nutné brát v úvahu i širší vymezení.

ně činí. Všechny takové registrace a deregistrace jsou zohledněny v registrech obyvatel s tím, že za obyvatele je osoba např. v Rakousku považována až poté, co v zemi stráví nejméně 3 měsíce, a pokud se vyskytují nějaká práva či povinnosti vázaná na adresu pobytu, váží se na hlavní bydliště.

Uspořádání konference a pokus o nastolení veřejné i politické diskuse k tomuto složitému tématu je tedy bez pochyby záslužným činem. Kancelář ochránce lidských práv se i po skončení konference tématu nadále věnuje, jak je patrné z informací o činnosti KVOP, dostupných z: <http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/index.php&doc=1218> z 5. 3. 2008.

Konferenci zahájil *Otakar Motejl* (Veřejný ochránce lidských práv), který uvedl: „Kancelář veřejného ochránce práv uspořádáním tohoto shromáždění chce splnit jeden ze svých základních úkolů: Přispět k tomu, aby státní správa fungovala, aby fungovala logicky, aby fungovala jednotně“.

Jednání řídila *Jitka Seidlová* (zástupkyně Veřejného ochránce lidských práv), která má agendu trvalého pobytu a s ní související problémy občanů v kompetenci.

Prvním referujícím byl *Vojtěch Šimíček* (soudce Nejvyššího správního soudu), který se v příspěvku **Trvalý pobyt – vybrané aspekty** zmínil o nejednotném přístupu státu k trvalému pobytu, a o tom, kde mohou vznikat hlavní problémy při nerozlišování vnímání trvalého pobytu jako skutečného pobytu nebo jako institutu – především se jedná o výkon aktivního a pasivního volebního práva podle místa pobytu, práva rodiny na společný život, vlastnické právo, právo na samosprávu. Příspěvek doplnil několika příklady z běžného života, stejně tak jako judikaturami Nejvyššího soudu, které se nějakým způsobem institutu trvalého pobytu dotýkaly.

Mimo program konference vystoupil *Zdeněk Jirsa* (starosta obce Dolní Cerekev) s vysoce aktuálním příspěvkem **Ziskávání občanů finančně motivovanou změnou místa trvalého pobytu**. Pro obce v okolí Jihlavy, která si tímto způsobem papírově vypomáhala k překročení jedné z hranic v systému rozpočtového určení výnosů daní na úkor okolních obcí, bylo toto cvičení v administrativní migraci obyvatelstva do Jihlavy a zase zpět pouze kvůli 2-3 tisícům slíbené odměny poměrně tristní zkušeností. Z. Jirsa poukázal na absurditu chování Jihlavy a např. toho, že je možné přihlásit bez problémů 758 osob do jednoho čtyřpokojevého bytu.

Následovalo vystoupení *Zdeňka Němce* (ředitel odboru správních činností Ministerstva vnitra ČR) s příspěvkem **Trvalý pobyt občana na adrese sídla ohlašovny**. Nejprve v reakci na předchozí příspěvky vzpomněl problémy, které se vyskytly při schvalování zákona č. 133/2000 Sb. kvůli trvalému pobytu a jeho smyslu – zda se jedná o evidenční údaj, který s realitou nemusí mít mnoho společného nebo o policejní údaj, který vypovídá o tom, kde lze osobu skutečně najít. Při schvalování zákona v roce 2000 se ve Sněmovně střetly dvě lobbistické skupiny – skupina zastupující majitele domů (k přihlášení k trvalému pobytu je třeba získat souhlas majitele domu) a skupina zastupující nájemníky. Následně se ze spíše politických důvodů přešlo z policejního pojetí na pojetí evidenční, se všemi problémy, které to vzápětí přineslo. Z. Němec také upozorňoval na praxi v zemích EU, kde se jedná více o policejní pojetí (a na evidované adrese pobytu je možné člověka skutečně najít) a to i v zemích západních.

Poté se věnoval trvalému pobytu na ohlašovných pobytu. Původním účelem pobytu na ohlašovně bylo zanechat evidenční údaj o jednotlivci, kterého nebylo možné lépe lokalizovat. Používání tohoto institutu se však poněkud posunulo a podle informací ministerstva vnitra je na ohlašovných hlášeno přibližně 112 tisíc občanů. Fiktivní pobyty na ohlašovných pochopitelně přináší problémy např. s vyzvedáváním zásilek.

Ministerstvo vnitra k řešení problému pobytu na ohlašovných i na řešení dilematu mezi policejním a evidenčním pojetím trvalého pobytu vytváří pracovní skupiny zahrnující zástupce obcí a krajů, kteří s problémy trvalého pobytu přicházejí do styku nejtěsněji a na nepravdělných kolokviích a seminářích se problému intenzivně věnují.

Pavel Čížinský (Poradna pro občanství, občanská a lidská práva) v příspěvku **Trvalý pobyt a doručování** upozornil na právní problémy, které vznikají nesouladem faktické a evidované adresy pobytu, např. při doručování soudních obsílek, závislosti úspěchu doručení na primitivním nástroji vhození malého oznamovacího lístku do schránky a problémy, které může způsobit např. měsíční dovolená adresáta. Shrnul rovněž připravovanou novelu občanského soudního řádu a souvisejících předpisů o doručovací adrese a její registraci v rámci ISEO. P. Čížinský také navrhl způsoby jak oznamovat uložení zásilky moderněji a tak, aby se adresát mohl s faktem uložení zásilky seznámit i na dovolené (číslo mobilu v registru pošty nebo v registru pro doručování apod.)

Na jeho příspěvek navázal *Jaroslav Švoma* (Kancelář veřejného ochránce práv) s referátem **Doručování občanům s místem trvalého pobytu evidovaným v sídle ohlašovny**, ve kterém dále rozebírá potíže s rozporom mezi faktickým a evidenčním bydlištěm zvláště v případě osob hlášených k pobytu v sídle ohlašovny a některé konkrétní příklady potíží s doručováním nebo potížím vzniklým nedoručením úřední zásilky občanu.

Další přednášející *Pavel Pořízek* (Kancelář veřejného ochránce práv), se věnoval **Evidenci trvalého pobytu cizince a občana (některé problémové momenty cizinecké právní úpravy)**. Upozornil na podstatně horší situaci u evidence trvalého pobytu cizince, která je převážně způsobena zmatečným, nepřehledným a nesrozumitelným často novelizovaným zákonem č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců. Shrnuł novelizace cizineckého pobytového práva ve vztahu k trvalému pobytu směřující ke sjednocení úpravy institutu trvalého pobytu cizinců směrem k úpravě trvalého pobytu občanů ČR.

Jan Potměšil (Svaz měst a obcí) v příspěvku **Doručování na adresu trvalého pobytu a na adresu ohlašovny** se tématu věnoval z pohledu obcí. Zaměřil se hlavně na to, co přinese novela Správního řádu, která zadává institut doručovací adresy, kterou účastník řízení nově bude moci uvést.

Příspěvek *Váta Zvánovce* (Úřad pro ochranu osobních údajů) **Opomíjený právní institut „bydliště“** poskytuje využitelná východiska k řešení problémů spojených s institutem evidenčního pobytu, proto si jej dovoluji uvést celý: úzce souvisí se statistickým pohledem na věc. „*Rád bych navázal na referát o doručování, a to příbuzným institutem, kterým je místní příslušnost. Zde bych rád připomněl jeden pojem, o kterém zde ještě příliš nebyla řeč, ačkoliv s trvalým pobytem úzce souvisí, a to je bydliště, neboli, jak tomu říkají novináři a jiní laici, trvalé bydliště. Pojem bydliště je tradiční institut, který bohužel v našem právním řádu přetrvává už jenom v občanském soudním řádu, ve správním řízení byl nahrazen pojmem trvalý pobyt. Přitom když se podíváte do všech předchozích správních řádů, ať už z roku 1928, z roku 1955 nebo z roku 1960, tak místní příslušnost byla vždy odvozována od bydliště. To mělo na výhodu, že pojem bydliště je v doktríně jasně definovaný. Bydliště má ten, kdo má ‚animus domicilandí‘ a ‚corpus domicilandí‘. Animus znamená, že má úmysl se někde trvale zdržovat, a corpus, že tam skutečně pobývá. Tedy tyto dva znaky jsou definicí bydliště, čímž se řeší nekonečné spory o to, jestli u trvalého pobytu musí se člověk zdržovat, nebo stačí, když se jen nahlásí. K pojmu bydliště existuje bohatá judikatura, ať už prvorepubliková, nebo i z 80. let. Soudy civilní si s tím velice dobře poradily, takže je otázkou, zda bychom „bydliště“ neměli vrátit i do správního řízení.*

Možná bychom se měli zamyslet i nad institutem domovského práva, který byl zrušen v roce 48, tento institut by zřejmě mnohé problémy rovněž pomohl řešit“

Alena Kozlová (Magistrát hl. m. Prahy) v referátu **Praktické problémy správního řízení o zrušení údaje o místě trvalého pobytu** poukazovala na důsledky nejasné formulace zákona o evidenci obyvatel v oblasti správního řízení na zrušení trvalého pobytu (podle §12 zákona č. 133/2000 Sb., a zvláště písmena c a d). Tímto řízením jsou pověřeny obce, které často nedisponují zaměstnanci s odpovídající kvalifikací, v dostatečném množství a dostatečně proškolené pro takto komplexní rozhodování. Z hlediska kvality rozhodování by tedy bylo vhodné, aby tato pravomoc přešla na vyšší úroveň samosprávy nebo na okresní soudy.

Miloš Valášek (KVOP) (**Poskytování údajů z informačního systému evidence obyvatel**) otevřel další aspekt problematiky, a to striktnost úpravy v oblasti sdělování informací o adrese trvalého pobytu třetím osobám a stížností občanů na postup úřadů, kterou v souvislosti se zákonným postupem úřadů podávají Veřejnému ochránci.

Na jeho vystoupení reagoval *Josef Prokeš* (Úřad pro ochranu osobních údajů – ÚOOÚ) vysvětlením role ÚOOÚ a obecného zákona o ochraně osobních údajů ve vztahu k evidenci obyvatel a ke sdělováním údajů z této evidence soukromým i veřejným subjektům. Uvedl, že společnost převážně na rozdíl od rodného čísla nevnímá údaj o adrese pobytu jako citlivý údaj, který by měl být zvláště chráněn. *Miloš Procházka* (Městský úřad Kutná Hora) v diskusním vystoupení hovořil o dalších aspektech praktické aplikace nejasného přístupu k trvalému pobytu a problémům, které působí např. vnitřní rozpor v zákoně o evidenci obyvatel (TP nepřináší práva k nemovitosti nebo bytu, ale majitel či uživatel nemovitosti či bytu nemůže dát podnět ke zrušení TP i když mu to může způsobit značné problémy při exekučních řízeních nebo při rodinných problémech). Problémy neoprávněných exekucí a neoprávněných žádostí exekutorů o informace o bývalých manželech osob dotčených exekučním řízením se pro své vystoupení nechal inspirovat *Vladimír Plášil* (prezidium Exekutorské komory). Vysvětlil důvody žádostí o data z ISEO – může se např. jednat o snahu dohledat bývalého manžela osoby podléhající exekuci, protože důvod k této exekuci vznikl ještě před rozvodem – v takovém případě je i druhý z manželů z titulu společného vlastnictví manželů účastníkem řízení a je nutné vést řízení i s ním. I soudní exekutoři se setkávají s problémem doručování na ohlašovnu. **Je tedy vidět, že nejzávažnějším problémem spojeným s fiktivním evidenčním údajem o trvalém pobytu je velmi nákladné (časově i finančně) doručování úředních a soudních obsílek občanům.**

Diskusi i konferenci uzavřel *Libor Dellin* (místopředseda Občanského sdružení majitelů domů, bytů a dalších nemovitostí v ČR). Vlastníkům domů již z podstaty věci vadí, že trvalý pobyt je pouze prázdny evidenční údaj, který nemá vazbu na realitu a jehož řízení na konkrétní adrese nepodléhá schvalování majitele domu nebo bytu. Většina kritického vystoupení L. Dellina směřovala jednak k současné podobě

zákona č. 133/2000 Sb. o evidenci obyvatel a rodných čísel, jednak k praktické aplikaci tohoto zákona – např. ohlašovací povinnosti ohlášenou pobytem směrem k vlastníku nemovitosti – při přihlášení i odhlášení od pobytu, prokazování zániku užívacího práva k nemovitosti či její části, odhlášení osob bez občanství ČR z objektu, jeden ze tří způsobů vyměřování poplatků za odpady (podle trvalého pobytu – používaný např. v Praze), přidělování parkovacích stání, exekuce majetku nepovinných osob, které mají tu smůlu, že mají stejný trvalý pobyt jako osoba, která se na místě svého trvalého pobytu nezdržuje atp.

Ze všech příspěvků „lidí z praxe“ bylo patrné, že je třeba co nejrychleji uvést evidovaný trvalý pobyt do souladu s realitou (tedy nikoliv evidenční ale faktický charakter evidovaného údaje o pobytu, včetně možnosti pokutování za nenahlášení změny pobytu nebo včetně nepříjemných důsledků, které by pro občana či cizince mělo nevyzvednutí soudní nebo úřední obsílky na evidované adrese pobytu) tak, aby státní i veřejná správa i majitelé domů mohli efektivně fungovat a neztrácet čas korespondenčními hrátkami. Pokud evidovaná adresa trvalého pobytu není v souladu s realitou a nelze podle ní např. účinně nalézt jednotlivce, je zbytečné takový údaj v evidenci obyvatel uchovávat. Lze proto doufat, že zvláště díky této konferenci se podaří s problémem něco v krátké době udělat.

Bohdana Holá

NEJEN DEMOGRAFICKÁ HISTORIE RUSKA V POSLEDNÍCH DVOU STOLETÍCH

Známý ruský demograf a sociolog *Anatolij Grigorjevič Višněvskij* publikoval před několika lety významnou studii o demografické historii Ruska. Jak již naznačuje její název *Srp a rubl* (1998)¹⁾, pojal ji velmi široce, neboť se v ní věnoval širokému hospodářskému a sociálnímu zázemí tohoto vývoje.

Kniha je rozdělena do dvou částí: doba neukončených revolucí a agónie impéria. Obě části jsou rozděleny do kapitol, jejichž názvy dobře charakterizují obsah tohoto svým charakterem téměř encyklopedického díla. První část je rozdělena do šesti kapitol: ruská krize na začátku 20. století; agrární společnost v konečné fázi; ekonomická revoluce: automobil s koňským potahem; urbanizační revoluce: města bez měšťanstva; demografická a rodinná revoluce: demografická svoboda v nesvobodné společnosti; kulturní revoluce: nábožensky věřící člověk s kolektivním vědomím (v češtině těžko přeložitelný výraz „sobornyj“) s univerzitním diplomem; politická revoluce: marginální lidé („marginály“) ve vládě. Také druhá část má čtyři charakteristické kapitoly: nástup ruského impéria; impérium a modernizace; krize impéria; impérium a svět.

V první části autor charakterizuje zaostávání Ruska v rámci Evropy v 17. až 19. století. Náznaky reforem přicházejících z Evropy zde pouze počaly, ale nikdy se plně neuskutečnily. Celé 19. století přetrvává feudální systém a počátek většího průmyslového rozvoje začíná až v osmdesátých letech 19. století. Rusko nezažilo reformaci ani osvícenství a osvícenský absolutismus některých carů byl spíše výjimkou a neměl dlouhého trvání (Petr I. Veliký, Kateřina II). Vládou podporovaná pravoslavná církev potlačila jakoukoliv reformaci a osvícenský absolutismus příliš nezměnil postavení venkovského obyvatelstva. K pomalému rozvoji přispěla i velká rozloha ruské říše, její nedostatečně rozvinutá infrastruktura i geografická poloha na okraji Evropy. Zásadní význam měla též nerozvinutost osobního vlastnictví půdy a systém společného občinového vlastnictví jako pozůstatek feudálních poměrů. Jelikož zemědělství bylo hlavním ekonomickým sektorem celé 19. století, mělo to význam i na jeho produktivitu, která rostla v Evropě právě jako důsledek rozvoje ostatních sektorů a ve vzájemné vazbě s nimi (průmysl, doprava a obchod).

Výsledkem této situace je postavení Ruska na přelomu 19. a 20. století v oblasti ekonomické, demografické i sociální ve srovnání s tehdy vyspělými státy Evropy a světa. Průměrná úroda obilí na 1 ha byla v Rusku v letech 1909–1913 dvakrát nižší než ve Francii a 3,4krát nižší než v Německu. Mnohem výraznější rozdíly však byly v průmyslové výrobě. V roce 1913 byla výroba uhlí na obyvatele 209 kg (v USA 5358 kg), elektrické energie 14 kWh (v USA 176); národní důchod byl v Rusku 102 rubl/obyv.; byl 2,9krát nižší než v Německu, 3,4krát nižší než ve Francii, 4,3krát nižší než v Anglii a 6,8krát nižší než v USA. Odpovídající rozdíly jsou i v demografických ukazatelích. V letech 1906–1910 byla kojenecká úmrtnost 247 ‰, což je úroveň v českých zemích z poloviny 19. století a v uvedeném období byla podobně jako ve většině zemí západní Evropy o 100 ‰ nižší. Naděje dožití byla v letech 1907–1910 pro muže

¹⁾ Višněvskij, A. *Serp i rubl. Konservativnaja modernizacija v SSSR*. Moskva: Objedinnoje gumanitarnoje izdatelstvo, 1998. 430 s.; Vichnevskij, A. *La faucille et le rouble: la modernistaion conservatrice en URSS*. Traduction du russe par M. Vichnevskaya. Paris: Gallimard, 2000, 465 p.

32 let a pro ženy 34 let; v českých zemích byla o 10 let delší; podobná byla situace v ostatních evropských zemích procházejících druhou fází demografické revoluce.

V té době došlo k první světové válce se známými důsledky bolševické revoluce v roce 1917. Tehdy existovaly již nezanedbatelné zárodky tržní ekonomiky a bylo možno je buď podpořit, nebo se vydat jinou cestou, autor to nazývá cestou americkou nebo pruskou. Sovětská vláda zvolila cestu pruskou, tedy industrializaci řízenou státem. Přitom se ovšem neobešla bez pomoci vyspělých kapitalistických zemí, od kterých přebírala vyspělou techniku a zařízení. Až do 30. let 20. století se o tom veřejně psalo v tisku, ale poté na tyto informace bylo uvaleno embargo. Bylo to zejména proto, že industrializace byla zaměřena na výrobu těžkého průmyslu a málo přispívala k růstu spotřeby obyvatelstva, která ve srovnání s ostatními zeměmi na přibližně stejné úrovni rozvoje výrazně zaostávala. Industrializace byla preferována a venkov dále zaostával; spolu s nešetnou kolektivizací to vedlo v některých letech k nedostatku potravin, které musely být dováženy. Na venkově se však rozšířil hlad, v důsledku kterého zemřelo v letech 1932–1933 statisíce až miliony lidí. Také stavby potřebných obydlí pro pracující v průmyslu se financovaly podobným způsobem; přitom se příliš nedbalo na kvalitu výstavby.

Autor recenzované práce byl prvním, kdo v Rusku zavedl termín demografická revoluce (1976) pro kvalitativní přeměnu reprodukčního chování obyvatelstva²⁾.

Podrobně se jí věnuje v poměrně rozsáhlé páté kapitole. Její průběh v Rusku je ovlivněn dvěma světovými válkami, politickými represemi, které probíhaly v masovém měřítku od roku 1929 do úmrtí Stalina a výše zmíněným hladomorem. Tyto události velmi ovlivnily průběh zlepšování úmrtnosti; přesto podle oficiálních údajů poklesla úroveň kojenecké úmrtnosti do konce 60. let na 26 ‰ a naděje dožití pro muže se zvýšila na 65 let a žen na 73 let. Je ovšem zajímavé, že od té doby naděje dožití žen stagnovala a u mužů se dokonce snížila pod 60 let. Také druhá složka demografické reprodukce se v průběhu prvních 60 let 20. století snížila odpovídajícím způsobem pro průběh demografické revoluce; úhrnná plodnost se snížila ze 7 na 2,6 dětí, tedy více než na polovinu. Všechny revoluční změny v různých procesech, které se týkají lidí (demografické chování, urbanizace, industrializace, emancipace žen, změny charakteru rodiny, politické vzdělání, lékařské péče a hygieny aj.) jsou vzájemně propojeny a můžeme je označit jako globální revoluci moderní doby. Nepochopení tohoto procesu, který je univerzální a probíhá postupně ve všech zemích světa, vedlo k jeho ideologickému odmítání a k různým tvrzením, která byla v rozporu s realitou. Tak se např. ještě v polovině 50. let tvrdilo, že za kapitalismu se úroveň úmrtnosti zvyšuje a úroveň plodnosti snižuje, kdežto za socialismu je tomu právě naopak. Z ideologických důvodů se také několikrát měnil v Rusku přístup k umělému ukončení těhotenství. Po říjnové revoluci byl nejprve zcela uvolněn (podobně jako rozvod se pouze ohlásil); z obavy před dalším snižováním počtu narozených dětí byl v roce 1936 vydán zákaz jejich provádění (nebyl příliš účinný) a v roce 1956 byl tento zákaz opět odvolán. Je ovšem zajímavé, že pro nedostatek antikoncepčních prostředků se ještě v té době (polovina 60. let) potraty staly prakticky jedinou dostupnou dodatečnou antikoncepcí (v některých letech jejich počet až čtyřikrát převyšoval počet narozených dětí).

Také v druhé části je řada zajímavých údajů. Mezi ně patří graf s vystižením teritoriálního rozšiřování ruského impéria, které probíhalo pravidelně od poloviny 15. století, a dalším grafu je srovnání s teritoriálním růstem britského impéria, které začíná o tři století později, ale v 19. století rozsah ruského impéria překoná, a to až do doby ztráty Kanady. Probíhá silná rusifikace, zejména na Sibíři; několik národů zaniklo. Sovětský svaz pokračoval v posilování impéria, avšak po pádu komunismu nezabránil federalizaci a osamostatnění některých republik. 20. století bylo dobou modernizace, přeměny charakteru státu z agrárního a venkovského na průmyslový a městský; tato modernizace však byla konzervativní, k srpů přidala kladivo; tím však neumožnila plně dokončení modernizace, neboť sovětský totalitarismus zabránil rozvoji tržní ekonomiky a politické demokracie. Přes všechny protiklady a nedůslednosti sovětské modernizace byl vytvořen základ, na kterém je možno stavět. Autorovými slovy řečeno: v minulosti Rusko prošlo velikými vítězstvími, velikými porážkami i velkým proléváním krve. Avšak národ, stát i společnost se změnily. Do minulosti odešla doba srpů, vyčerpala se agrární společnost. Rusko se stalo zemí současné ekonomiky, státem rublu. Autor v žádném případě nepřikraňuje ruskou minulost. Důsledně ji analyzuje a jasně ukazuje na příčiny nezvratitelné krize sovětského systému. Taková hodnocení jsou neobyčejně cenná pro pragmatické nasměrování dalšího vývoje. V závěru vyzývá, že je potřebné zpětně ohlédnouti, ale bez hněvu.

Kniha byla přijata velmi pozitivně a recenzovaná v řadě ruských odborných i politických časopisů. Byla přeložena do francouzštiny a vydána také v Paříži (2000).

Zdeněk Pavlík

²⁾ Višněvskij, A. G. *Demografická revoluce*. Moskva: Statistika, 1976, 239 s.

Z České demografické společnosti

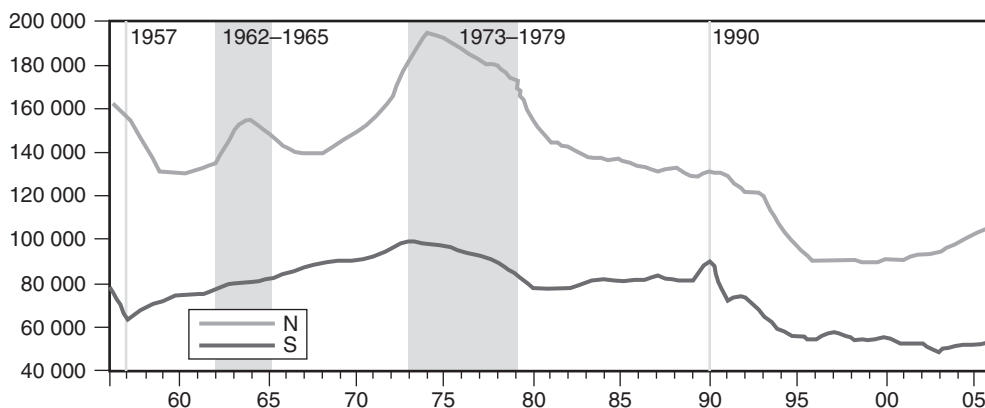
Tématem březnové 410. demografické středy byla **Kointegrace demografických časových řad**, které přednesl *Josef Arlt* (VŠE).

Většina ekonomických a demografických časových řad je nestacionární. Nerespektování této skutečnosti může při modelování časových řad vést k tzv. zdánlivé regresi a korelaci. Kointegrační analýza tento problém řeší.

Je-li odklon směrů vývoje časových řad pouze krátkodobý, časem se vytrácí a existuje mez, za kterou nemůže jít, potom jsou časové řady v ekvilibriu. Statistické vyjádření tohoto stavu se nazývá **kointegrace časových řad**. Kointegrace je ústřední myšlenka modelování integrovaných (nestacionárních) časových řad. Střední hodnotu stacionární lineární kombinace integrovaných časových řad je možné chápat jako ekvilibrium, které spojuje uva-

Z grafu je patrné, že časové řady počtu sňatků (S) a počtu narozených (N) mají podobný vývoj. Jsou zde však vyznačena období, ve kterých se řady rozcházejí. Jedná se zejména o období, kde byla učiněna administrativní opatření vedoucí k dočasnému růstu počtu narozených. Pomocí kointegrační analýzy byl identifikován a formálně vyjádřen tzv. dlouhodobý vztah mezi analyzovanými časovými řadami. Na základě přítomnosti tohoto vztahu a tzv. „paměti“ časových řad je možné tvořit předpovědi budoucího vývoje počtu sňatků a počtu narozených.

Dne 16. 4. 2008 hovořila na 411. diskusním večeru na téma **Domácnosti ve vybraných evropských zemích podle dat sčítání lidu** *Dagmar Bartoňová* (PrF UK). Přednáška byla rozdělena do tří částí. V první se přednášející zaměřila na

žované časové řady. Analýza vztahů mezi integrovanými časovými řadami má smysl pouze tehdy, jsou-li tyto časové řady kointegrované. Není-li tomu tak, každá časová řada má jiný směr vývoje a při jejich modelování vzniká stav, který se označuje jako zdánlivá regrese. Skupinu kointegrovaných časových řad lze popsat modelem korekce chyby, který odlišuje tzv. dlouhodobé a krátkodobé vztahy a může být využit ke konstrukci předpovědí těchto časových řad.

Příkladem aplikace kointegrační analýzy v demografické oblasti může být analýza vztahu počtu sňatků a počtu narozených v České republice v letech 1956–2006. Vývoj těchto časových řad ukazuje následující graf.

metodickou srovnatelnost dat a odlišnosti v definicích domácností a klasifikacích osob v nich žijících, zabývala se možnostmi využití různých zdrojů dat o domácnostech v jednotlivých zemích, a upozornila na metodické poznámky, které publikuje na toto téma Eurostat, jakož i na srovnatelnou databázi týkající se údajů o domácnostech a rodinách, jež je založena především na datech sčítání lidu; tato data jsou v řadě zemí doplňována o údaje z různých výběrových šetření, někde je využíváno údajů z populačních registrů. Ačkoliv se všechny evropské země snaží respektovat při sčítáních mezinárodní doporučení k zjišťování údajů o domácnostech – pro poslední census **Recommendations for the 2000 Censuses of popu-**

lation and Housing in the ECE Region (Doporučení ke sčítání lidí a obydlí v období 2000 v regionu EHK) – určité rozdíly v definicích přetrvávají. Týkají se především vymezení osob v čele domácností, odlišných věkových hranic i dalších kritérií používaných pro vymezení kategorie dětí v domácnostech a zjišťování soužití v různých typech domácností. Většina zemí akceptuje podle doporučení koncept hospodářských domácností, menší část zemí pak koncept bytových domácností (zejména ty, které přejímají více dat z populačních registrů – skandinávské státy, Dánsko, Island, Francie, Španělsko).

Druhá část byla zaměřena na porovnání struktury domácností z hlediska jejich typů – rodinných (úplných, neúplných), domácností jednotlivců, a struktury domácností podle počtu členů. Ze srovnávací analýzy (podle dostupnosti dat bylo srovnáváno 23-27 států) vyplynulo, že trend vývoje rodin a domácností je v evropských zemích podobný (s určitými výjimkami vyvolanými různými sociálními opatřeními, které se projevují dočasnými efekty). Odlišnosti v rozsahu změn v jednotlivých zemích však existují a jsou vysvětlovány hlavně různými časováním počátků změn, dále specifickými kulturně sociálními odlišnostmi a také odlišnostmi v definicích a přijatých koncepcích. Přednášející zdůraznila především všeobecný pokles průměrné velikosti domácností, který je patrný zhruba od 60. let minulého století, na němž se podílejí hlavně a) všeobecný růst počtů a podílů osob, které žijí a hospodáří samy jako domácnosti jednotlivců a b) snížení velikosti rodinných domácností způsobené poklesem úrovně plodnosti. V těchto trendech se uplatňují další demografické faktory, především stárnutí populací, jehož vliv je patrný na rostoucím počtu domácností jednotlivců starších osob, na rostoucím zastoupení párů, jejichž děti už původní rodinu opustily či párů programově bezdětných, dále klesající úroveň sňatečnosti způsobující zvýšení zastoupení domácností jednotlivců v mladším věku a rostoucí úroveň rozvodovosti, která vede k zvyšování zastoupení neúplných rodin a domácností jednotlivců. V západní Evropě tak klesla průměrná velikost domácností od konce 50. let z hodnot kolem 3,5 člena připadajících na domácnost přes hodnoty kolem 3,1 člena v 70. letech a 2,6 počátkem 90. let až na hodnoty kolem 2,5 na přelomu tisíciletí. Větší domácnosti oproti tomuto průměru byly hlavně ve státech jižní Evropy (Španělsko, Portugalsko, Itálie, Řecko), v západní Evropě pak v Irsku, naopak menší průměrnou velikost domácností měly skandinávské státy, dále Dánsko, ve střední Evropě Německo a Švýcarsko. V zemích bývalého východního bloku ve střední a východní Evropě průměrná velikost domácností klesala také, výchozí hodnoty ale byly o něco vyšší, na začátku

90. let přibližně o 0,2 až 0,3 osoby, na přelomu tisíciletí byla velikost domácností v Česku, Maďarsku již srovnatelná s ostatními středoevropskými státy. Ve všech zemích se výrazně snížilo zastoupení domácností s pěti a více členy, naopak podíl domácností jednotlivců vzrůstal – ve skandinávských zemích, Německu a Švýcarsku se na přelomu tisíciletí pohyboval mezi 35-40 %, zatímco v jižní Evropě a v Irsku nedosahoval ani 20 %. U úplných rodinných domácností (včetně bezdětných párů) je ve všech zemích zřejmý posun k nižšímu zastoupení rodin se třemi a více dětmi a postupné zvyšování podílu párů bez dětí.

Ve třetí části večera se přednášející zaměřila na koncepci zjišťování soužití v rodinách a domácnostech v připravovaném cenzu v ČR v roce 2011. Diskutovány byly problémy související s dalším přiblížením způsobu zjišťování dat o domácnostech a rodinách k mezinárodním doporučením. Jedná se hlavně o změnu kategorie pobytu osob z trvalého na obvyklý a důsledky této změny ve zjišťování soužití, dále o přijetí konceptu hospodářící domácnosti jako základní jednotky soužití osob (na rozdíl od dosud preferovaných „cenzových“ domácností) a konceptu rodiny (na základě deklarovaných vzájemných vztahů). Přednášející se v této části opírala o materiály poskytnuté pracovníky ČSÚ.

Zejména tato část se stala předmětem další diskuse, která se týkala především úskalí kolem definice obvyklého pobytu, kolem způsobů vyznačování soužití osob v připravovaných dotaznících, diskutovány byly i další otázky související s přípravou a organizací budoucího sčítání lidu v ČR.

Olomoucká pobočka České demografické společnosti ve spolupráci se *Středomoravskou pobočkou České geografické společnosti* uspořádala další ze svých tradičních diskusních demografických podvečerů. Přednáška se tentokrát konala v aule Pedagogické fakulty UP 1. dubna 2008. Pro tentokrát bylo zvoleno téma **Rodina: Má ještě smysl?**. Přednášejících se sešlo šest a setkání se zúčastnilo kolem 120 studentů.

Ještě před vlastním zahájením přednášky byly promítány zajímavé úryvky z článků, zaměřené na vývoj rodiny a její funkce během století, které připravil *Vladimír Poláček*. Prvním referujícím byl *Pavel Ptáček* (katedra geografie, PřF UP Olomouc), který seznámil přítomné s empirickým výzkumem mezi studenty VŠ a SŠ v Olomouci, uskutečněným v rámci diplomové práce *Hany Růžičkové*. Osloveno bylo celkem 203 osob (stejně zastoupení mužů a žen) a otázky se týkaly typu partnerského svazku, plánů na partnerský svazek, ideálního věku vstupu do manželství a ideálního věku při narození prvního/posledního dítěte, ideálního počtu dětí a plánovaného počtu dětí, míry důležitosti narození dítěte pro manželství apod.

Diplomovou práci autorka ještě nedokončila, nicméně z prvních výsledků zpracovávání tohoto šetření vyplývá smysluplnost rodiny.

Kateřina Ivanová (Ústav sociální medicíny a zdravotní politiky, LF UP Olomouc) měla přednášku pojatou jako zamyšlení sociologa nad smyslem rodiny. Náměty k tématu „rodina“ čerpala z rad maminky (socioložky), z knih (Ivo Možný) i ze své pedagogické praxe. V úvodu se zabývala definicí rodiny a jejími svazky (příbuzenské, pokrevní, dobrovolné) s důležitou funkcí výživy a výchovy dětí. Dále uvedla typologii rodiny (podle velikosti, podle úkolu,...) a funkce rodiny (biologická-reprodukční, ochranná, výchovná a socializační, emocionální, ekonomická). Poté se zabývala vývojem rodiny a proměnami její funkce v čase (pravěká rodina s funkcí biologickou a ochrannou, středověká a raně novověká rodina s funkcí ekonomickou a výchovnou, moderní rodina s funkcí ekonomickou a emocionální). Vzhledem k tomu, že v současnosti přebírá mnoho „rodinných“ funkcí stát, dochází k nestabilitě rodiny. Na mapě ukázala hranici mezi východoevropským a západoevropským modelem rodiny a pokračovala zamyšlením nad hlavními vlivy na postmoderní rodinu a výčtem znaků postmoderní rodiny. Obsáhlou, přehlednou a přínosnou přednášku *Kateřina Ivanová* zakončila shrnutím základních atributů smysluplnosti rodiny, kterými jsou stabilita v nestálém světě, děti jako emocionální bohatství, vnitřní solidarita, jedinečnost lásky a intimity, společné vzpomínky (a dluhy), opora v nemoci a ve stáří. „Rodina je blízkost a blízkost má vždycky smysl“, konstatovala v závěru.

Jako třetí vystoupil *Antonín Basler* (kanovník Metropolitní kapituly u sv. Václava), který formou krátkého kázání přirovnal rodinu ke svaté Trojici s tím, že rodina má rozhodně smysl.

O zdroji dat o rodině informoval *Vladimír Poláček* (ČSÚ Olomouc). Z bilančních položek se jedná o sňatky (sledované od 1919, pokles ze 100 tisíc na 50 tisíc ročně) a rozvody (vzestup z 10 tisíc na 30 tisíc ročně). Také lze dělat bilanci počtu manželství. Za domácnosti lze získat data pouze ze SLDB, přibývá domácností jednotlivců (i díky stárnutí populace).

Matrikářka *Daniela Tököly* (Magistrát města Olomouce) popsala své dojmy při uzavírání sňatků. Uvedla, že k obřadu nyní partneři přistupují mnohdy méně zodpovědněji než dříve.

O sociálním systému pohovořila v poslední přednášce *Iva Elznerová* (Oddělení péče o rodinu a děti, Odbor sociální pomoci Magistrátu města Olomouce). Zdůraznila, že do roku 1989 byl sociální systém doloženě dotován a regulován státem. Dnešní tři pilíře sociálního systému (sociální pojištění, státní sociální podpora, sociální pomoc a služby) mají vliv na utváření i fungování rodiny, což *Iva Elznerová* doložila na příkladu finančních východ osamělé vyživující matky oproti rodině nebo partnerství.

Téměř hodinovou diskusi, která následovala, řídil *Vladimír Poláček*. Ke slovu se přihlásilo (s někdy i rozsáhlejšími příspěvky) několik posluchačů, kterým přednášející odpovídali nebo s nimi polemizovali.

Letošní národní 38. konference České demografické společnosti byla věnována 50letí vydávání časopisu *Demografie*, revue pro výzkum populačního vývoje. Nesla titul **Padesát let časopisu Demografie – demografie v posledních padesáti letech a její reflexe na stránkách časopisu Demografie**, byla dvoudenní (21. – 22. 5. 2008) a zúčastnili se jí přední slovenští a čeští demografové, pozvaní hosté ze spřátelených redakcí – *Slovenské statistiky a demografie*, *Sociologického časopisu*, *Statistiky* a bývalé redaktorky. Úvodní blok byl věnován vzpomínkám na zakladatele časopisu, především *Františka Fajfry* a *Vladimíra Srba* a ostatním osobnostem spojeným s jeho počátky. Další bloky byly zaměřeny na základní demografická témata, která se v časopise řešila a dodnes řeší.

Účastníky přivítal *Felix Koschin* – místopředseda ČDS, zprávou o zařazení časopisu do tzv. Pozitivního seznamu časopisů sestavovaného Radou pro výzkum a vývoj při Úřadu vlády ČR. Začlenění časopisu do tohoto seznamu bude v ČR hodnoceno obdobným způsobem jako tzv. impact factor (poměr citovanosti časopisu k celkovému počtu publikovaných článků v předchozích dvou letech). Poté za vedení ČSÚ a časopis *Statistika* vystoupil *Jiří Křovák*. Zdůraznil, že *Demografie* má ve stávajícím vedení trvalou podporu a poděkoval všem, kteří se na jeho tvorbě podílejí. *Milan Olexa* (předseda red. rady Slovenské statistiky a demografie) připomněl dlouhodobou spolupráci slovenských a českých demografů a statistiků a současně problémy slovenské demografické statistiky. *Michaela Vojtková* (zastupovala šéfredaktora Sociologického časopisu *Marka Skovajsu*) hovořila o vzájemné spolupráci sociologů a demografů.

První vzpomínkový referát věnovaný *Františku Fajfroví* přednesl *Zdeněk Pavlík* (**František Fajfr a založení demografie**; příspěvky z konference budou publikovány v č. 1/2009, proto uvedu jen názvy referátů a jejich autory). Poté vystoupil *Milan Kučera* (**Tvůrci renesance české demografie po 2. světové válce**) a na konec dopoledního bloku hovořila *Jiřina Růžková* – předsedkyně red. rady *Demografie* (**Časopis Demografie a ČSÚ**). V diskusi *Pavla Horská* upozornila na zahraniční styky českých demografů s představiteli především maďarské, polské a francouzské demografie již od počátku 60. let 20. století, které umožnily vzájemnou informovanost a spolupráci.

V odpoledním bloku vystoupili *Jiřina Kocourková* (**Rodinná politika a její vliv na reprodukční chování v ČR**), *Pavel Čtrnáct* spolu s *Josefem Škrabalem* (**Sčítání 2001 – nové přístupy**) a *Boh-*

dana Holá (Statistika zahraniční migrace v ČR – minulost a budoucnost).

Druhý den jednání (22. května) zahájil Milan Kučera (Počátky demografických výzkumů – jejich obsah a cíle), poté vystoupili Tomáš Fiala – Jitka Langhamrová (Lidské zdroje v ČR před padesátí lety a za padesát let), Petr Mazouch (Prognóza úrovně vzdělanosti v krajích ČR), Jakub Fischer – Petr Mazouch (Prognóza ekonomického vývoje v krajích ČR ve vztahu k prognóze vzdělanosti).

Odpoledne téhož dne referovali: Jiří Šrámek (Může mít hormonální kontracepce vliv na rozvodovost?), Branislav Šprocha (Populační vývoj Slovenska a Česka v období první Československé re-

publiky), Tomáš Kučera (Aplikace konceptu náhradové migrace v podmínkách ČR), Boris Vaňo (Ako sa zmenila demografická situácia na Slovensku v posledných 50 rokov), Felix Koschin (Přehled článků o metodách), Dana Švejnárová (Knihovna ČSÚ – demografické fondy a jejich osudy), Eduard Maur (Čtyřicet let sborníku Historická demografie) a Klára Tesárková a Eva Karousová (Výzkum sezónnosti sňatečnosti za padesát let časopisu Demografie). V závěrečné diskusi Z. Pavlík v reakci na Koschinův příspěvek uvedl, že budoucnost demografie i časopisu nevidí v nadužívání matematických metod, ale v řešení teoretických problémů demografie a v zobecňování dílčích závěrů.

JA, bar, RH, hru

Kartografický den v Olomouci

V pátek 29. února 2008 se v prostorách Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci uskutečnil již 2. kartografický den s podtitulem **Kartografie v demografii aneb Seminář o moderním pojetí tematického mapování v geovědních oborech**. Pořadatelé byli: Česká geografická společnost, sekce Kartografie a geoinformatiky, Kartografická společnost ČR, Česká asociace pro geoinformace, Geoinformatika.sk Bratislava a Katedra geoinformatiky PŘF Univerzity Palackého v Olomouci. Před zcela zaplněným auditoriem auly zahájil program vedoucí katedry geoinformatiky hostitelské univerzity prof. Vít Voženílek, jednotlivé příspěvky uváděl vedoucí sekce Kartografie a geoinformatiky při České geografické společnosti Jaromír Kaňok. Při sestavování tematické mapy nezbytně spolupracují minimálně dva lidé – tematolog, který připravuje data, tj. téma mapy, a kartograf, který zodpovídá za vlastní tvorbu mapy. Protože tematology byli tentokrát především demografové, nesla se řada příspěvků ve znamení sčítání lidu, domů a bytů, a to jak uplynulého (v roce 2001), tak připravovaného na rok 2011.

V průběhu dne zaznělo 5 obsáhlých příspěvků. V prvním z nich nazvaném **Využití kartografických metod při přípravě, vyhodnění a prezentaci výsledků sčítání lidu** představily pracovnice Českého statistického úřadu Zdeňka Udržalová a Magdaléna Poppová záměry úřadu v procesu příprav blízkého se SLDB 2011, kde se kartografické metody uplatňují již v počátečních fázích územních příprav během revize soustavy územních jednotek.

Druhý přednášející Jaroslav Kraus (PŘF UK a ČSÚ) seznámil s **možnostmi analýzy prostorových dat** na příkladech plodnosti žen a projektu Atlas sčítání 2001, ve kterém jsou mapovými prostředky zachyceny výsledky posledního sčítání lidu, domů a bytů.

Poté následovaly dva příspěvky slovenských odborníků, a to nejprve **Kartografická prezentácia údajov o obyvateľstve – tradičné a nové spôsoby prezentácie** v podání Dagmar Kusendové z Univerzity Komenského v Bratislavě, která se věnovala mj. možnostem vyjádření demografických jevů v počítačové kartografii – v této souvislosti zde zazněl také zajímavý nový termín „DEMO GIS“. Peter Podolák z Geografického ústavu Slovenskej Akadémie vied v Bratislavě pak představil v **Kartografické prezentácii priestorového pohybu obyvateľstva** ukázky kartografické interpretace demografické situace na Slovensku. Autor je také jedním z editorů projektu Atlasu obyvateľstva Slovenska.

Hostitelskou univerzitu reprezentovali v posledním příspěvku **Extremita v souborech prostorových dat a jejich vyjádření v mapách** Jaromír Kaňok, Vít Voženílek a Pavel Tuček. Autoři vysvětlili možnosti kartografické vizualizace extrémů ve statistických souborech a na závěr sdělili plénu několik doporučení v jednoduchých bodech.

Program celého semináře, kterého se kromě odborníků z nejrůznějších institucí České a Slovenské republiky zúčastnilo také velké množství studentů, provázela živá diskuse. Zájemci, kteří se nemohli do Olomouce dostat, mohli program Kartografického dne sledovat v on-line přenosu. Během přestávky se přítomní mohli seznámit s ukázkami činnosti katedry geoinformatiky, zakoupit si některé z odborných publikací a zúčastnit se zajímavé soutěže s cílem najít chyby na vystavených mapách a poznat na leteckých snímcích známé stavby České republiky.

Druhý kartografický den v Olomouci byl velmi úspěšnou akcí. Diskutovaná témata byla přínosem pro všechny zúčastněné a spolu s organizátory je třeba věřit, že se stane každoroční tradicí.

Vladimír Balcar

Demografický vývoj nových spolkových zemí Německa

V loňském roce uveřejnil německý informační bulletin *Migration und Bevölkerung*¹⁾ krátkou zprávu o závěrečném koordinovaném předběžném výpočtu obyvatelstva SRN pro období 2006–2050, který provedl Spolkový statistický úřad (Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung), a v tom také informaci o demografickém vývoji nových spolkových zemí (bývalé NDR). Podle této prognózy v roce 2050 klesne počet obyvatelstva ve východním Německu o 31 %, tj. na 9,1 mil., ve starých spolkových zemích „jen“ o 14 %, tj. na 54,4 mil. Východní Německo bude také postiženo mnohem více než západní Německo postupným stárnutím obyvatelstva. Z 8,0 mil. v roce 2010 tam během 40 let klesne počet výdělečně činných osob na 4,3 mil. V západním Německu bude v roce 2050 na 100 ekonomicky aktivních 62 seniorů, v nových spolkových zemích 80. Rychlejšího snižování počtu obyvatelstva a jeho stárnutí dosahuje východní Německo také proto, že tam zhruba od počátku 90. let dochází k soustavné migraci obyvatelstva do západního Německa (od pádu berlínské zdi opustilo bývalou NDR 1,5 mil. obyvatel, tj. 10 % obyvatelstva z konce éry NDR), zejména mladých vzdělaných žen. Ženy ve věkové skupině 18–29 let se vystěhovávají zvláště z odlehklých a hospodářsky zaostalých oblastí, zatímco jejich potenciální partneři – muži tam zůstávají. Přbytek mužů v zaostalých regionech činí více jak 25 %. S. Kröhnert a R. Klingholz ve studii **Nouze o muže** upozorňují, že tento deficit nemá v evropských zemích obdobu. I polární oblasti v severním Švédsku a Finsku, které odedávna trpí odchodem mladých žen z těchto regionů, nedosahují východo-

německých hodnot. Hlavní důvod neúměrné migrace mladých žen vidí v jejich náskoku ve vzdělání. Obecně na celém území Německa mají studentky lepší studijní výsledky než studenti, ale v nových spolkových zemích má tento jev hlubší dopad. Tím, že zdejší ženy dosahují lepších studijních výsledků, snadněji potom nalézají pracovní místo v západním Německu.

Důsledky tohoto vývoje jsou však ještě závažnější. V populaci chybí potenciální manželky a matky. Odhaduje se, že se v těchto postižených oblastech nenarodilo až 100 tis. dětí. Odchod mladých žen urychlil proces hospodářského a sociálního úpadku krajiny. Zatímco děvčata se již ve škole připravují na pozdější vystěhování, chlápci se propadají ještě hlouběji. V prostředí velké nezaměstnanosti s přebytkem mladými muži se chlápci nechávají dál odrazovat od studia. V regionech s největšími hospodářskými problémy, resp. nejvyšší migrací mladých žen, se tak vytvořila nová nižší sociální vrstva mladých mužů, kteří jsou nezaměstnaní, nevzdělaní, bez zájmu a osamělí a jak uvádí autoři, mající sklony k ideologii pravicového radikalismu.

U žen ze všech těchto důvodů ztrácí nové spolkové země na atraktivitě. Navíc rodiče i škola dodnes na tuto situaci reagují nepřiměřeně: dál povzbuzují k vyššímu vzdělání spíše dcery než syny. Svou roli hraje feminizace školství – v nových spolkových zemích stále převládá vysoký podíl učitelek základních škol. Chlapcům tak chybí mužský vzor, partner, na kterého by se mohli obracet a který by je přiměřeně motivoval.

Autoři studie *Nouze o muže* S. Kröhnert a R. Klingholz, resp. *Berlínský institut pro obyvatelstvo a rozvoj* (Berlin-institut für Bevölkerung und Entwicklung) doporučují naléhavý motivační a vzdělávací program, který by se zaměřil na mužské teenagery.

hru

1) Claudia Nolde-Temke. Deutschland: Demographische Entwicklung in den neuen Bundesländern. Migration und Bevölkerung. Migration und Bevölkerung, Juli 2007, s. 1; Steffen Kröhnert – Reiner Klingholz. Not am Mann. Von Helden der Arbeit zur neuen Unterschicht? Dostupné z: <http://www.berlin-institut.org>.

Mezinárodní statisticko-ekonomické dny na VŠE

Letos se skutečně již 2. ročník vědecké konference **Mezinárodní statisticko-ekonomické dny**. Dvoudenní jednání – 18. – 19. září 2008 proběhne v Praze v Rajské budově (č. 209, 210) *Vysoké školy ekonomické* (nám. W. Churchilla 4) a společným tématem setkání budou aktuální problémy statistiky, demografie a ekonomie a jejich vzájemné propojování. Konferenci pořádají *katedra statistiky a pravděpodobnosti FIS* a *katedra mikroekonomie FPH*.

Jednání bude probíhat ve dvou sekcích: 1. Statistika a demografie a 2. Ekonomie. V rámci první sekce zaměřené na ekonomickou statistiku a její prolínání na mikro- a makroúrovni, na harmonizaci statistik s EU a výpočetní statistiku bude zastoupena také demografie (koordinátorem 1. sekce je *Tomáš Löster*). Ústřední myšlenkou vystoupení demografů z VŠE jsou **Lidské zdroje a lidský kapitál z pohledu demografie**.

Jednotlivé demografické referáty budou věnovány vztahu věkové struktury obyvatelstva k dosaženému stupni vzdělání a zmírnění ekonomických důsledků stárnutí populace prostřednictvím zvyšování vzdělání, dále vzdělanosti v zemích Evropy, významu časové hodnoty peněz při měře-

ní návratnosti veřejných investic do lidského kapitálu apod.

Jednacímí jazyky pro prezentaci i psaní příspěvku budou: čeština, slovenština a angličtina.

Bližší informace jsou dostupné z: <http://msed vse.cz/>.

redakce

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA A DEMOGRAFIA

17. ročník, 4/2007

I. ČLÁNKY Z OBLASTI ŠTATISTIKY A DEMOGRAFIE

1. Branislav ŠPROCHA
Niektoré zdroje informácií demografickej povahy
o rómskej populácii na Slovensku 3
2. Ludmila IVANČIKOVÁ, Róbert VLACUHA
Materiálna deprivácia na Slovensku 12
3. Viera HAJNOVIČOVÁ, Pavol MARCHEVSKÝ
Odhad neregistrovanej práce v SR
(Výsledky z prieskumu verejnej mienky) 27
4. Pavol TIŠLIAR
Charakter, možnosti využitia a výpovedná hodnota sčítacích hárkov
Šrobárovho cenzu z roku 1919 42
5. Rastislav POTOCKÝ
Stochastické metódy v poisťovníctve II 59

II. OZNAMY

1. Eva SODOMOVÁ
XIV. medzinárodný ukrajinsko-poľsko-slovenský vedecký seminár 68
2. Viera PACÁKOVÁ
Recenzia publikácie
Lubica Šipková, Eva Sodomová: Modelovanie kvantilovými funkciami 70

III. INDEX ČLÁNKOV, ROČNÍK 2007 72

Vydáva Štatistický úrad Slovenskej republiky, Miletičova 3, 824 67 Bratislava 26, Slovenská republika; rozširuje a objednávky prijíma Informační servis – tamtéž.

Cena: 50 Sk, roční předplatné 200 Sk.

ROZVODY V ČESKÉ REPUBLICE V LETECH 1991–2006 ANEB CO LZE NAJÍT V HLÁŠENÍ O ROZVODU

Česká statistika rozvodovosti vychází z **Hlášení o rozvodu (Obyv 4–12)**, která zasílají okresní (obvodní, městské) soudy, u nichž bylo řízení o rozvodu nebo o neplatnosti manželství ukončeno nebo u kterého byl podán návrh na rozvod či prohlášení manželství za neplatné. Hlášení vyplňují pracovníci soudu a jsou povinni je odeslat na adresu *Českého statistického úřadu*. Až do roku 2006 byla ohlašovací povinnost směřována vždy k 15. a k poslednímu dni kalendářního měsíce, a toto datum pak pro účely zpracování suplovalo datum nabytí právní moci rozsudku. (Dnes jsou hlášení odesílána elektronicky, a to pouze jedenkrát měsíčně.)

Obsah hlášení prodělal v průběhu času určitých změn. Například až do roku 1985 obsahovala hlášení informaci i o zaměstnání či přesné datum právní moci rozsudku. Zajímavým údajem byla také věková skupina nejmladšího dítěte z manželství, která mohla přispět k debatě, zda manželé odsouvají svůj rozvod vzhledem k věku svých dětí či nikoli. Zatímco datum nabytí právní moci se do formuláře od roku 2007 vrátilo, údaje o zaměstnání nikoli, třebaže po jeho zjišťování volají evropské statistické organizace.

Ve sledovaném období let 1991–2006 bylo hlášení (faksimile) výrazněji měněno dvakrát¹⁾, přičemž časovými mezníky byly roky 1995 a 2001. V polovině 90. let 20. století se na formuláři poprvé objevilo státní občanství muže/ženy a nahradilo tak dříve zjišťovanou národnost. Dále došlo k redukci či zobecnění položek hlášení: zrušila se položka délka řízení, počet dětí z manželství (žijících) byl omezen na počet dětí nezletilých, dosud uváděné rodné číslo rozvádějících se partnerů bylo nahrazeno datem jejich narození. Počínaje rokem 2001 jsou naopak podrobněji (úplně) zaznamenávána data uzavření manželství a odeslání hlášení, jež byla dříve dostupná pouze ve formátu měsíc-rok. K obsahové změně hlášení však nedošlo.

Vzhledem k tomu, že hlášení o rozvodu neslouží pouze jako zdroj demografické statistiky, ale je zároveň podkladem pro rozvodovou statistiku Ministerstva spravedlnosti ČR, obsahuje různorodé informace, přesněji řečeno neomezuje se na údaje, primárně určené pro účely demografické statistiky. V předkládaném příspěvku se pokusím podrobněji přiblížit, jaká vlastně data bylo možno z hlášení o rozvodu získat. Sestavené statistické přehledy přináší informace o četnostech, struktuře a intenzitách jak z hlediska demografického (pro potřeby analýzy rozpadu manželských svazků a bilancí obyvatelstva podle rodinného stavu), tak z hlediska rozvodových řízení jakožto právních aktů. Údaje o průběhu vlastního rozvodového řízení jsou totiž zajímavé spíše pro právníky, sociology nebo psychology, neboť vypovídají mj. o případných usmířeních, o jejich důvodech či o délce rozvodového řízení, a proto se v demografické literatuře běžně nevyskytují.

Pro potřeby příspěvku byly položky v Hlášení rozděleny do tří skupin, přičemž kritériem třídění byla oblast, o které položka vypovídá: a) údaje popisující průběh rozvodového řízení, b) údaje o rozvádějících se manželech a c) údaje vypovídající o ukončeném manželství.

Rozvodové řízení podle údajů v Hlášení o rozvodu

Podle platné legislativy může existující manželství zaniknout rozvodem nebo prohlášením za neplatné (a úmrtím manžela/manželky). Soudní řízení, jehož cílem je dosažení neplatnosti manželství, však bývá v České republice zahajováno jen v ojedinělých případech. V letech 1991–2006 zazněl tento rozsudek u soudu ne více než čtyřikrát za rok, odůvodněn dvojnásobným manželstvím či duševní poruchou jednoho z manželů. Naproti tomu počet ukončených řízení zahájených z důvodu podání návrhu na rozvod manželství činil ve sledovaném období zpravidla 36 až 40 tisíc ročně. Pouze v roce 1999 se v důsledku legislativní úpravy zákona o rodině²⁾, resp. právě způsobu vedení rozvodového řízení, snížil až pod 30 tisíc, nižší byl i roku 2000.

Ukončené rozvodové řízení však nemusí vždy nutně vyústit v rozvod manželství. Soudní řízení může mít celkem devět možných výsledků, z čehož pouze čtyři odpovídají schválenému návrhu na rozvod: manželství je rozvedeno za souhlasu obou manželů, proti návrhu muže, proti návrhu ženy a při dlouhodobé nepřítomnosti jednoho manžela v cizině. Ukončit soudní řízení ale lze i z dalších pěti důvodů:

¹⁾ Mimoto si společenské změny na konci 80. let 20. století vynutily zrušení položky „Bylo využito součinnosti: manželské poradny, zaměstnavatele, NV...“, která se naposledy objevila v tiskopisu pro rok 1991.

²⁾ Zákon o rodině č. 91/1998 Sb. dostupný z: <http://www.zakonycr.cz/seznamy/094-1963-Sb-zakon-o-rodine.html>

Faksimile 1 Tiskopis Hlášení o rozvodu (Obyv 4-12) z roku 2006 [The 2006 statistical report form on divorce ('Obyv 4-12')]

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD
Na padesátém 81
100 82 Praha 10
tel. 27405 1111

HLÁŠENÍ O ROZVODU

Měsíc _____ 200__

Obyv 4 -12

Registrováno
ČSÚ ČV 4/06
ze dne 12.4.2005
IKF 494006

Statistické zjišťování je součástí Programu statistických zjišťování na rok 2006. Podle zákona č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, ve znění pozdějších předpisů, je zpravodajská jednotka povinná poskytnout všechny požadované údaje. Ochrana důvěrnosti údajů je zaručena zákonem. Děkujeme za spolupráci.

Spisová značka		(vyplňuje ČSÚ)								
Pořadové číslo hlášení		Pořadové číslo <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr></table> 01								
Číslo soudu		<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px; text-align: center;">3</td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr></table> 02			3					
		3								
Datum odeslání	den, měsíc, rok	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px; text-align: center;">2</td><td style="width: 20px; height: 20px; text-align: center;">0</td><td style="width: 20px; height: 20px; text-align: center;">0</td></tr></table> 03			2	0	0			
		2	0	0						
Druh návrhu-neplatnost manželství	1-návrh podal muž 4-příbuzenství	2-návrh podala žena 5-nedostatek věku 3-dvoji manželství 6-duševní porucha 04								
Počet jednání		<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr></table> 05								
Výsledek řízení	manželství rozvedeno: 1-proti návrhu muže 2-proti návrhu ženy 3-souhlas obou 4-manžel(ka) v cizině	manželství nerozvedeno: 5-návrh zamítnut 6-návrh vzat zpět 7-řízení zaniklo po přerušení 8-vyslovena neplatnost manželství 9-jinak 06								
Důvod zamítnutí	1-lehkomyslný poměr k manželství 4-odstranění narušujících příčin	2-zájem nezletilých 5-jiné důvody 3-krátke nezávazné narušení 07								
Odvolání podal	1-navrhovatel 2-odpůrce 3-oba	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr></table> 08								
Výsledek odvolání	1-potvrzeno 2-změněno 3-vzato zpět 4-jiný výsledek	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr></table> 09								
Datum uzavření manželství	den, měsíc, rok	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr></table> 10								
Počet nezletilých dětí z manželství (žijících)		<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr></table> 11								
Poslední společné trvalé bydliště manželů										
okres		(kóduje ČSÚ)								
obec		<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 20px; height: 20px; text-align: center;">C</td><td style="width: 20px; height: 20px; text-align: center;">Z</td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr></table> 12	C	Z						
C	Z									
ulice, čp.		<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr></table> 13								
<i>Následující údaje vyplňte pouze v případech, kdy řízení skončilo rozvodem manželství!</i>										
Datum narození	muže	den, měsíc, rok								
	ženy	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr></table> 14								
Státní občanství	muže	(kóduje ČSÚ)								
	ženy	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr></table> 16								
Nejvyšší vzdělání ¹⁾	muže	1-základní 2-střední bez maturity (včetně vyučení) 3-střední s maturitou 4-VŠ								
	ženy	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr></table> 18								
Pořadí rozvodu	muže	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr></table> 19								
	ženy	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr></table> 20								
Příčina rozvratu manželství na straně (nepřipustný souběh příčin u muže i ženy je kód 0)	muže	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr></table> 21								
	ženy	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr></table> 22								
1-neuvážený sňatek	5-zlé nakládání, odsouzení pro trestný čin	9-ostatní příčiny								
2-alkoholismus	6-rozdíl povah, názorů a zájmů	0-soud nezjistil zavinění								
3-nevěra	7-zdravotní důvody									
4-nezájem o rodinu (včetně opuštění soužití)	8-sexuální neshody									
V _____ dne _____ 200__		_____ podpis								

Další pokyny pro vyplnění jsou uvedeny na zadní straně hlášení.
¹⁾ Poskytnutí údaje je dobrovolné.

návrh na rozvod soud zamítne, návrh je vzat zpět navrhovatelem, řízení je přerušeno a poté zaniklo, byla vyslovena neplatnost manželství a manželství zaniklo jinak (tab. 1). Podíl rozvodových při ukončených jinak než rozvodem manželství byl na počátku 90. let více jak pětinnový, avšak v průběhu sledovaných šestnácti let postupně klesl až na 12 %. Absolutně se počet nenaplněných návrhů na rozvod snížil z téměř 9 tisíc na 4,3 tisíce. Trend zvyšujícího se zastoupení schválených rozvodů na celkovém počtu ukončených řízení byl přerušen pouze v letech 1998 a 1999, kdy se v důsledku přizpůsobování novým legislativním podmínkám zvýšil relativní počet nenaplněných návrhů na rozvod. Nejvíce přitom roku 1999 ve svém zastoupení posílila řízení zaniklá po přerušení.

Pro celé sledované období 1991–2006 platí, že hlavním důvodem nenaplnění návrhu na rozvod byla ta skutečnost, že návrh na rozvod byl vzat zpět (64 až 71 % případů). Podíl řízení s tímto výsledkem na celkovém počtu ukončených sporů plynule klesal (opět vyjma let 1998 a 1999) z 15,8 % roku 1991 na 7,6 % v roce 2006. Z uvedeného je patrné, že návrh na rozvod bývá stále častěji podáván až v situaci, kdy jsou manželé méně nakloněni k případnému usmíření. V posledních letech se absolutní počty těchto později stáhnutých návrhů na rozvod pohybovaly v řádu 3 tisíc ročně. (Vzhledem k tomu, že ČSÚ od roku 2007 upustil od sledování těch řízení, která nevedla k rozvodu manželství, nemá dnes již počet všech ukončených rozvodových řízení k dispozici, a tak ani nelze zjistit počet nenaplněných žádostí.)

Tab.1 Rozvodové řízení podle způsobu ukončení, ČR, 1991–2006 (Divorce proceedings by method of termination, CR, 1991–2006)

Výsledek řízení	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Řízení ukončené rozvodem															
Proti návrhu muže	1 126	1 019	932	988	944	1 061	1 147	1 088	779	883	884	841	837	711	878	710
Proti návrhu ženy	602	581	525	637	505	593	552	585	451	522	578	538	515	498	511	426
Souhlas obou	27 502	26 897	28 703	29 225	29 592	31 359	30 644	30 512	22 270	28 071	29 884	30 148	31 191	31 611	29 645	30 029
Manžel(ka) v cizině	136	75	67	89	94	100	122	178	157	228	240	231	281	240	254	250
Celkem rozvodem	29 366	28 572	30 227	30 939	31 135	33 113	32 465	32 363	23 657	29 704	31 586	31 758	32 824	33 060	31 288	31 415
	Jinak ukončené řízení															
Návrh zamítnut	533	371	283	300	318	297	280	282	217	192	163	166	134	186	91	129
Návrh vzat zpět	6 050	5 800	5 655	5 423	5 338	5 039	4 753	4 894	3 870	3 730	3 590	3 311	3 208	3 170	2 823	2 716
Zaniklo po přerušení	1 846	1 542	1 397	1 227	1 207	1 111	1 175	1 125	1 035	490	500	442	461	417	393	372
Vyslovena neplatnost manželství	1	1	4	1	4	1	1	0	4	4	3	3	3	3	1	3
Jinak	467	611	703	724	764	890	918	952	827	826	852	985	1 151	1 098	1 102	1 048
Celkem jinak	8 897	8 325	8 042	7 675	7 631	7 338	7 127	7 253	5 953	5 242	5 108	4 907	4 957	4 874	4 410	4 268
	Celkem															
Ukončeno řízení	38 263	36 897	38 269	38 614	38 766	40 451	39 592	39 616	29 610	34 946	36 694	36 665	37 781	37 934	35 698	35 683
z toho rozvodem (%)	76,7	77,4	79,0	80,1	80,3	81,9	82,0	81,7	79,9	85,0	86,1	86,6	86,9	87,2	87,6	88,0
jinak (%)	23,3	22,6	21,0	19,9	19,7	18,1	18,0	18,3	20,1	15,0	13,9	13,4	13,1	12,8	12,4	12,0

Iniciátorem žádosti o rozvod manželství bývá ze dvou třetin případů žena. Tento podíl se dlouhodobě nemění, setrvává na úrovni 66 až 69 %. Podíváme-li se na rozvodová řízení z hlediska osoby, která jej navrhuje, mírně „úspěšnějším“ žadatelem, i když ne častějším, je muž (tab. 2). Podíl rozvodových řízení, která skončila rozvodem manželství, byl u navrhovatele-muže po celé sledované období o několik procentních bodů vyšší než u navrhovatele-ženy. Rozdíly mezi navrhovateli však nebyly významné a v průběhu let se snižovaly. Zatímco na počátku 90. let 20. století bylo úspěšně rozvodem zakončeno 80 % návrhů mužů a 76 % návrhů žen, v letech 2005 a 2006 bylo kladně vyřízeno již 89 % žádostí na rozvod ze strany muže a 87 % ze strany ženy.

Důvod zamítnutí žádosti o rozvod byl v hlášení zaznamenán pouze u malé části řízení. Přesto lze v časové řadě jasně vydělit období před novelizací zákona o rodině a po ní (tab. 3). Počínaje rokem 1999 prudec vzrostlo zastoupení „jiných důvodů“ zamítnutí návrhu, posledních pět let již zahrnovalo více než polovinu všech důvodů, pokud byly uvedeny. V první polovině 90. let největším podílem přispíval k zamítnutí návrhu „lehkomyslný poměr k manželství“, od roku 1996 jej předstihl do té doby druhý „zájem nezletilých“. Pomineme-li kategorii jiných důvodů, zájem nezletilých je hlavním důvodem zamítnutí rozvodu dodnes. V rámci konkrétních odůvodnění hraje ohled na nezletilé děti roli zhruba v šesti z deseti případů.

Údaje o počtu jednání by mohly zodpovědět, je-li rozvod manželství s nezletilými dětmi komplikovanější, a vyžaduje si proto více jednacích dnů. Data z období let 1991 až 1998 tuto domněnku potvrzu-

Tab. 2 Rozvodové řízení podle výsledku a navrhovatele, ČR, 1991–2006 (Divorce proceedings by outcome and petitioner, CR, 1991–2006)

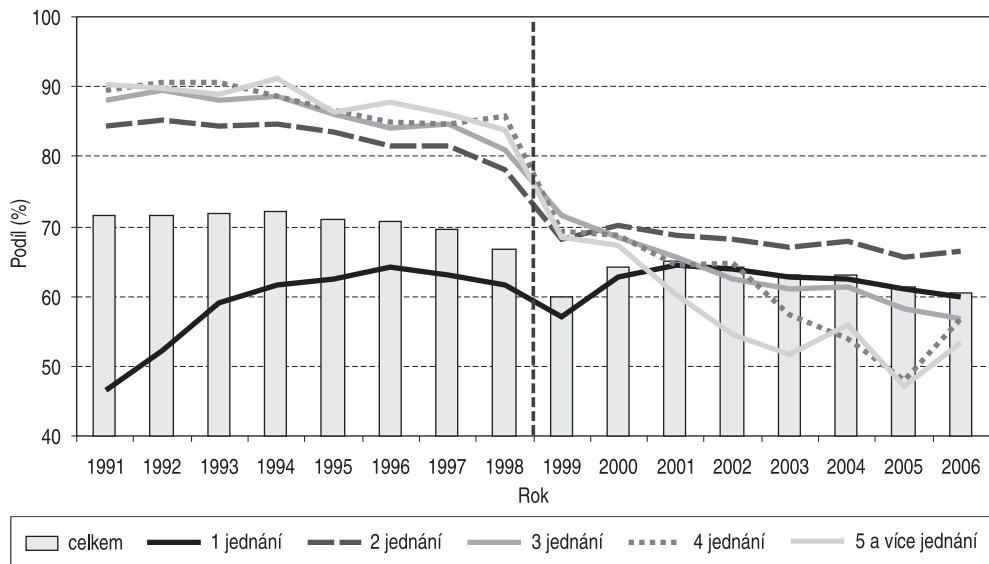
Výsledek řízení	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Navrhovatelem muž															
Rozvod	10 357	9 865	10 206	10 155	10 233	11 012	10 352	10 336	7 685	9 496	10 355	10 613	11 101	10 950	10 516	10 469
Jiný	2 659	2 393	2 266	2 166	2 167	2 189	2 098	2 069	1 742	1 514	1 519	1 506	1 607	1 488	1 349	1 239
Celkem	13 016	12 258	12 472	12 321	12 400	13 201	12 450	12 405	9 427	11 010	11 874	12 119	12 708	12 438	11 865	11 708
z toho rozvodem (%)	79,6	80,5	81,8	82,4	82,5	83,4	83,1	83,3	81,5	86,2	87,2	87,6	87,4	88,0	88,6	89,4
Navrhovatelem žena																
Rozvod	18 976	18 691	19 999	20 764	20 902	22 101	22 113	22 027	15 972	20 208	21 231	21 145	21 723	22 110	20 772	20 946
Jiný	6 227	5 925	5 763	5 503	5 460	5 148	5 028	5 184	4 207	3 724	3 586	3 398	3 347	3 383	3 060	3 026
Celkem	25 203	24 616	25 762	26 267	26 362	27 249	27 141	27 211	20 179	23 932	24 817	24 543	25 070	25 493	23 832	23 972
z toho rozvodem (%)	75,3	75,9	77,6	79,0	79,3	81,1	81,5	80,9	79,2	84,4	85,6	86,2	86,6	86,7	87,2	87,4

Tab. 3 Uvedené důvody zamítnutí rozvodu, ČR, 1991–2006 (Reasons cited for refusal to grant a divorce, CR, 1991–2006)

Důvod zamítnutí	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Lehkomyšlný poměr k manželství	203	134	100	120	103	70	62	45	38	23	10	12	4	5	2	5
Zájem nezletilých	173	116	71	72	101	113	86	98	55	35	44	43	44	53	27	31
Krátké nezávažné narušení	85	50	47	51	59	68	64	68	39	48	32	17	10	17	5	6
Odstranění narušujících příčin	33	22	29	21	14	12	17	23	7	5	6	8	5	2	6	7
Jiné důvody	39	49	36	36	41	34	51	48	78	81	71	86	71	109	51	80
Celkem uvedeno	533	371	283	300	318	297	280	282	217	192	163	166	134	186	91	129
z jinak ukončených řízení (%)	6,0	4,5	3,5	3,9	4,2	4,0	3,9	3,9	3,6	3,7	3,2	3,4	2,7	3,8	2,1	3,0

jí (graf 1). U rozvodů, které vyžadovaly více než jedno stání, výrazně převažovaly rozvody manželství s nezletilými dětmi. Přestože průměrně 71 % rozvodů schválených v letech 1991–1998 se týkalo manželství s nezletilými dětmi, jejich zastoupení mezi rozvody ukončenými hned při prvním stání činilo pouze 59 %. Naopak, u řízení vyžadujících dvě jednání byl podíl rozvedených s nezletilými dětmi v tomto období 83 % a u rozvodových pří, jež potřebovaly k ukončení pět či ještě více jednacích dní, dokonce 88 %.

V průběhu 90. let se přitom postupně snižovala délka rozvodových řízení, alespoň pokud jde o počet

Graf 1 Zastoupení rozvodů s nezletilými dětmi mezi všemi rozvody podle počtu jednání, ČR, 1991–2006 (Percentage of divorces with dependent children out of total divorces, by number of hearings, CR, 1991–2006)

jednací dnů. Jestliže v roce 1991 byla ukončena hned první den řízení necelá čtvrtina všech řízení s nezletilými dětmi a 68 % ostatních, pak v roce 1997 to bylo již 60 % řízení s nezletilými dětmi a 81 % řízení bez nezletilých dětí. Počínaje rokem 1999 ale v souvislosti s legislativní úpravou v podstatě nelze porovnávat strukturu rozvodů podle počtu jednání s dobou předchozí. Při novelizaci zákona o rodině (s platností od 1. 8. 1998) bylo stanoveno, že (cit. podle § 25) „Manželství nelze rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, které vydá soud v řízení podle § 176 občanského soudního řádu“. Ještě před podáním návrhu na rozvod tak musí být povinně soudní cestou upraveno, komu budou děti svěřeny do výchovy a v jaké výši bude placeno výživné. K rozvodovému řízení tedy přichází manželé, kteří jsou již domluveni o okolnostech následné výchovy svých nezletilých potomků, a počet jednání se (až na možné výjimky) nezvyšuje právě těmito komplikacemi. Jednání o úpravě poměrů nezletilých dětí spadá do samostatného soudního řízení, jehož délka se nijak neodráží v počtu jednání o návrhu na rozvod manželství. V důsledku toho byl od roku 2002 návrh na rozvod (bez nezletilých i s dětmi) v 85 % schválen již při prvním jednání, v 11 % si rozvod vyžádal druhé stání a pouze u 4 % případů bylo nutné soudní řízení absolvovat třikrát či častěji.

Tab. 4 Rozvody podle počtu jednání a nezletilých dětí, ČR, 1991–2006 (Divorce by the number of hearings and dependent children, CR, 1991–2006)

Počet jednání	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Všechny rozvody															
1	10 604	12 443	15 584	17 676	18 993	21 290	21 552	22 864	17 832	23 543	26 039	27 007	27 999	28 130	26 557	26 862
2	12 341	10 915	10 090	9 057	8 220	7 838	7 331	6 385	4 021	4 347	4 107	3 575	3 682	3 835	3 651	3 554
3	4 003	3 304	2 947	2 628	2 422	2 426	2 131	1 877	1 076	1 107	863	738	783	757	723	699
4	1 432	1 073	911	904	845	869	777	651	394	373	316	258	244	211	213	180
5+	986	837	695	674	655	690	674	586	334	334	261	180	116	127	144	120
	Rozvody bez nezletilých dětí															
1	5 675	5 932	6 380	6 782	7 121	7 634	7 971	8 777	7 667	8 767	9 240	9 755	10 442	10 575	10 333	10 784
2	1 921	1 622	1 574	1 403	1 364	1 440	1 351	1 406	1 280	1 296	1 285	1 142	1 212	1 235	1 255	1 191
3	473	344	350	302	338	385	328	356	307	348	296	276	305	292	303	303
4	150	102	86	103	114	131	119	93	121	117	112	91	104	97	111	78
5+	94	86	77	60	90	85	93	95	105	109	104	82	56	56	76	56
	Rozvody s nezletilými dětmi															
1	4 929	6 511	9 204	10 894	11 872	13 656	13 581	14 087	10 165	14 776	16 799	17 252	17 557	17 555	16 224	16 078
2	10 420	9 293	8 516	7 654	6 856	6 398	5 980	4 979	2 741	3 051	2 822	2 433	2 470	2 600	2 396	2 363
3	3 530	2 960	2 597	2 326	2 084	2 041	1 803	1 521	769	759	567	462	478	465	420	396
4	1 282	971	825	801	731	738	658	558	273	256	204	167	140	114	102	102
5+	892	751	618	614	565	605	581	491	229	225	157	98	60	71	68	64

Pro období let 1991 až 1994 máme navíc k dispozici údaj o délce řízení (v měsících), tedy době, která uplynula od podání žádosti o rozvod do stanovení závěrečného rozsudku. Průměrná délka rozvodového řízení byla delší u těch jednání, která ve svém výsledku nevedla k rozvodu manželství. Rozdíl ale nebyl nijak markantní, maximálně v průměru 1,5 měsíce u manželství bez nezletilých dětí. Obecně nejrychlejší bylo vyřízení návrhu na rozvod u bezdětných manželů (v průměru 4,7 až 6,3 měsíce) a jen o pár týdnů se řízení prodloužilo, měli-li manželé již zletilé děti. Téměř dva měsíce navíc zabralo soudní řízení v případech návrhu rozvodu manželství, kde žily nezletilé děti. Tato řízení byla ukončena v průměru po 6,4 až 8,3 měsíce. V časovém horizontu se průměrná délka řízení prodlužovala u všech kategorií.

Tab. 5 Průměrná délka rozvodového řízení (v měsících) podle druhu ukončení a typu manželství, ČR, 1991–1994 [Average length of divorce proceedings (in months) by type of termination and type of marriage, CR, 1991–1994]

Rok	Všechna manželství			Bezdětná manželství			Manželství bez nezletilých dětí			Manželství s nezletilými dětmi		
	všechna rozvodová řízení	rozvody	jinak ukončená řízení	všechna rozvodová řízení	rozvody	jinak ukončená řízení	všechna rozvodová řízení	rozvody	jinak ukončená řízení	všechna rozvodová řízení	rozvody	jinak ukončená řízení
1991	6,0	5,7	6,8	4,7	4,5	5,5	4,8	4,5	6,0	6,4	6,2	7,1
1992	6,4	6,1	7,3	5,0	4,8	6,1	5,1	4,8	6,5	6,8	6,6	7,5
1993	7,2	7,0	7,9	5,8	5,6	6,9	6,0	5,7	7,1	7,7	7,5	8,2
1994	7,8	7,6	8,5	6,3	6,1	7,0	6,5	6,2	7,7	8,3	8,1	8,8

Příčina rozvratu manželství spadá možná spíše do kategorie údajů o ukončeném manželství, ale zde je připojena k dokreslení toho, jak probíhá rozvodové řízení, resp. do jaké míry je zjišťována okolnost, která vedla k rozvratu manželského svazku, a to na straně muže i ženy. Má se uvádět základní (prvotní) okolnost, z níž ostatní zjištěné příčiny rozvratu vyplynuly. Nepřípustný souběh příčin u muže i ženy je kód 0 (soud nezjistil zavinění).

V roce 2006 již více než polovina rozvodů byla zapříčiněna „rozdílem povah, názorů a zájmů“ a čtvrtina ukončených manželství měla příčinu rozvratu uvedenou jako „ostatní“. Právě zastoupení posledně jmenované kategorie prudce vzrostlo po zavedení novely zákona o rodině, počínaje rokem 1999. Podle § 24a Zákona o rodině č. 91/1998 Sb. soud při splnění daných podmínek nezjišťuje příčiny rozvratu [(jedná se o tzv. nesporný (smluvný) rozvod)], v důsledku čehož konkrétněji formulované důvody ustupují statisticky stále více do pozadí.

Zaměříme-li pozornost pouze na konkrétně formulované příčiny rozvratu manželství (alkoholismus, nevěra, nezájem o rodinu, sexuální neshody, neuvážený sňatek, zdravotní důvody, zlé nakládání či odsouzení za trestný čin), výrazně se liší jejich vzájemný poměr vzhledem k pohlaví. Každoročně, v celém sledovaném období, připadlo u žen více než polovina konkrétně formulovaných příčin na nevěru. U mužů byl tento důvod rozvratu také na prvním místě, ovšem zahrnoval pouze třetinu případů. Další čtvrtinu měl ze strany muže na svědomí alkoholismus, pětinu nezájem o rodinu. Četnost dvou posledně jmenovaných příčin se zvyšovala i v případě žen, v roce 2006 byl alkoholismus ženy uveden u 9 % a nezájem o rodinu u téměř 18 % konkrétně formulovaných příčin.

Tab. 6 Konkrétně formulované příčiny rozvratu manželství, ČR, 1991–2006 (Specific causes of the breakdown of marriage, CR, 1991–2006)

Příčina rozvratu	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Na straně muže															
Neuvážený sňatek	1 680	1 659	1 366	1 289	1 385	1 296	1 286	1 148	698	656	505	558	380	348	272	228
Alkoholismus	2 945	2 870	2 877	2 851	2 915	2 907	2 818	2 629	1 509	1 719	1 648	1 560	1 453	1 379	1 332	1 140
Nevěra	4 341	4 224	4 276	4 232	4 002	4 119	3 979	3 898	2 105	2 371	2 284	2 071	2 078	2 026	1 831	1 745
Nezájem o rodinu	2 120	1 825	1 697	1 979	2 279	2 446	2 418	2 195	1 270	1 569	1 532	1 285	1 191	1 318	1 085	928
Zlé nakládání, odsouzení za trest.čin	743	610	586	565	647	640	643	620	427	481	532	426	369	396	384	336
Zdravotní důvody	314	212	175	161	155	146	167	150	80	85	79	68	61	73	74	71
Sexuální neshody	714	717	631	615	514	481	482	407	195	168	156	143	136	131	112	87
Celkem konkrétní příčiny	12 857	12 117	11 608	11 692	11 897	12 035	11 793	11 047	6 284	7 049	6 736	6 111	5 668	5 671	5 090	4 535
podíl na všech rozvodech (v %)	43,8	42,4	38,4	37,8	38,2	36,3	36,3	34,1	26,6	23,7	21,3	19,2	17,3	17,2	16,3	14,4
	Na straně ženy															
Neuvážený sňatek	1 680	1 659	1 366	1 289	1 399	1 283	1 301	1 197	686	667	519	557	400	362	292	255
Alkoholismus	281	289	243	246	225	247	251	247	156	144	167	155	149	150	182	186
Nevěra	3 985	3 830	3 648	3 554	3 277	3 136	2 925	2 718	1 510	1 676	1 480	1 267	1 312	1 325	1 163	1 048
Nezájem o rodinu	658	564	432	415	574	628	552	455	321	370	404	373	426	421	331	357
Zlé nakládání, odsouzení za trest.čin	39	47	23	28	47	50	33	24	17	25	19	23	29	34	26	35
Zdravotní důvody	332	261	209	187	165	172	173	146	94	81	72	66	54	69	65	62
Sexuální neshody	714	717	631	615	527	480	490	424	201	181	165	146	130	126	108	87
Celkem konkrétní příčiny	7 689	7 367	6 552	6 334	6 214	5 996	5 725	5 211	2 985	3 144	2 826	2 587	2 500	2 487	2 167	2 030
podíl na všech rozvodech (%)	26,2	25,8	21,7	20,5	20,0	18,1	17,6	16,1	12,6	10,6	8,9	8,1	7,6	7,5	6,9	6,5

Skupina údajů týkajících se samotného procesu rozvodového řízení je mezi definovanými kategoriemi položek v hlášení ta nejčetnější, i když se vlastní rozvodovostí (jakožto demografického procesu) dotýká jen částečně. Pro výpočet demografických ukazatelů je v této skupině nejdůležitější informací datum odeslání hlášení, které ve sledovaném období sloužilo pro výpočet délky trvání manželství. Hlášení o rozvodu však mohlo přinášet množství zajímavých údajů o rozvodových řízeních, ať už naplněných či nenaplněných, také pro odborníky jiného než demografického zaměření, které by např. zajímalo, jak dlouho trvá rozvodové řízení či proč je rozvod soudem zamítnut. Za současné praxe a v souladu s legislativními podmínkami jsou ale mnohé údaje pro svou malou četnost obtížně interpretovatelné a ztrácí svou vypovídací schopnost. Stále více jsou zaznamenávány obecně nekonkrétní kategorie nebo je většina případů kumulována v jedné skupině. Je otázkou, zda je tedy vůbec potřeba některé údaje zjišťovat, jsou-li téměř nevyužívány (alespoň co se týče demografické statistiky).

Michaela Němečková

Pohyb obyvatelstva v České republice ve městech nad 20 tisíc obyvatel v roce 2007 (Population and vital statistics of the Czech Republic: 2007, towns with population above 20 thous.)

Název města	Počet obyvatel 1. 7.	Počet obyvatel 31. 12.	Smatky	Rozvody	Živě narození	Poitry	Zemřelí	Přirůstek (úbytek)		Smatky	Rozvody na 1000 obyvatel	Živě narození na 1000 obyvatel	Zemřelí	Celkový přírůstek
								přirození	stěhováním					
Praha	1 195 454	1 212 097	7 149	3 621	13 195	4 408	12 208	987	22 984	23 971	6,0	3,0	11,0	20,0
Brno	366 812	368 533	2 314	1 449	4 209	1 463	4 091	118	1 735	1 853	6,3	4,0	11,5	5,1
Ostrava	303 832	308 374	1 761	1 146	3 431	1 291	3 364	67	-791	-724	5,7	3,7	11,1	10,9
Pízeň	164 230	165 238	984	592	1 789	884	1 676	113	1 733	1 846	6,0	3,6	10,9	11,2
Olomouc	99 966	100 373	605	375	1 116	366	989	127	78	205	6,1	3,8	11,2	9,9
Liberec	99 288	99 721	655	409	1 177	472	977	200	740	940	6,6	4,1	11,9	9,8
České Budějovice	94 925	95 071	612	314	1 054	478	870	184	140	324	6,4	3,3	11,1	9,2
Ústí nad Labem	94 723	94 960	581	345	1 171	510	992	239	156	395	6,1	3,6	12,4	4,2
Hradec Králové	94 134	94 252	542	342	961	478	992	-31	28	-3	5,8	3,6	10,2	10,5
Pardubice	88 661	89 245	535	309	978	248	847	131	555	686	6,0	3,5	11,0	9,6
Havířov	84 164	84 033	491	322	810	339	764	46	-232	-186	5,8	3,8	9,6	9,1
Zlín	78 084	78 066	467	209	796	335	806	-10	-46	-56	6,0	2,7	10,2	10,3
Kladno	69 485	69 675	368	274	839	325	787	52	347	399	5,3	3,9	12,1	11,3
Most	67 580	67 543	439	252	804	343	697	107	-255	-148	6,5	3,7	11,9	10,3
Karviná	62 872	62 881	297	196	635	309	731	-96	-68	-164	4,7	3,1	10,1	11,6
Frydek-Místek	59 401	59 233	337	202	689	330	541	148	-331	-183	5,7	3,4	11,6	9,1
Opava	59 047	58 923	299	194	665	284	603	62	-295	-233	5,1	3,3	11,3	10,2
Děčín	52 285	52 509	311	222	628	306	575	53	291	344	5,9	4,2	12,0	11,0
Teplice	51 219	51 461	304	170	621	313	558	63	352	415	5,9	3,3	12,1	10,9
Karlový Vary	50 940	51 202	300	199	494	206	572	-78	589	511	5,9	3,9	9,7	11,2
Jihlava	50 826	50 795	312	154	532	228	439	93	-214	-121	6,1	3,0	10,5	8,6
Chomutov	49 825	49 882	310	186	561	291	500	61	4	65	6,2	3,7	11,3	10,0
Přerov	46 929	47 037	215	184	454	168	434	20	105	125	4,6	3,9	9,7	9,2
Prostějov	45 763	45 675	252	116	511	202	449	62	-245	-183	5,5	2,5	11,2	9,8
Jablonec nad Nisou	44 960	45 051	276	165	522	238	446	76	153	229	6,1	3,7	11,6	9,9
Mladá Boleslav	44 176	44 602	279	143	481	193	361	120	559	679	6,3	3,2	10,9	8,2
Třebíč	38 610	38 493	212	122	447	142	340	107	-210	-103	5,5	3,2	11,6	8,8
Česká Lípa	38 289	38 315	275	175	501	235	278	223	-89	134	7,2	4,6	13,1	7,3
Třinec	37 760	37 657	221	99	369	154	369	-20	-69	-99	5,9	2,6	9,8	10,3
Tábor	35 768	35 769	220	121	360	176	312	48	-138	-90	6,2	3,4	10,1	8,7
Chab	34 323	34 818	161	134	423	261	278	145	637	762	4,7	3,9	12,3	8,1
Znojmo	34 793	34 735	209	112	385	156	357	28	-195	-167	6,0	3,2	11,1	10,3
Příbram	34 660	34 591	194	91	384	152	312	72	-141	-69	5,6	2,6	11,1	9,0
Orlová	33 015	32 918	185	130	365	133	266	99	-342	-243	5,6	3,9	11,1	8,1
Trutnov	31 061	30 993	169	110	356	150	296	60	-176	-116	5,4	3,5	11,5	9,5

(Dokončení)

Název města	Počet obyvatel 1. 7.	Počet obyvatel 31. 12.	Smatky	Rozvody	Živě narození	Potraty	Zemřelí	Přirůstek (úbytek)		Smatky	Rozvody na 1000 obyvatel	Živě narození na 1000 obyvatel	Zemřelí	Celkový přírůstek
								přirozený	stěhováním celkový					
Kolín	30 482	30 736	207	117	328	160	329	-1	579	6,8	3,8	10,8	10,8	19,0
Písek	29 909	29 898	150	78	319	140	314	5	-16	5,0	2,6	10,7	10,5	-0,4
Kroměříž	29 107	29 036	159	92	304	91	332	-28	26	5,5	3,2	10,4	11,4	-0,1
Vsetín	27 891	27 963	147	80	323	101	242	81	-193	5,3	2,9	11,5	8,6	-4,0
Šumperk	28 040	27 946	131	88	313	122	332	-19	-104	4,7	3,1	11,2	11,8	-4,4
Valašské Meziříčí	27 350	27 336	142	80	314	90	242	72	-68	5,2	2,9	11,5	8,8	0,1
Litvínov	27 112	27 118	180	104	296	152	324	-28	67	6,6	3,8	10,9	12,0	1,4
Nový Jičín	26 115	26 071	126	86	316	122	245	71	-180	4,8	3,3	12,1	9,4	-4,2
Hodonín	26 026	25 897	130	99	265	138	264	1	-214	5,0	3,8	10,2	10,1	-8,2
Uherské Hradiště	25 944	25 865	135	94	258	117	240	18	-160	5,2	3,6	9,9	9,3	-5,5
Český Těšín	25 710	25 633	130	82	252	113	248	4	-151	5,1	3,2	9,8	9,6	-5,7
Krnov	25 237	25 211	121	63	307	80	261	46	24	7,0	4,8	12,2	10,3	2,8
Havířkův Brod	24 388	24 506	129	67	305	116	222	83	158	5,3	2,7	12,5	9,1	9,9
Sokolov	24 451	24 488	164	75	264	132	209	55	-23	6,7	3,1	10,8	8,5	1,3
Břeclav	24 359	24 319	166	63	245	115	291	-46	-42	6,8	2,6	10,1	11,9	-3,6
Litoměřice	23 223	23 768	162	112	318	120	209	109	568	7,0	4,8	13,7	9,0	29,2
Žďár nad Sázavou	23 709	23 717	125	71	251	107	151	100	-71	29	5,3	3,0	6,4	1,2
Chrudim	23 363	23 379	143	69	282	100	207	75	-58	6,1	3,0	12,1	8,9	0,7
Strakonice	23 351	23 280	129	59	278	70	229	49	-94	5,5	2,5	11,9	9,8	-1,9
Kopřivnice	23 249	23 248	137	77	284	73	156	128	-166	5,9	3,3	12,2	6,7	-1,6
Bohumín	22 942	22 914	138	74	266	109	271	-5	-55	6,0	3,2	11,6	11,8	-2,6
Klatovy	22 877	22 890	124	56	240	101	225	15	-15	5,4	2,4	10,5	9,8	-
Jindřichův Hradec	22 400	22 300	132	80	266	95	212	54	-218	5,9	3,6	11,9	9,5	-7,3
Vyškov	21 914	21 901	118	70	199	106	199	-	-56	5,4	3,2	9,1	9,1	-2,6
Kutná Hora	21 444	21 444	116	66	238	76	217	21	50	5,1	3,1	11,1	10,1	3,3
Jirkov	20 934	20 924	120	78	240	154	193	47	-129	5,7	3,7	11,5	9,2	-3,9
Blansko	20 860	20 920	99	70	219	92	172	47	49	4,7	3,4	10,5	8,2	4,6
Náchod	20 906	20 898	123	88	246	91	231	15	-78	5,9	4,2	11,8	11,0	-3,0

Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2007 podle krajů a okresů (Population and vital statistics of the Czech Republic: 2007, regions and districts)

Území	Počet obyvatel 1. 7.	Počet obyvatel 31. 12.	Sňatky	Rozvody	Živé narození	Potraty	Zeměli		Přirůstek (úbytek) sňehováním		Sňatky	Rozvody	Živé narození na 1000 obyvatel	Zeměli	Celkový přírůstek
							celkem	do 1 roku	do 28 dnů	přirození					
Česká republika	10 322 689	10 381 130	57 157	31 129	114 632	40 917	360	235	9 996	83 945	5,5	3,0	11,1	10,1	9,1
Hlavní město Praha	1 196 454	1 212 097	7 149	3 621	13 195	4 408	29	17	987	22 984	6,0	3,0	11,0	10,2	20,0
Středočeský kraj	1 187 032	1 201 827	6 682	3 696	14 279	4 706	35	19	2 069	24 504	5,6	3,1	12,0	10,3	22,4
Benešov	92 105	92 631	516	211	1 018	375	2	1	6	940	5,6	2,3	11,1	11,0	10,3
Beroun	80 176	81 307	459	274	977	342	2	1	192	1 529	5,7	3,4	12,2	9,8	21,5
Kladno	154 199	155 314	832	584	1 916	740	6	2	204	1 815	5,4	3,8	12,4	11,1	13,1
Kolín	92 035	93 042	542	294	1 040	351	4	2	20	1 868	5,9	3,2	11,3	11,1	20,5
Kutná Hora	74 533	74 585	401	182	793	251	3	3	-42	238	196	5,4	2,4	10,6	2,6
Mělník	96 641	97 696	524	314	1 146	497	2	1	171	1 582	5,4	3,2	11,9	10,1	18,1
Mladá Boleslav	119 247	120 779	728	383	1 376	445	3	2	236	2 660	2 896	6,1	3,2	11,5	9,6
Nymburk	87 688	88 856	514	293	1 135	304	4	2	187	1 824	2 011	5,9	3,3	12,9	10,8
Praha-východ	123 762	127 041	793	375	1 710	462	3	2	509	5 447	5 956	6,4	3,0	13,8	9,7
Praha-západ	103 083	106 048	550	357	1 456	358	2	1	549	5 177	5 726	5,3	3,5	14,1	8,8
Příbram	110 447	110 893	546	246	1 148	409	3	2	38	670	708	4,9	2,2	10,4	6,4
Rakovník	53 116	53 635	277	183	564	172	1	-	-1	754	753	5,2	3,4	10,6	14,2
Jihočeský kraj	631 387	633 264	3 449	1 627	6 922	2 327	22	10	676	2 582	5,5	2,6	11,0	9,9	5,2
České Budějovice	183 240	184 256	1 055	538	2 060	760	7	3	403	1 530	1 933	5,8	2,9	11,2	10,5
Český Krumlov	61 053	61 261	353	155	762	270	2	1	222	38	260	5,8	2,5	12,5	4,3
Jindřichův Hradec	92 630	92 693	495	239	999	295	3	2	60	-4	56	5,3	2,6	10,8	0,6
Písek	70 302	70 310	357	158	692	268	2	-	-88	116	28	5,1	2,2	9,8	0,4
Prachatice	51 410	51 470	277	115	546	173	3	2	12	49	61	5,4	2,2	10,6	1,2
Strakonice	70 381	70 687	367	161	780	191	3	2	67	588	655	5,2	2,3	11,1	9,3
Tábor	102 371	102 587	545	261	1 083	370	3	-	-	265	265	5,3	2,5	10,6	2,6
Pízeňský kraj	557 313	561 074	2 989	1 734	6 100	2 629	10	6	447	6 090	5,4	3,1	10,9	10,1	11,7
Domazlice	59 440	59 731	308	180	694	274	1	-	98	513	611	5,2	3,0	11,7	10,3
Klatovy	88 070	88 345	442	211	913	378	2	-	1	323	324	5,0	2,4	10,4	3,7
Pízeň-město	179 722	180 799	1 063	637	1 955	948	2	-	117	1 870	1 987	5,9	3,5	10,2	11,1
Pízeň-jih	59 082	59 651	314	161	624	264	1	-	26	890	916	5,3	2,7	10,6	10,1
Pízeň-sever	72 480	73 061	352	211	839	308	4	4	156	990	1 146	4,9	2,9	11,6	9,4
Rokycany	46 447	46 762	236	164	471	193	1	1	-85	730	645	5,1	3,5	10,1	12,0
Tachov	52 072	52 725	274	170	604	264	1	1	134	774	908	5,3	3,3	11,6	9,0
Karlovarský kraj	305 620	307 449	1 737	1 111	3 438	1 584	20	14	518	2 329	5,7	3,6	11,2	9,6	9,3
Cheb	94 265	95 203	478	374	1 093	552	6	5	248	1 220	1 468	5,1	4,0	9,0	15,6

(Pokračování)

Území	Počet obyvatel 1. 7.	Počet obyvatel 31. 12.	Sňatky	Rozvoody	Živě narození	Potraty	Zemětelé		Přírůstek (úbytek) sňobvaním celkový		Sňatky	Rozvoody na 1000 obyvatel	Živě narození na 1000 obyvatel	Zemětelé	Celkový přírůstek		
							do 1 roku	do 28 dnů	přirozený	stěhováním							
							celkem	dnů	76	1 411							
Karlovy Vary	118 271	119 165	684	439	1 301	526	1 225	8	6	76	1 335	1 411	58	3,7	11,0	10,4	11,9
Sokolov	93 084	93 081	575	298	1 044	506	850	6	3	194	-226	-32	6,2	3,2	11,2	9,1	-0,3
Ústecký kraj	825 523	831 180	5 006	2 783	9 715	4 461	8 741	51	34	974	6 941	7 915	6,1	3,4	11,8	10,6	9,6
Děčín	134 925	135 441	814	485	1 627	751	1 458	7	3	169	696	865	6,0	3,6	12,1	10,8	6,4
Chomutov	125 262	125 743	801	448	1 402	733	1 203	6	5	199	504	703	6,4	3,6	11,2	9,6	5,6
Litoměřice	114 120	117 159	683	388	1 384	512	1 210	6	3	174	3 542	3 716	6,0	3,4	12,1	10,6	32,6
Louny	86 280	86 710	485	248	999	453	977	8	5	22	554	576	5,6	2,9	11,6	11,3	6,7
Most	116 718	116 728	743	413	1 332	594	1 280	4	3	52	-156	-104	6,4	3,5	11,4	11,0	-0,9
Teplice	128 540	129 202	745	384	1 518	740	1 427	13	10	91	1 131	1 222	5,8	3,0	11,8	11,1	9,5
Ústí nad Labem	119 678	120 197	735	417	1 453	678	1 186	7	5	267	670	937	6,1	3,5	12,1	9,9	7,8
Liberecký kraj	432 109	433 948	2 564	1 537	5 045	2 008	4 289	15	9	756	2 418	3 174	5,9	3,6	11,7	9,9	7,3
Česká Lípa	102 806	103 254	637	372	1 294	589	927	4	2	367	425	792	6,2	3,6	12,6	9,0	7,7
Jablonec nad Nisou	89 082	89 450	497	307	996	438	892	3	3	104	563	667	5,6	3,4	11,2	10,0	7,5
Liberec	165 703	166 547	1 067	627	1 976	753	1 657	7	3	319	1 273	1 582	6,4	3,8	11,9	10,0	9,6
Semily	74 518	74 697	363	231	779	248	813	1	1	-34	157	123	4,9	3,1	10,5	10,9	1,7
Královéhradecký kraj	550 523	552 212	2 964	1 736	6 122	2 250	5 566	18	13	536	2 033	2 569	5,4	3,2	11,1	10,1	4,7
Hradec Králové	160 684	161 349	857	547	1 751	728	1 652	5	3	99	838	937	5,3	3,4	10,9	10,3	5,8
Jičín	78 259	78 852	416	231	892	320	807	2	2	85	669	754	5,3	3,0	11,4	10,3	9,6
Náchod	112 377	112 507	607	355	1 225	419	1 161	5	4	64	141	141	5,4	3,2	10,9	10,3	1,8
Rychnov nad Kněžnou	78 900	79 042	420	190	889	284	802	1	1	87	202	289	5,3	2,4	11,3	10,2	3,7
Trutnov	120 303	120 462	664	413	1 365	499	1 164	5	3	201	183	384	5,5	3,4	11,3	9,7	3,2
Pardubický kraj	508 921	511 400	2 765	1 400	5 709	1 666	5 134	15	12	575	3 074	3 649	5,4	2,8	11,2	10,1	7,2
Chrudim	103 586	103 860	523	281	1 126	338	1 139	4	4	-13	397	384	5,0	2,7	10,9	11,0	3,7
Pardubice	162 478	163 926	957	500	1 836	441	1 577	3	3	259	1 818	2 077	5,9	3,1	11,3	9,7	12,8
Svitavy	104 553	104 756	541	278	1 193	366	1 039	1	1	154	16	170	5,2	2,7	11,4	9,9	1,6
Ústí nad Orlicí	138 304	138 858	744	341	1 554	521	1 379	7	4	175	843	1 018	5,4	2,5	11,2	10,0	7,4
Vysočina	512 555	513 677	2 580	1 252	5 373	1 789	4 880	23	16	493	1 539	2 032	5,0	2,4	10,5	9,5	4,0
Havlíčkův Brod	95 177	95 618	468	234	1 031	397	915	10	8	116	577	683	4,9	2,5	10,8	9,6	7,3
Jihlava	111 024	111 257	626	310	1 198	435	1 009	3	2	189	192	381	5,6	2,8	10,8	9,1	3,4
Pelhřimov	72 720	72 958	326	172	677	303	756	3	2	-79	555	476	4,5	2,4	9,3	10,4	6,5
Třebíč	114 062	114 153	556	283	1 179	343	1 171	4	3	8	158	166	4,9	2,5	10,3	10,3	1,5
Žďár nad Sázavou	119 572	119 691	604	253	1 288	371	1 029	3	1	259	57	316	5,1	2,1	10,8	8,6	2,6

(Dokončení)

Území	Počet obyvatel 1. 7.	Počet obyvatel 31. 12.	Sňatky	Rozvody	Živě narození	Potraty	Zeměměř		do 28 dnů	přirození	Přírůstek (úbytek)		Sňatky	Rozvody	Živě narození na 1000 obyvatel	Zeměměř	Celkový přírůstek
							celkem	do 1 roku			stěhováním	celkový					
Jihomoravský kraj	1 135 421	1 140 534	6 287	3 369	12 371	4 074	11 774	46	38	597	7 374	7 971	5,5	3,0	10,9	10,4	7,0
Blansko	105 324	105 663	531	259	1 127	367	1 023	3	2	104	443	547	5,0	2,5	10,7	9,7	5,2
Brno-město	366 812	368 533	2 314	1 449	4 209	1 463	4 091	16	13	118	1 735	1 853	6,3	4,0	11,5	11,2	5,1
Brno-venkov	193 103	195 644	1 008	500	2 201	570	1 870	9	7	331	4 479	4 810	5,2	2,6	11,4	9,7	24,9
Břeclav	113 041	113 171	619	214	1 076	379	1 119	5	4	-43	260	217	5,5	1,9	9,5	9,9	1,9
Hodonín	157 186	157 176	781	403	1 551	512	1 610	7	6	-69	-56	-115	5,0	2,6	9,9	10,2	-0,7
Vyškov	87 292	87 519	428	238	918	321	892	3	3	26	390	416	4,9	2,7	10,5	10,2	4,8
Znojmo	112 663	112 828	606	306	1 289	462	1 169	3	3	120	123	243	5,4	2,7	11,4	10,4	2,2
Olomoucký kraj	640 508	641 791	3 325	1 853	6 931	2 252	6 458	18	13	473	1 424	1 897	5,2	2,9	10,8	10,1	3,0
Jeseník	41 722	41 565	209	103	416	161	402	2	1	14	-276	-262	5,0	2,5	10,0	9,6	-6,3
Olomouc	229 459	230 607	1 305	752	2 559	777	2 201	5	4	368	1 078	1 436	5,7	3,3	11,2	9,6	6,3
Prostějov	109 811	109 979	590	236	1 211	394	1 128	2	1	83	263	346	5,4	2,1	11,0	10,3	3,2
Přerov	134 958	135 165	635	435	1 398	478	1 425	6	6	-27	524	497	4,7	3,2	10,4	10,6	3,7
Šumperk	124 558	124 475	586	327	1 347	442	1 302	3	1	45	-165	-120	4,7	2,6	10,8	10,5	-1,0
Zlínský kraj	590 000	590 780	2 966	1 536	6 059	1 895	5 869	22	10	190	751	941	5,0	2,6	10,3	9,9	1,6
Kroměříž	107 688	107 789	536	350	1 123	322	1 117	2	-	6	110	116	5,0	3,3	10,4	10,4	1,1
Uherské Hradiště	143 915	144 242	684	329	1 425	445	1 416	2	-	9	502	511	4,8	2,3	9,9	9,8	3,6
Vsetín	145 672	145 761	741	385	1 556	451	1 402	9	6	154	-54	100	5,1	2,6	10,7	9,6	0,7
Zlín	192 725	192 988	1 005	472	1 955	677	1 934	9	4	21	193	214	5,2	2,4	10,1	10,0	1,1
Moravskoslezský kraj	1 249 323	1 249 897	6 694	3 874	13 373	4 868	12 668	36	24	705	-98	607	5,4	3,1	10,7	10,1	0,5
Bruntál	98 135	98 148	480	256	1 064	400	929	3	1	135	-160	-25	4,9	2,6	10,8	9,5	-0,3
Frydek-Místek	210 020	210 369	1 114	554	2 246	768	2 101	6	4	145	639	784	5,3	2,6	10,7	10,0	3,7
Karviná	275 401	275 397	1 492	923	2 737	1 174	2 793	9	7	-56	-301	-357	5,4	3,4	9,9	10,1	-1,3
Nový Jičín	152 103	152 352	808	464	1 714	508	1 373	3	-	341	54	395	5,3	3,1	11,3	9,0	2,6
Opava	176 698	176 820	904	469	1 950	652	1 823	6	6	127	69	196	5,1	2,7	11,0	10,3	1,1
Ostrava-město	336 966	336 811	1 896	1 208	3 662	1 366	3 649	9	6	13	-399	-386	5,6	3,6	10,9	10,8	-1,1

Radek Havel

Historická demografie 31. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007, 268 s.

Od vydání prvního svazku sborníku *Historická demografie* uplynulo v roce 2007 čtyřicet let. Sborník důsledkem nucené přestávky mezi lety 1974–1983 nemohl vycházet, a proto zatím poslední svazek, který v loňském roce vyšel, má číslo 31. Vedle studií jeho obsah tvoří bibliografie české historické demografie za období 2000 až 2006.

Prostřednictvím dochované trestněprávní agendy jindřichohradeckého panství z let 1670–1710 přibližuje *Jaroslav Dibelka* v příspěvku **Obranné strategie „zmrhaných“ žen na jindřichohradeckém panství v 17. a na počátku 18. století** (s. 5–20) mravnostní kriminalitu zdejších žen. Sleduje zejména druh trestné činnosti, sociální původ obviněných žen a jejich průměrný věk. Uvádí tehdejší právní předpisy reglementující zločin smilstva a související zločiny a častá jednání obviněných žen na svoji obranu. Příspěvek zakončuje tabulka s informacemi o ženách obviněných ze smilstva, příp. infanticidy, na jindřichohradeckém panství v letech 1686–1710.

Dětská úmrtnost v populacích měst Frýdku a Místku v éře demografického přechodu od starého k novému reprodukčnímu režimu (s. 21–48), je název studie *Radka Lipovského*, v níž při užití agregativní metody analyzuje dětskou úmrtnost v moravském Místku a slezském Frýdku během 18. a 19. století. Autor excerpoval záznamy v příslušných matrikách pohřbů, popř. křtů, které byly vedeny u katolických far v Místku a ve Frýdku. Sledoval dětskou úmrtnost v souvislosti s věkovou strukturou zemřelých podle pohlaví. Věnoval se dále mrtvorozenosti a nejčastějším příčinám úmrtí dětí v dané době. Svá zjištění konfrontoval s publikovanými výsledky za jiné české a moravské lokality. Zjištěné výsledky vedly autora k závěru, že k postupnému snížení úrovně dětské úmrtnosti v 2. polovině 19. století mohla průmyslová revoluce pozitivně přispět.

Studie *Mariky Poulové* – **Plodnost vdaných žen ve farnosti Rožmberk nad Vltavou v 19. století** (s. 49–90), vychází stejně jako její článek publikovaný v minulém čísle *Historické demografie* (HD 30, 2006, s. 195–218) ze zpracování příslušných svazků rodových katastrů, které byly sestaveny cisterciáky z kláštera ve Vyšším Brodě pro farnost Rožmberk nad Vltavou. Z těchto katastrů získala autorka informace o 2209 párech, které zde uzavřely sňatek mezi lety 1800 až 1899. Při zpracování těchto údajů bylo užito metody rekonstrukce rodin,

kteřá pro výzkum vývoje obyvatelstva v 19. století dosud nebyla uplatněna. Autorka sledovala skladbu narozených manželských dětí podle pohlaví, frekvenci vícečetných porodů, úmrtnost vícercát a úmrtnost rodiček vícercát. Zaměřila se na plodnost žen podle věku a podle délky trvání manželství, na délku meziporodních intervalů, na četnost předmanželských počětí a na průměrný věk ženy při posledním porodu. Dále na úmrtnost kojenců a malých dětí, které se narodily v manželství a na úmrtnost rodiček během šestinedělí. Ze zjištěných údajů podle autorky vyplynulo, že ve sledované farnosti se ani na konci 19. století nezačaly projevovat snahy o omezování počtu narozených dětí v rodinách a stále zde přetrvával starý demografický režim.

Příspěvek *Satoshu Murayamy* **Determinants of Inheritance Patterns in an Early Modern Japanese Village, Yukinobu** (s. 91–116) sleduje dědic- ké zvyklosti na japonském venkově v 19. století. V Japonsku nebyly v minulosti dědic- ké zvyklosti jednotné. Podle tradičního pojetí byly japonské rodiny kmenovými, pro které bylo charakteristické nerozdělení rodinného majetku a jeho předávání jen jednomu dítěti. Dosud publikované studie vymezily dva nebo tři typy zvyklostí při předávání rodinného majetku v období Tokugawa (1603–1868). Dva byly zvláště významné. Severovýchodní model, pro který byla určující primogenitura a vertikální struktura domácností. Druhý model se pak uplatňoval především v centrálních oblastech Japonska a vyznačoval se převahou nukleárních rodin. Třetí typ byl zjištěn v západním a jihozápadním Japonsku, ale k jeho přesnějšímu vymezení je třeba více lokálních studií. Příspěvek se věnuje odlišnostem v dědic- kých zvyklostech uplatňovaným ve vesnici Yukinobu, která ležela právě v západním Japonsku, v období Tokugawa. Autor sledoval růst počtu obyvatel a domácností ve vesnici v dané době. Přiblížil sociální a společenskou stratifikaci vesnické populace Yukinobu, která nebyla homogenní. Dále se věnoval životním osudům 57 vesnic- kých žen, které se zde buď narodily či se sem přestěhovaly nebo se z Yukinobu odstěhovaly anebo zde zemřely v období mezi lety 1781 až 1800. Prostřednictvím osudů žen rekonstruoval autor vývoj domácností a jejich majetkového vlastnictví. Sledoval poměr pohlaví, průměrný věk při úmrtí i úroveň porodnosti těchto žen. Podle autora měly uplatňované dědic- ké zvyklosti vliv na početní růst obyvatelstva a většina z těchto rodinných strategií byla ovlivněna demografickými, a také ekonomickými podmínkami rodin.

Miroslav Novotý se v předposledním článku **Socioprofesi a teritoriální stratifikace studen-**

tů českobudějovických vyšších a středních škol v první polovině 19. století (s. 117–146) věnuje sociálnímu a teritoriálnímu původu studentů, kteří v první polovině předminulého století navštěvovali gymnázium, lyceum nebo seminář v Českých Budějovicích. Analýza je založena na zpracovaných záznamech z kronik, výročních zpráv a studijních katalogů jednotlivých škol. Na základě řady číselných údajů postihuje autor význam a místo škol v rámci města a daného regionu.

Sborník uzavírá příspěvek *Petry Berrové* nazvaný **Konskripce a sčítání lidu na našem území v kontextu zjišťování národnosti obyvatelstva a se zohledněním nálezů Nejvyššího správního soudu** (s. 147–210). Autorka se zaměřila na problematiku způsobu zjišťování národnosti při sčítáních. Dále se věnovala řešení sporů s tím souvisejících, z nichž část končila v prvorepublikovém Československu až u Nejvyššího správního soudu v Praze. Příspěvek je doplněn obrazovou přílohou – reprodukcemi vyplněných sčítacích tiskopisů z rakouských a prvorepublikových sčítání lidu, které dosud takto uceleně nebyly publikovány.

Sborník tradičně uzavírají recenze informující o naší i zahraniční knižní produkci.

Petra Berrová

ŘEZANKOVÁ, HANA. Analýza dat z dotazníkových šetření. Praha: Professional Publishing, 2007, 212 s.

Záměrem autorky je usnadnit vyhodnocení dotazníkových šetření pomocí statistických metod. Na příkladech konkrétních výzkumů je tu naznačena problematika zpracování dotazníku, vysvětlena příprava a popis datového souboru, vyhodnocení odpovědí na jednotlivé otázky a zjišťování vztahů mezi odpověďmi na zadané dotazy.

H. Režanková se nejprve věnuje analýze jednotlivých proměnných. Poté popisuje principy analýzy závislosti dvou proměnných na základě kontingenční tabulky (naznačena je též analýza pro tři proměnné). Následuje kapitola o porovnání souborů obsahujících hodnoty ordinálních znaků, u nichž lze stanovit pořadí. Porovnávají se buď různé proměnné nebo skupiny hodnot jedné proměnné vytvořené na základě kategorií druhé proměnné. Závěrečné kapitoly jsou zaměřeny na podrobnější metody. Z velkého množství metod, které byly v minulosti navrženy pro vícerozměrnou statistickou analýzu a implementovány do programových systémů, byly vybrány některé postupy pro modelování jednostranné závislosti a pro zjišťování vztahů mezi kategoriemi. V prvním případě jsou hodnoty vysvětlované proměnné vyjadřovány pomocí jedné či více vysvětlujících proměnných. Metody zde zastupují klasifikační

stromy a logistická regrese. Ve druhém případě jde o grafické metody znázorňování vztahů mezi kategoriemi jedné či více proměnných. Uvedeny jsou principy shlukové analýzy, vícerozměrného škálování a korespondenční analýzy.

Publikace (vzhledem k rozsáhlým teoretickým částem může sloužit jako učebnice statistických metod používaných při analýze kategoriálních dat) je určena především studentům a pracovníkům, kteří potřebují vyhodnotit data z dotazníkových šetření zejména pomocí ve světě nejrozšířenějšího statistického programu systému SPSS.

tes

LIŠKA, VÁCLAV. Zpracování a obhajoba bakalářské a diplomové práce. Praha: Professional Publishing, 2008, 93 s.

Vypracování bakalářské a diplomové práce je významným krokem z hlediska celkového růstu intelektuálních zdatností i tvůrčích schopností vysokoškolského studenta. Přispívá k rozvoji jeho praktických dovedností a k upevňování návyku na metodickou kázeň při odborném zpracování zadaného tématu nebo výseku určité problematiky. Diplomant má prokázat schopnost prozkoumat zvolené téma a samostatně využívat teoretické poznatky získané během studia na vysoké škole k řešení konkrétního úkolu v oblasti své specializace. Výsledky zkoumání má tvůrčím způsobem prezentovat a obhájit je pomocí standardních nástrojů a zvyklostí příslušného oboru.

Stručná příručka V. Lišky chce být pomůckou všem, kteří budou zpracovávat a obhajovat tyto druhy vědeckých prací. Autor sumarizuje zásady vědecké tvorby a vědecké dokumentace a v pěti přehledně uspořádaných kapitolách řeší opakující se otázky výběru tématu, osnovy a obsahu prací, jejich formální úpravy, zdroje informací, bibliografických citací a odkazů, hodnocení definitivní verze práce včetně spolupráce s jejím vedoucím, prezentace a vlastní obhajoby. Dodatek je věnován vědeckým přístupům a metodám poznání, přílohová část obsahuje několik vzorových textů, adresář knihoven a přehled použitých zdrojů a doporučené literatury.

Mimo diplomantů poslouží tento pracovní manuál všem, kdo sepisují protokoly ze cvičení, seminární práce, zpracovávají oborové, ročníkové a jiné projekty, píší rigorózní, disertační nebo habilitační práce, příspěvky do vědeckých a odborných časopisů apod. Obecné zásady a formální požadavky na úpravu písemností platí pro všechny typy vědeckých prací.

tes

ŠVORC, PETER. Zakletá zem Podkarpatská Rus 1918-1946. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2007, 320 s.

Historií Podkarpatské Rusi, která byla na krátkou dobu součástí Československa, se zabývá kniha *Petera Švorce* profesora *Filozofické fakulty Prešovské univerzity*. Ve čtrnácti kapitolách je podána základní informace o začleňování Zakarpátí do nového státu, o hospodářských, politických a náboženských poměrech na tomto území i o snahách o autonomii daného území v rámci Československa. Pozornost byla věnována také etnicitě Rusínů. Problém nejasně etnicity Rusínů souvisel zejména s velkou zaozlostostí, nerozvinutým hospodářstvím, nízkou životní úrovní a vysokou ngramotností zdejšího obyvatelstva. Navíc počátkem 20. století stále ještě postrádali uherští Rusínů politickou reprezentaci, která by hájila v Budapešti jejich zájmy. Autor se zamýšlel nad úlohou řeckokatolické církve na Zakarpátí a nad důvody konverze řady Rusínů k pravoslaví. Sledoval zdejší politický vývoj po skončení první světové války, který vyústil v připojení k Československé republice. Při bližší charakteristice obyvatelstva Zakarpátí vycházel z prvorpublikových československých sčítání lidu. Po celou dobu první republiky bylo velkým problémem stanovení vnitrostátní hranice mezi Slovenskem a Podkarpatskou Rusí. Příčiny i řešení tohoto stavu jsou v knize přiblíženy. Ještě větším problémem však byla autonomie tohoto území. Podkarpatská Rus byla připojena k Československé republice na základě poválečných mírových smluv. Nový stát se v nich zavázal zajistit tomuto území rozsáhlou autonomii, která během první republiky nebyla realizována. Tento stav vedl ke kritice Československa, která zaznívala na půdě Společnosti národů. K získání autonomie došlo krátce před rozbitím republiky v roce 1938. Po Vídeňské arbitráži připadla část území Podkarpatské Rusi Maďarsku a zbývající část byla maďarskými vojsky obsazena již v březnu 1939. Autor dále sledoval konstituování správního systému na zdejším území. Samostatná kapitola je věnována Židům na Podkarpatské Rusi. Z celého Československa právě zde žilo nejvíce židovského obyvatelstva. Vedle početnosti a osídlení byl ukázán jejich vztah k novému státu. Židé, kladoucí velký důraz na vzdělání, svojí pracovitostí a šetrností získali dominantní postavení na zdejším venkově a ve městech. V poslední kapitole knihy je přiblížena politická situace, která nakonec vyústila v připojení k SSSR. Ačkoliv Československo patřilo mezi vítězné státy, paradoxně se po druhé světové válce jeho území zmenšilo. Po připojení k SSSR bylo území nazváno Zakarpatská oblast Ukrajinské sovětské socialistické republiky.

Petra Berrová

Demography, 2007, roč. 44, č. 1 a 2. Vydává Population Association of America, Silver Spring.

První příspěvek 44. ročníku nazvaný **Sít sociálních kontaktů a vnímání rizika onemocnění HIV/AIDS** napsali *Hans-Peter Kohler, Jere R. Behrman* a *Susan C. Watkins*. Autoři použili data z longitudinálního šetření v zemědělských oblastech Keni a Malawi k analýze vazby mezi vnímaným rizikem nakažení virem HIV sociálními partnery a vnímáním vlastního rizika nakažení a s tím souvisejícím přístupem k prevenci a partnerské komunikaci o hrozbě AIDS jejich samotných a jejich dětí. Toto spojení studie potvrzuje a hodnotí ho jako významné. I následující článek vychází z prostředí africké Keni. Jde o studii *Davidu K. Evans* a *Edwarda Miguela Osirelé děti a jejich školní vzdělávání: longitudinální analýza*. Tentokrát je zkoumán vliv úmrtí rodičů (především v důsledku AIDS) na základní školní vzdělávání jejich dětí. Keňské ministerstvo školství sice financuje platy učitelů, rodiče však musí platit určitý poplatek za vybavení tříd, knihy, pomůcky apod. Sirotci nejsou ve většině škol od poplatku osvobozeni ani jim není snížen. Závěry příspěvku jsou následující: existuje statisticky vysoce významný negativní vliv úmrtí rodiče na další školní vzdělávání jeho dětí, přičemž tento vliv je při úmrtí matky dvakrát vyšší než při úmrtí otce; a děti s horšími školními výsledky v období před úmrtím rodiče, po úmrtí rodiče výrazně méně často ve školním vzdělávání pokračují (ve srovnání s dětmi s lepšími výsledky). **Obrat v úrovni vzdělanosti a časování narození prvního dítěte v subsaharské Africe: dynamický víceúrovňový přístup** je název dalšího příspěvku. Autoři *Laurie F. DeRose* a *Øystein Kravdal* zde uvádějí, že obecně nižší úroveň vzdělanosti dnešních mladých lidí žijících v subsaharské Africe, oproti jejich předchůdcům, pravděpodobně urychluje začátek jejich rodičovství. Jako čtvrtá byla do prvního čísla zařazena studie **Pohlaví dítěte a účast otce v rodině**. Autorky *Shelly Lundberg, Sara McLanahan* a *Elaina Rose* zkoumají (v prostředí USA) vliv pohlaví dítěte na zařazení otce do rodiny a zda v tomto ohledu existují rozdíly při rozlišení rodinného stavu rodičů. Hodnotily několik projevů otcova zapojení, jako je uznání otcovství, zda rodiče žijí společně rok po narození dítěte a zda otec poskytuje finanční pomoc rok po narození dítěte. Zjistily, že účast otce, za kterého není matka dítěte provdána, je s pohlavím dítěte do určité míry spojena v době narození dítěte: synové narození neprovdaným rodičům nesou ve srovnání s dcerami častěji příjmení otce, zvláště pokud se jedná o první dítě matky. Nicméně rok od narození dítěte je pohlaví dítěte jen slabě spojeno se společným soužitím rodičů či množstvím času a peněz investovaných otcem do dítěte. Oproti tomu, a v souladu s předchozími vý-

zkumy, sezdaní rodiče mají větší pravděpodobnost zůstat rok po narození dítěte spolu, pokud jejich dítě je chlapec. Obdobnou tematikou se zabývá i příspěvek *Lenny Nepomnyaschy Materiální podpora a kontakt otců se svými dětmi: testování recipročního vztahu*. Je zde studována vazba mezi finanční podporou a kontaktem otce se svými nemanželskými dětmi. Autorka rozlišila situace, kdy otcové přispívají formálně a kdy neformálně. Studie *Dlouhodobý vliv špatného zdraví v dětství: hodnocení a aplikace retrospektivních údajů Stevena A. Haase* se zabývá spolehlivostí retrospektivních údajů o zdravotním stavu v dětství a zkoumá tento faktor jako možný prediktor zdraví v dospělém věku. Ukázala se přijatelná spolehlivost tohoto typu údajů (bylo použito srovnání údajů s údaji jiného šetření). Data rovněž prokázala silnou pozitivní vazbu mezi zdravím v dětství a v dospělosti (byla použita mnohonásobná logistická regrese). Jako další je uveden příspěvek *Socioekonomický status v dětství a riziko srdečního infarktu v dospělém věku: rozdíly mezi muži a ženami*. *Jenifer Hamil-Luker* a *Angela M. O'Rand* uvádějí, že rizikové faktory pro postižení akutní formou ischemické choroby srdeční působí u mužů a žen odlišně. Socioekonomické podmínky v dětství, jejichž vazbu na pravděpodobnost onemocnění akutním infarktem myokardu šetřily, u mužů vliv nemají. Naopak ženy, které vyrůstaly bez otce nebo za nepříznivých životních podmínek, mají riziko podstatně vyšší. Předposlední příspěvek prvního čísla připravili *Matthijs Kalmijn*, *Anneke Love* a *Dorien Manting*. Je nazván *Dynamika příjmů partnerů a rozpad manželství a kohabitací*. Různé studie poukazují na to, že silné socioekonomické postavení ženy je spojeno s vyšším rizikem rozvodu. Méně je o této vazbě známo v případě nesezdaných soužití. Analýzou vzorku administrativních dat v Nizozemsku autoři zjistili negativní spojení mezi příjmem domácnosti a možností rozluky. V případě příjmu ženy se naopak obecně jedná o vazbu lehce pozitivní (závěr je v souladu s předchozími studiemi). Působení vlivu relativního příjmu ženy se však liší v závislosti na typu svazku. Pohyb od příjmové rovnosti partnerů směrem ke zvýšení podílu příjmu muže zvyšuje riziko rozpadu nesezdaného páru, zatímco u sezdaného páru se tato pravděpodobnost snižuje. Pohyb od vyrovnaných příjmů obou partnerů směrem k relativnímu zvýšení příjmu ženy zvyšuje riziko rozpadu obou typů partnerských soužití. Tato zjištění tak naznačují, že vyrovnané příjmy muže a ženy jsou ochranným faktorem pro kohabitace, zatímco zvýšení příjmových rozdílů je ochranným faktorem pro manželství, avšak pouze v případě tradičního modelu. Stabilizační efekt příjmové rovnosti platí také v počátcích manželství a také pro svazky osob stejného pohlaví. Zajímavé poznatky přináší také poslední

studie prvního čísla 44. ročníku nazvaná **Zůstat či jít? Vliv společenských norem na věk odchodu z domova**, kterou napsali *Francesco C. Billari* a *Aart C. Liefbroer*.

Druhé číslo otevírá téma migrace, které je společné pro první čtyři příspěvky. Úvodní příspěvek je metodologický, nese název **Užití věkových a prostorových struktur k nepřímému odhadu migračních toků** a napsali ho *James Raymer* a *Andrei Rogers*. Je zde představena možnost odvození věkově specifických meziregionálních migračních proudů v zemích, za které jsou tato data neúplná, nepřesná či nedostupná (přístup založen na log-lineárních modelech, ilustrace na cenálních datech USA a Mexika z let 1990 a 2000). V následujícím článku, **Imigrace a struktura domácností: stěhování z důvodu ekonomické potřeby versus akulturace**, autorky *Jennifer van Hook* a *Jennifer E. Glick* s použitím dat z populačních cenů (rok 2000) v Mexiku a USA srovnávaly rozšíření různých typů širších rodin a nepřibuzenských soužití mezi imigranty mexického původu a neimigranty. Zjistily, že nově příchozí do Spojených států se ve srovnání s rezidenty v Mexiku i USA vyznačují unikátním složením domácností. Velmi často bydlí se širší rodinou (většinou jde o domácnost tvořenou osobami blízkých generací jako jsou sourozenci či bratrance i sestřenice) nebo v nepřibuzenské domácnosti. Výsledky této studie tak naznačují, že vysoká míra korezidence zjištěná mezi nově přistěhovanými Mexičany do USA představuje odklon od tradičních struktur mexických rodin. Data z populačního cenzu v USA z roku 2000 využívá i následující příspěvek, který připravili *Jan E. Mutchler*, *Archana Prakash* a *Jeffrey A. Burr* a pojmenovali ho **Disabilita a vlivy migrační historie: starší Asiaté ve Spojených státech**. Zde autoři srovnávali asijskou populaci ve vyšším věku s populací rodáků a bělochů nehispánského původu, a to z pohledu disability (zdravotního postižení). Zkoumali, jak se její úroveň ve skupině asijských imigrantů liší podle země narození a podle kombinovaného vlivu doby trvání usazení a věku jejich příchodu. Článek **Zdravotní stav rodičů a migrační rozhodnutí dospělých dětí: rurální Čína**, jehož autoři jsou *John Giles* a *Ren Mu*, je čtvrtým příspěvkem tohoto čísla. Jeho předmětem je otázka, jak je migrace za prací ovlivněna zdravotním stavem rodičů migrantů. Jako další následuje studie **Úmrtnost osob ve vyšším věku a vzdělání jejich dospělých dětí, Tchaj-wan**, pod níž jsou podepsáni *Zachary Zimmer*, *Linda G. Martin*, *Mary Beth Ofstedal* a *Yi-Li Chuang*. Studie říká, že úroveň vzdělání obou – rodičů i jejich dospělých dětí – je spojena s úrovní úmrtnosti rodičů. Při rozdělení vzorku respondentů podle toho, zda rodič na počátku hodnoceného období (výzkum je

založen na longitudinálních datech za období čtrnácti roků) již trpěl nějakým závažným onemocněním či nikoliv, se projevuje rozdíl v mechanismu působení vlivu vlastního vzdělání a vzdělání dětí. Dosažené vzdělání dané osoby (rodič) může primárně chránit před vypuknutím na životě ohrožujícím onemocnění, úroveň vzdělání jejich dětí může být důležitější při ovlivnění průběhu a léčby nemoci. Příspěvek **Vliv zaměstnanosti matek na poranění a infekční onemocnění malých dětí** autorů *Rachel A. Gordon, Roberta Kaestnera a Sanderse Korenmana* uvádí pouze statisticky mírně významný negativní vliv nemateřské péče o dítě (pro její placené zaměstnání) na výskyt infekčních nemocí a poranění u dětí ve věku 12–36 měsíců. Nicméně, delší čas strávený v dětských zařízeních je u jedno- až tříletých dětí spojen s vyšší mírou respiračních problémů a u jedno- až dvouletých dětí s vyšší mírou ušních infekcí. Jako sedmý v pořadí je zařazen článek **Může vzdělání rodičů vyrovnat nepříznivý vliv nízké porodní hmotnosti dítěte?**, který napsali *Ming-Jen Lin, Jin-Tan Liu a Shin-Yi Chou*. Na datech z Tchaj-wanu je hodnocen vztah mezi nízkou porodní hmotností dětí (LBW, z angl. low birth weight), jejich budoucími akademickými výsledky a úrovní vzdělání jejich rodičů. Ukazuje se významná negativní korelace LBW s pravděpodobností univerzitního studia, nicméně pokud jsou oba rodičové vysoce vzdělání, může být efekt nízké porodní hmotnosti částečně vyrušen. Tato redukce nepříznivého vlivu LBW je však významná pouze v případě synů. Navíc vzdělání rodiče mohou snížit vliv LBW pouze u dětí, jejichž porodní hmotnost se jen mírně odchylovala od hranice nízké porodní váhy (ve srovnání s dětmi s velmi nízkou porodní hmotností) a u dětí s LBW a které se narodily v termínu (ve srovnání s předčasně narozenými). Tyto výsledky poukazují na význam uvažování heterogenity kategorie dětí s nízkou porodní

hmotností. Další příspěvek **Dostupnost zařízení péče o děti a časování narození prvního dítěte v Norsku** připravilo celkem pět autorů, jmenovitě *Ronald R. Rindfuss, David Guilkey, S. Philip Morgan, Øystein Kravdal a Karen Benjamin Guzzo*. Pro svůj výzkum využili data norského registru obyvatel a zjistili silnou pozitivní vazbu mezi dostupností zařízení denní péče o děti a začátkem mateřství. *Jason M. Fletcher* ve svém článku **Sociální vlivy na rozhodnutí amerických středoškolačů o zahájení sexuálního života** ukazuje vliv běžného chování žáků ve škole na rozhodnutí jednotlivce, který ji navštěvuje, o jeho sexuálním chování. Velikost tohoto vlivu se liší v závislosti na pohlaví a rase. Vychází najevo, že i poměrně malé změny ve složení žáků školy mohou mít velký dopad na podíl žáků majících sexuální styky. V příspěvku **Příslušnost k rase, vojenská služba a časování sňatků, NLSY-79** autor *Jay Teachman* využívá data z Národního longitudinálního výzkumu mladých 1979 ke zkoumání vztahu mezi vojenskou službou a časováním uzavření manželství bělošskými a černošskými muži v průběhu 80. let. Aktivní vojenská služba zvyšuje pravděpodobnost uzavření 1. sňatku pro obě skupiny mužů. Tento závěr je dále podrobněji rozebírán. Jako poslední je v druhém čísle prezentován článek **Demografická krize a obrat v Kambodži**, jehož autoři jsou *Patrick Heuveline a Bunnak Poch*. Je zde sledován vývoj plodnosti v období režimu Rudých Khmérů – v době, během které se populace Kambodže snížila o jednu čtvrtinu a v době, během které úroveň plodnosti klesla o jednu třetinu. Po pádu režimu došlo k baby-boomu. Ten nenastal pouze v důsledku náhlého zvýšení sňatečnosti (po dva roky), ale také díky vzestupu manželské plodnosti, jejíž úroveň přetrvávala na úrovni vyšší oproti úrovni z předkrizového období po téměř jedno desetiletí.

Terezie Štyglerová